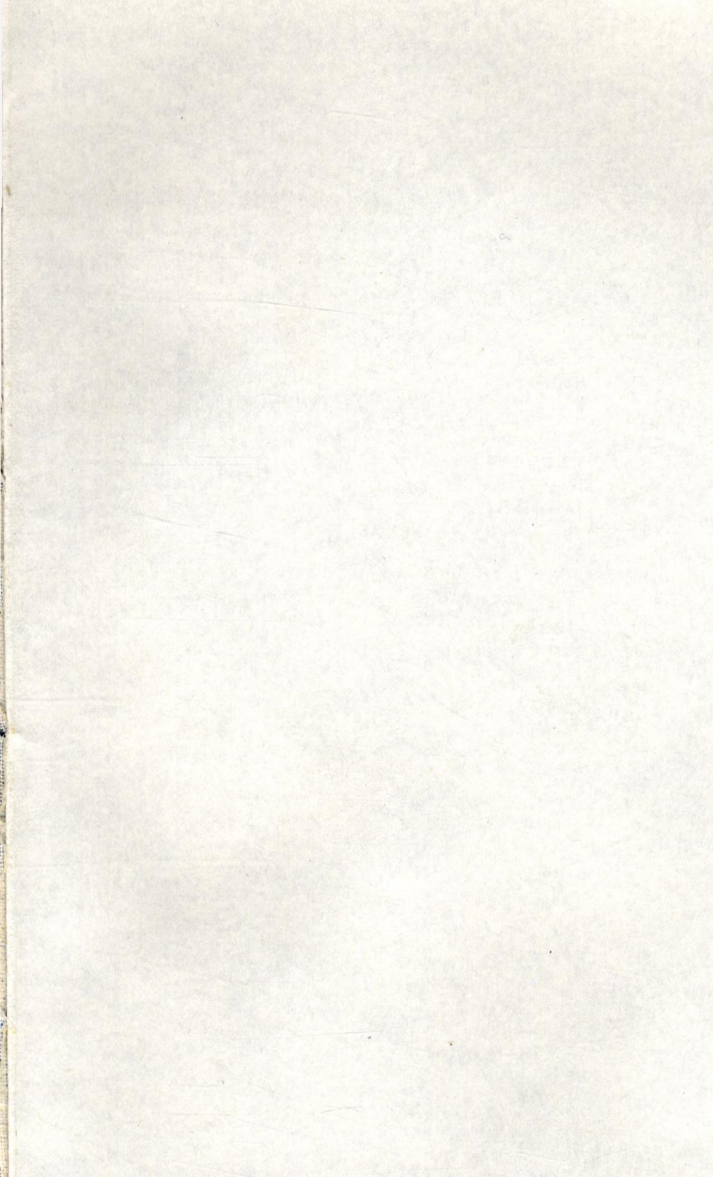

Мокшір

АМЛЕТ

06
УІЛЛІАМ ШЕКСПІР.

~~Ч. 257.~~
ГАМЛЕТ

ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ.

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІША.

Виданий з передмовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

~~2509~~ /10.

НАКЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ
зарєєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.

1899.

02.092 [Ш... 51
Львівська обласна
бібліотека ім. Г. СР

924ф

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ II- 34463

6681
Ф/III-416

ПЕРЕДМОВА.

„Гамлет“ вважається ся справедливо найгеніальнішим твором Шекспіра. В фігурі данського королевича можна бачити найкращий поетичний візерунок душі самого поета. Не диво, що як усі геніальні постаті, так і ся виявляє багато загадкового, хоча не менше певне й те, що праця коментаторів над „Гамлетом“ від часу Гетевого „Вільгельма Майстера“ більше затемнила, ніж вияснила її, повіднаходила загадки і темноти й там, де їх зовсім нема. Не вдаючи ся в коментоване драми ми подаємо тут те, що найпотрібніше для її зрозуміння і доброго оцінення.

I. Жерела. В XVI віці до часів Шекспіра три рази друкована була книга „*Danorum regum heroumque historiae*“, написана в XII віці Саксоном Грамматиком; перше видане вийшло в Парижі 1514, друге (з передмовою Еразма Роттердамського) в Базилії 1534, третє в Франкфурті над Меном 1576. Ся голосна літопись, написана, як каже Еразм, „splendide magnificeque“, була передруковувана нераз і потім (1644, 1771, 1839), не числячи новіших строго наукових видань Кранца, Гельдера і інших, а також перекладувана з латинської мови на данську (переклад Веделя вид. 1575, 1610, 1713, 1851; переклад Шусбелля вид.

1752; перекл. Грунтвіґа вид. 1818—1819). В тій хроніці в кн. III оповідає Саксо ось яку історію. Данський король Рорік поставив у Ютландії князями двох братів Горвенділя і Фенґа. Горвенділь панував три роки, вєлавив ся морським грабівництвом і збудив против себе зависть норвеґського короля Коллера. Сей зустрівши ся з Горвенділем на відлюднім острові, що був пристановищем для піратів, умовляєть ся бити ся з ним у поєдинку з тим, щоб переможець чесно похоронив тіло вбитого. Горвенділь убиває Коллера а також його войовничу сестру Селю. Здобуту таким чином багату здобич він передає королеви Рорікови, котрий дає йому за жінку свою дочку Геруту. З нею Горвенділь мав сина Амлета.

Але брат його Фенґо позавидів йому щастя, вбив його і оженив ся з його вдовою. „Бачучи се Амлет — оповідає Саксо — щоб через розумнійше поступуванє не впасти в підозріне, кинув ся вдавати з себе божевільного, напустив на себе крайню хворобу ума і таким родом хитрости не тільки прикрив свій розум, але також оберіг своє здоровлє. Що день обнявши матиного божка кидав ся плазом на землю і оббризькував ціле тіло рідким болотом. Запоганені щоки і обмазане болотом обличє сьмішно виявляли безум божевілья. Що говорив — усе було подібне до маячення безумного; що починав робити, все вказувало глибоку незарадність. Одним словом здавало ся, що се не муж, а якийсь сьмішний виродок безглуздої Фортуни. Инколи сидючи при огнищі і розгрібаючи руками попіл звик був приладжувати деревляні вістря і гартувати їх у огні, обкручуючи їх кінчики шнурками, щоб були міцнійші. Коли його питали, що робить, відповідав, що робить ostrі стріли для пімсти за батька“. Деякі сьміяли ся з него, та розумнійші

почали підозрівати, що за тим безумом криєся хитрість. Щоб вияснити се, задумали зробити пробу: вивезли його в ліс і там устроїли стрічу між ним і одною гарною дівчиною, що мала спокусити його на любов. Коли він справді дурний — міркували, — то не зверне уваги на її красоту; коли ж тільки хитрує, то закохається і дасть пізнати свій розум. Але Амлет остеріг один його товариш. Амлет їде до ліса, сівши на коня задом до голови і держачи коня за хвіст. По дорозі здибають вовка; двораки говорять Амлетови, що се лошак; на се він відповідає, що якось мало таких лошаків бачив у королівській стаднині. Їдучи по над берегом ріки двораки знайшли керму від розбитого корабля і мовлять Амлетови, що се такий величезний ніж. На се відповів Амлет, що певно мусів бути такий величезний плячок, що його краями сям ножем. У лісі двораки лишили його самого і веліли одній дівчині зустріти ся з ним, та Амлет остережений своїм товаришем і тут умів викрутити ся з засідки. Допомогла йому й сама дівчина, що змалку вихована разом із ним, потаємно любила його. Загалом на всякі питання він відповідав так, що ніколи не можна було спіймати його на брехні, але правда була так замаскована, що ніхто не міг уважати його розумним. Та про те знайшовся один вельможа, що підозріваючи у всім тім хитрощі радив королеви зробити ще одну пробу: Амлетова мати повинна покликати його до себе на розмову, а вельможа сам схований за стінкою, невідомий їй і йому, підслухає ту розмову. Амлет при матері не буде таїти ся, а хоч би мати й не хотіла видати сина, то король таки довідає ся через підслух, що вони говорили. Король виїхав зо двора, а хитрий вельможа заховав ся під килимом, що був простертий на долівці в спальні королеви.

Ідучи на розмову з матір'ю Амлет, боячи ся зради, знов удав із себе дурного, почав піяти як когут, трепати руками і скакати по комнаті, а наскочивши на пана захованого під килимом хопив меча і пробив його, потім витягнув, добив, порізав тіло на шматки, зварив і дав з'їсти свиням. Тоді прийшов до матери, що плакала голосно, і почав жорстоко дорікати їй, що живе в кровосумішнім подружжю з убійцею його батька. Признавшись, що він удає безумного, щоб оберегти себе від королівських засідок і виждати пору догідну для пімсти, велів матери мовчати і здержувати себе від гріховного зближення з убійцею. Коли король вернув і почав розпитувати за своїм дорадником, ніхто не міг сказати йому, де він подів ся; коли-ж спитали Амлета, чи не бачив його, сей відповів, що бачив, як пішов до стайні і там його з'їли свині. Хоча се була правда, але ніхто не хотів сему вірити. Та про те Фенго задумав таки позбути ся пасерба, але так, щоб ані король Рорік, ані Амлетова мати не могли доміркувати ся, що він винен у його смерті. От тим то він послав Амлета до Англії в двома своїми слугами, котрим дав на дощечці накарбований лист до англійського короля, а в листі висловив просьбу, щоб Амлета зараз по приїзді покарано смертю. Але Амлет в часі нічлігу викрав своїм товаришам дощечку, прочитав, що в ній було написано і зістругавши королівські знаки накарбував нові, де була висловлена просьба, щоби двох панів, присланих з листом, зараз покарати смертю, а премудрому юнакови, що їде з ними, аби король дав свою доньку за жінку. Амлет дає в Англії докази свого надзвичайного розуму, женить ся з королівською дочкою, потім вертає до Ютляндії, де трапляє як раз на свій власний похорон, бо чутка була, що його в Англії вбито. З разу всі

перелякані, потім сьміють ся, бо Амлет знов удає дурного. Він береть ся угощати двірню, але розносячи вино кілька разів добуває меча, який мав при боці і калічить ся ним у пальці. Щоб запобігти сьому, двораки цвяхом прибивають клинок меча до піхви. Амлет бачучи, що король оп'янівши подав ся до своєї спальні, пішов за ним, узяв його меча, а при нїм лишив свого пригвождженого. Вернувши ся він обпоює всю двірню вином, а коли вони п'яні поснули, підпалює двір і всі гинуть. Тоді він іде до королівської спальні, будить короля і оповівши йому, що стало ся, заявляє, що хоче помстити ся за свого батька. Король хапає за меч, та не може витягти його з піхви і Амлет убиває його власним його мечем. „Хоробрий муж і гідний вічної слави — кінчить своє оповідане літописець, — котрий розумно прикритий маскою глупоти, заховав під дивною подобою безуму мудрість висшу понад людський геній і хитрощами не тільки оберіг власне здоров'я, але помстив ся так страшенно за батькову смерть“.*) В кн. IV оповідаєть ся далі про славне пановане Амлета.

Нема найменшого сумніву, що се оповідане було жерелом Шекспірової трагедії. Маємо тут у зароді вже всі головні моменти і важнійші фігури, ба навіть характери трагедії: король і королева, Гамлет, Польоній, не названий у Саксона, але схарактеризований як дворак „богатший на зарозумілість, ніж на розсудливість“ (*praesumptione quam solertia abundantior*), Офелія, Гораціо, Розенкранц і Гільденштерн; маємо зазначений характер Гамлета, що вдає дурного, думає про пімсту за батька і силкуєть ся говорити все так, щоб се була

*) Alfred Holder, *Saxonis Grammatici Gesta Danorum*. Strassburg 1886, стр. 85—96.

і правда, і щоб при тім ніхто не міг догнупати ся дійсної правди; зазначено сцену розмови Гамлета з матір'ю, а коли Саксо про королеву говорить: „От таке то зо всіми жіночими шлюбами: вони розсипають ся як полова від вітру і тонуть як хвилі в морі. І хтож захоче покладати ся на жіноче серце, що змінює своє уособлене так як квітки змінюють листе відповідно до пори року, в міру того, як нові події затирають слід давніших“, — то хто не побачить у тих рефлексиях зароду першого Гамлетового монольога зі славним реченєм „О слабосте, імя твоє — жіноцтво!“

Не менше певна річ однак, що Шекспір не читав Саксона Граматика в оригіналі. Але в 1559 р. вийшла по французьки книжка *Belleforest, Histoires tragiques*, — збірка епізодів і оповідань узятих із найрізнійших книг; між иньшими була там оповідана також історія Амлета Данського на основі Саксона. Книжка Бельфоре читала ся пильно не тільки у Франції, але також у Англії; її перекладено також на англійську мову, але можна дуже сумнівати ся, чи Шекспір користував ся тим перекладом, бо перше звісне нам його видане вийшло аж 1609 р., сім літ по написаню Шекспірової трагедії. На основі Бельфоре зладжена була в Англії ще при кінці XVI в. драма, про яку часто згадують тогочасні сьвідоцтва; на жаль, вона не дійшла до нас. Отже-ж нема сумніву, що ся драма разом з французьким текстом Бельфоре була головним жерелом Шекспірового „Гамлета“. З порівняння тексту перших видань трагедії, а власне видання з р. 1603 з виданєм 1604 і остаточним посмертним виданєм (*First Folio*) з 1623 р. можна бачити, як Шекспір помалу позбував ся впливу сего „старшого Гамлета“, та при тім можна виробити собі деяке понятє про його зміст. Уже з по-

сторонніх свідочів про „старшого Гамлета“ ми знаємо, що там являв ся дух убитого короля і кричав „Пімести! пімести!“ Деталь, як бачимо, не звісний Саксонови, ані Бельфоре. В „старшій Гамлеті“ Польоній звав ся Корамбіс, ся назва лишилася ще декуди в вид. 1603; Гамлетове божевільє проявляло себе сильнійше і дикійше, значить, більше відповідно до оповідання Саксона; роль Горація була більша і ще в вид. 1603 р. є сцена, пропущена в пізнійших виданнях Гамлета, де Гораціо в часі подорожі Гамлета до Англії, одержавши від него лист про його виратуване з данського корабля, виявляє королеві злочинні замахы короля на Гамлетове жите — сцена коли не перенята живцем із „старшого Гамлета“, то в усякім разі написана під його безпосереднім впливом.

Варто завважати, що поява духа Гамлетового батька взята Шекспіром також із „старшого Гамлета“; найдавніша згадка про драму „Гамлет“ з появою духа, що кличе до пімести, походять із 1596 р. Інший, менше виразний натяк на сю драму походить ще з 1587 р. Сатирик Тома Наш у отвертій листі до студентів університету говорить злобно про юристів, що покинувши своє ремесло кидають ся на поле штуки, хоча не вміють перекласти по латині одного вірша псалмів. „Правда — пише дословно Наш, — що англійський Сенека, коли його читати при лойовій свічці, дає їм багато добрих сентенцій... а коли розбалакати ся холодного поранка докладно з таким паничем, то він насипле вам цілі села (hamlets) — хотів сказати цілі пригорщі трагічних фраз“ (G. Brandes, William Shakespeare 126). Не без підстави бачуть тут і натяк на штуку, що звала ся Гамлет, і натяк на сцену холодного ранка після появи духа і нарешті звязок з Сенекою. Як звісно, до нас

дійшло десять латинських трагедій якогось Сенеки (ретора). Ті трагедії, бліді і водяні переробки грецьких взірців, цїнилися в часі ренесансу дуже високо і були між иньшим перекладені також на англійську мову ще в XVI в. Дві трагедії Сенеки починають ся власне появою духа, що кличе до пімсти: в трагедії „Thyestes“ являєть ся дух Танталя, а в трагедії „Agamemnon“ дух Тіеста. Сим мотивом покориствовав ся в Англії у-перве один із попередників Шекспіра Кід у своїй „Іспанській трагедії“ написаній коло 1584 р. Ся драма була мабуть безпосереднім взірцем „старшого Гамлета“ і виявляє, крім появи духа на початку, ще більше покровних зворотів і ситуацій. І так герой драми Джеронімо, котрому замордовано сина, справді збожеволів; він промовляє іронічно зворотами декуди дуже подібними до тих, які бачимо в Шекспіровім „Гамлеті“. Так само як Гамлет він кілька разів відкладає свою пімсту. „Не кожда пора відповідна для пімсти, — говорить він, — от тим то я не вважаючи на свою невпинність зупинюсь і не вважаючи на свій неспокій буду вдавати спокійного. Їм не повинно здавати ся, що я знаю про їх злочин, а моя глупота повинна втвердити в них віру, що я в своїй нетямучости все пушу плазом“. В кінці він для виконання своєї пімсти виставляє на сцені штуку — Кідову драму „Соліман і Перседа“ і в часі гри винуваті, що грають головні ролі, справді гинуть під ударами кинджалів. Як бачимо, Шекспір знайшов для своєї трагедії підготоване майже ціле руштоване. Що він покориствовав ся тим „чужим добром“, се не чинить ніякої уйми його творчому генієви, бо з грубого, кровавого материялу, згруба обробленого руками невисоких талантів або по просту театральних ремесників, він сотворив безсмертний архитвір.

II. Шекспірове обробленє. Постійна прикмета Шекспірової творчости там, де ми можемо сконтролювати його роботу з текстом його літературних жерел, є вірність, з якою він іде по стежці втоптаній його попередниками. Він не силкуєть ся повязати до купи всі нитки, усунути всі неконсеквенції; раз лишає в акції люки, то знов забуває деталі сказані в однім місці так і показує їх у иньшій місці инакше. Він концентрує свою увагу і силу свого генія звичайно на двох-трьох фігурах драми лишаючи иньші неначе в тіни, немов не оброблені як слід. Та за те в тих головних фігурах він яснїє безсмертним блиском, а рішучі сцени драми вміє обробити так майстерно, що власне на них видно найліпше, як безмірно висше зумів він піднести ся по над своїх попередників.

Отсей спосіб творення треба конче мати на увазї, коли говорить ся про Гамлета. Богато загадковости, неконсеквенцій у будові драми і в малюнках характерів, багато такого, над чим ломали собі голови коментатори, вияснюєть ся зовсїм просто тим фактом, що Шекспір знайшов такі деталі у своїх жерелах і не вважав потрібним змінювати їх. Кілько то намучили ся критики, щоб погодити повільний, чутливий характер Гамлета з тою бистротою, з якою він убиває Польонїя або з тою байдужністю, з якою посилає на смерть Гільденштерна і Розенкранца! А тимчасом ми бачимо, що Шекспір знайшов ті факти в своїх жерелах і переняв їх до своєї драми не много дбаючи про те, чи вони будуть зовсїм згідні з тим характером Гамлета, який вплив ся з його душі — по части також під впливом давнїйших жерел, а по части з власної натури і з обставин власного поетового житя.

Можна вважати безперечним фактом, що Гамлет є найбільше суб'єктивна фігура з усіх, які створив Шекспір. Його устами поет висловив багато такого, що пекло його власну душу, таї написана була ся драма під впливом фактів, що дуже глибоко мусіли зворушити душу і фантазію Шекспіра. Згадаймо поперед усього, що ще 1585 р. вмер його самотній син Гамлет; пам'ять про него могла зрости у поета бажанє не тільки обробити стару трагедию про Гамлета, але надто надихати її героя всім найкращим і найглибшим, що жило в його власній душі. В вересні 1601 р. вмер Шекспіров батько Джон, і ся смерть мусіла знов у душі поета розбудити спомини молодих літ і пам'ять про сина. Та не бракло й иньших сучасних фактів, що сяк чи так нагадували епізоди Гамлетової історії і мусіли причиняти ся до витвореня в душі поета того ліричного, меланхолійного настрою, яким надихана його трагедія. При кінці 1601 р. зворушила його ще одна трагічна подія: невдалий бунт лорда Ессекса і Шекспірового опікуна та приятеля лорда Соутемптона против королеви Єлисавети. Ессекса покарано смертю, Соутемптон був засуджений на довічну тюрму. Оба лорди були близькі свояки, а Соутемптон щиро опікував ся Шекспіром; тож не диво, що наглий упадок тих двох могутніх мужів і цілої їх партії пригнобив його. В тім самім часі зазнав він ще одної прикраси — зради і ганебного кінця улюбленої ним жінки, про котру говорять його сонети писані в р. 1600—1601. Сей болючий досвід звучить у терпких словах Гамлета про жіноцтво і в його розмові з Офелією.

Вказують іще на деякі події, що певно були відомі Шекспірові і могли мати вплив на концепцію його драми. І так у сім'ї лорда Ессекса

в часах, коли Шекспір молодим парубком жив іще у Стратфордї, була голосна в тім часї трагедия. Говорили, що граф Лейсестер отроїв старого лорда Ессекса і зараз потім оженив ся з його вдовою. Друга анальоґічна трагедия скоїлась у Шотляндії, де лорд Дарнлей, муж королеви Марії Стюарт, в 1565 р. був убитий любовником королеви Босуелем, що зараз потім увзяв з нею шлюб. Майже напевно можна догадувати ся, що Шекспір із оповідань про сю подію взяв контраст уродливого, пишного і благородного короля Гамлета і поганого та безхарактерного його брата і вбійці; Дарнлей справді був незвичайно вродливий, а Босуель поганий, хитрий і безхарактерний. І Дарнлея вбито так само у сні, як Гамлетового батька. Ще одну подію віднайшли новійші дослідї, що полишила деякі сліди в композиції Гамлета. В р. 1600 був шотляндський король Джеймс, син Марії Стюарт, загрозений ось якою пригодою. Олександр Ротвен, граф (laird) Гаурі, запросив короля до себе в гостину. Ротвенів батько був 1582 р. як бунтівник засуджений Джеймсом на смерть, його добра були skonфісковані в часї, коли сам Ротвен пробував у Франції і здобув собі там велику славу штукаю фехтунку і иньшими лицарськими здібностями. Коли король 1600 р. загостив до його замка, Ротвен запровадив його до віддаленої салї, заявив йому, що хоче помстити ся за свого батька і вхопив його за горло. Та королеви вдало ся кликнути ратунку, двораки прибїгли і вбили Ротвена. Сестра Ротвенова, Енні-Мері Дуглас, жила при королївськїм дворі і була чутка, що Джеймс кохав ся в нїй. На відомість про смерть брата вона збожеволїла і вмерла по кількох тижнях. Отже дехто з критиків догадуєть ся, що Ротвен був прототипом Ляерта, на що вказує навіть близькість назв

Laird — Laertes, а Енні-Мері прототипом Офелії. Додаймо в кінці, що деякі деталі про Данію мусів Шекспір чути від англійських акторів, що гостювали в Данії 1585 і 1596 р. До тих деталей належить перенесенє місця подій із Ютляндії до Ельзінора, данські назви Розенкранц і Гільденштерн (у вид. 1603 вони написані Rosencraft і Gilderstone, у вид. 1604 Rosencrans і Guyldensterne, у вид. 1623 Rosincrane і Guildensterne), данське ім'я королеви Гертруди замість давньої Герути. Так само з оповідань акторів узяв він певно відомість про п'янство Данців і про звичай — покривати кожний королівський тост гарматними вистрілами. Та треба сказати, що користуючи ся такими принагідними відомостями Шекспір зовсім не дорожив ними і відступав від своїх жерел, де йому захотіло ся. Він переніс місце подій із Ютляндії до Ельзінора, із IX чи X віку в свій власний, велів Гамлетови вчити ся у Віттенберськім університеті, велить Данцям стріляти з гармат, дав данському королеви і декому з його двораків італіянські назви (Клявдіо, Гораціо, Бернардо, Марцельльо, Райнальдо), — одним словом Гамлет є чим собі хоче, але не історичною трагедією з данської минувшини. Всі оті книжкові та історичні ремінісценції були для автора мов купа хворосту, з котрої тільки геній може зробити огнище, що горить і світить віки-віками. До всіх тих фактів, натяків, ремінісценцій треба було ще чогось — найважнішого, щоб із них міг повстати „Гамлет“ — треба було портрета власної душі поетової, портрета геніяльної людини, що вдаючи безумного, під маскою безумства тим яркїше виявляє свою геніяльність. „Що не вдало ся жалюму иньшому поетови, те вдало ся тут Шекспірови“ — справедливо каже Брандес (op. cit. 512).

Коло 1601 р. Шекспір справді був у такім настрою, який потрясає нашу душу в його Гамлеті. Йому вмер батько; його протектор лорд Соутемптон був у тюрмі; його улюблена зрадила його з його близьким приятелем; він був свідком бунтів і катастроф, що могли в чутливій душі викликати вражінє, буцім то „світ виходить із уторів“. А надто якеж було його особисте положенє? Він чув у собі силу і здібність, чув той огонь геніяльної натури, що повинен палати на вершинах людськості, а тимчасом він був актором, становище в тих часах рівнорядне з цирковим кльовном. І коли доси гіркість сего становища осолоджували йому особисті зносини з такими освіченими і високопоставленими людьми, як лорд Соутемптон, лорд Пемброк і його улюблена Мері Фіттон, то тепер усе те нараз порвало ся. В першій хвилі він не знаходив слів, плакав, упокоряв ся (в сонетах), але швидко він почув свою силу, його біль вибухнув гіркою іронією і устами Гамлета він висловив свої власні досвідки та розчарованя. Варто завважити, що прим. у славнім монольогу „Чи бути чи не бути“ поет майже цілком забуває, що се говорить принц; слова виходять немов із уст підданого, що мусів „весь вік терпіти муки

І насміхи, гнет сильних і знушанє

Горлині, біль одіхнутого серця,

Загайливість закону, підлість суддів

І ту зневагу, що заслуга мовчки

Приймає од пікчемних“. (стор. 72).

Відразу ясно, що се не Гамлетові слова, не вплив драматичної ситуації, а стогін власного серця поета.

„Гамлет“ є не тільки найбільш особистою, але також найбільше філософічною драмою Шекспіра. Герой трагедії — мислитель, а події трагедії

попихають його думку до розбирання найважніших, найтяжших питань про ціль існування, про вартість життя, про природу етичних понять і соціального ладу. Деякі думки висловлені в тій трагедії навели деяких критиків на здогад, чи не був Шекспір знайомий з писаннями італіянського філософа Джордана Бруно, котрий, як звісно, якийсь час пробував у Англії. Але біограф Бруно, Брунгофер*) на основі докладних студій показав, що вплив Бруно у Англії загалом був дуже малий навіть на тих, що видали ся з ним особисто. Бруно пробував у Англії в рр. 1583—85, значить в пору, коли Шекспір ще не був у Лондоні. Чи Шекспір читав Брунові італіянські твори, сего не знаємо. Ті-ж філософічні погляди, які є в „Гамлеті“, ви-ясняють ся добре і без гіпотези про вплив Бруна, головню впливом французького філософа Монтеня, з котрого „Essay“ є дещо майже дословно в Гамлетових репліках. Ті „Essay“ міг Шекспір читати по французьки, або й по англійськи, бо їх переклав ще 1595 р. на англійську мову Фльоріо, що був так само зближений до двора графа Соутемптона, як і Шекспір. В тій книзі знайдемо паралелю до Гамлетових слів про „згромаджене політичних черв'яків на трупі Польонія“ (стор. 109): „Маленькі воші вистарчують, щоб зневолити Суллю до зложення диктатури. Серце і тіло великого цісаря, тріумфатора, се сніданє для дрібного червяка“. Гамлетові слова, що ніщо само в собі не є ні зле ні добре, а тільки наша думка робить його сьаким чи таким (56) знаходять ся також у Монтеня: „Те, що ми називаємо лихом або терпінєм, само

*) Brunnhofer, Giordano Brunos Weltanschauung und Verhängniss.

собою не є ані лихо ані терпінє; тільки уява дає йому сю прикмету". (Brandes, op. cit. 500—502).

Отсе були головні елементи, з яких зложила ся та чудова цілість, що її критики справедливо називають „першою філософічною драмою новіших часів, де уперве виступає типовий новочасний чоловік з глибоко відчутю суперечкою між ідеалом і дійсним оточенєм, між силами і завданєм, з цілою внутрішньою різнородністю вдачі, дотепний без веселости, жорстокий і ніжний, з вічним відкладуванєм діла і з шаленою нетерплячкою." (Brandes, op. cit. 527).

Шекспірів „Гамлет“ був готовий коло половини 1602 р. В книгарськїм реєстрі записано під д. 26 липця 1602: „A booke called „the Revenge of Hamlet Prince (of) Danemarke“, as yt was latelie acted by the Lord Chamberleyne his servantes“, то б то „книга названа „пїмста Гамлета принца Данського“, що була недавно виставлена слугами льорда Пїлкоморїя“. Льорд Пїлкоморїй Англії мав привїлей удержувати театр і власне під його фірмою грала та трупа (під дирекцією Борбелжа), до котрої належав і Шекспір. Та книжка вийшла аж 1603 р. Се було без сумніву неправне виданє, зладжене або після стенографїчних записок зроблених в часї представлення, або після роль викуплених у акторів, а нарешті може в части після старшого Гамлета. В усякїм разї се виданє, лишаючи на боці незлічимі помилки та недоладности, ріжнить ся дуже значно від пізнїйших, так що можна його вважати першим начерком, котрий Шекспір переробив потому дуже значно. Друге, далеко поправнїйше, хоч також без відома Шекспіра опубліковане виданє вийшло 1604 р. і було без значнїйших змін повторене в збірному виданю

всіх Шекспірових творів, владженому по його смерті 1623 р.

III. Українські переклади „Гамлета“. Отсей переклад, що тут подаємо до рук громадї, є вже третя проба перекладу Шекспірової трагедії на нашу мову. Перша проба зроблена була ще 1865 р. Павліном Сьвенціцьким, звісним у нас під псевдонімом Павло Свій. Се був Поляк, родом із України, талановитий польський поет, не без заслуги й у нашому письменстві. В числах 3—5, 7—9 „Ниви“ він надрукував перший акт свого перекладу „Гамлета, данського королевича“. П. Свій заявляє в передмові, „що бачить недостаточність своєї праці“ і додає, що його „переклад учинений був прозою, бо йому хотілось вірно віддати мисль перетвору, та за радою деяких він зложив його у вірш — не поетичний, за то найбільше зближений до оригіналу“. Вірш П. Свого в тім перекладі справді такий непоетичний, що проза була б ліпша: нема в тім віршу ані ритму, ані поезії; П. Свій по просту лічить силяби тай то не все. Ось примір із першої сцени першого акту:

Встріхнувся як преступник на голос апелю
страшенно. Чував я, що півень, той
трубач ранок ознамующий, своїм
чутним острашним голосом пробуджає
бога дня і на цей знак кожний дух,
чи він на землі блукаєть ся, в воді,
вогні чи повітру — вертаєть звідки
вийшов; а що це правда, переконаю
тому то, що ми тут самі бачили.

Судячи з деяких язикових слідів (апель, Норвеґик, збаданя, на вижині своєї потугі) і з отсеї

польської ритміки, П. Свій перекладав свого Гамлета з польського оригіналу. Переклад, видно, не подобався і на першім акті публіковане урвалося.

Другий, сим разом повний переклад Гамлета вийшов 1882 р. в Києві і був доконаний талановитим поетом М. П. Старицьким.

В передмові до свого перекладу д. Старицький пише (по російськи): „Я поклав собі метою в перекладі не відступати ні на йоту від первотвору, з душевними тремтінням вдаючи ся в боротьбу з найхудожнішим твором найвисшого генія, зберігаючи в повні навіть зверхню його форму, тоб то і прозу і білі і римовані вірші і навіть розміри“ (стор. II). Далі автор передмови запевняє, що він кілька разів переробляв і провірював свій переклад, студіював Шекспіра не тільки в оригіналі (в двох кращих виданнях), але також у кращих перекладах (стор. III). На жаль, переклад не дає того, чого можна б було надіятися по таких приготуваннях. Переклад д. Старицького, беручи загалом, дуже свободний. Зовсім на перекір своїй виразній обіцянці він змінив розмір віршовий у цілій драмі і замість англійського драматичного blank-verse (п'ятистопного ямба) заведів розмір сербської юнацької пісні, що зовсім не надається до драми. Де є римовані вірші у Шекспіра (при кінці деяких монологів), там їх у Старицького нема і загалом про дословність перекладу навіть у прозових частих нема що й говорити. Се зрештою не є така велика біда, тим більше, що повна дословність тут нераз по prostu неможлива, коли переклад має передати не тільки слова, а й думку первотвору. Вайжнійше те, що переклад, при яким у передмові заявлено, що „ані на йоту не відбігає від первотвору“, вийшов майже на цілу тре-

тину довший від того первотвору. І так прим. розмова Гамлета з духом (Акт I, сц. 5) має в англійськiм оригіналі 109 віршів, у Старицького 138; Гамлетів монолог при кінці другого акту у Шекспіра 60, у Старицького 78 віршів і т. д. В загалі треба сказати, що д. Старицький поводив ся з англійським текстом занадто свобідно. Та про те треба признати, що його переклад читається гладко і виявляє працю не абиякого майстра української мови. Скільки пригадую собі, російська критика, мало тямуча а то й кермована злою волею, кинулась була на д. Старицького за сей переклад, закидаючи йому Бог зна яке коване слів. Перечитуючи тепер його переклад ми переконуємо ся, що ті закиди були в найбільшій часті неоправдані і що багато слів, котрі в 1882 р., а надто ще Росіянам, могли видати ся неологізмами, okazали ся широко народними і здобули собі від тоді право горожанства в нашій літературі.

Що переклад, який ось тут подаємо до рук громадї, зовсім у иньшій мірі підходить під вимоги критики і дає зрозуміти та відчутти красоту первотвору, за се порукою є вже само імя П. А. Куліша. Куліш — перворядна зізвда в нашому письменстві, великий знавець нашої народньої мови, а при тім добрий знавець язиків та літератур європейських народів. Він узяв ся перекладати Шекспіра не для проби, а певний свого панованя над рідною мовою. Вимоги докладности і вірности оригіналови він розумів далеко не так, як д. Старицький і дав нам переклад, з яким можемо без сорома показати ся в концертї європейських перекладачів великого Британця. Держачи ся оригіналу далеко докладнійше, ніж його попередники, Куліш уміє при тім надати своєму перекладови

свій індивідуальний кольорит, щось таке, що дозволяє відразу пізнати в ній працю Куліша, а не жадного иньшого українського поета. Є якийсь своєрідний тихий патос, якийсь розмірений широкий подих у власних творах і в перекладах сего автора, щось мов широкі, могутні рухи великого корабля на великій ріці. Може би перекладачеві Шекспіра треба бистрійших та звинійших рухів, більше різнородного ритму. Та вже те одно, що Куліш своїм перекладом відкриває перед нами широкі перспективи, куди може дійти наша мова своїм багатством, своєю мелодійністю та різнородністю свого ритму, — вже те величезна його заслуга.

Признаючи в повній сїй заслугу я про те мушу сказати, що й Кулішів переклад ще далеко не ідеальний, не те, до чого вже тепер була би здібна наша мова. Певна річ, усякий, хто від тепер у нас захоче брати ся до праці над перекладанєм Шекспіра, буде мав стежку протерту Кулішем, масу зворотів укованих ним, масу слів і фігур уведених у наш літературний скарб. Та про те я не сумніваю ся, що новий перекладач буде міг держати ся первотвору ще докладнійше, перекладати вірш за віршем, не розбиваючи одного на два або хоч на півтора, як се нераз трапляє ся і Кулішеви. Правда, Шекспірове яzikове багатство і незрівнана прецизия англійської мови роблять нераз зовсім неможливим навіть для німецького перекладача — не кажучи вже про французького або словянського — вбгати один його вірш у один свій. На скільки ближе підійшов тут Куліш до оригіналу супроти Старицького, покажуть два-три приміри. І так перший Гамлетів монолог (у нас стор. 16) має в оригіналі 31, у Куліша 35, у Старицького 44 рядки; розмова Гамлета з духом (стор. 33—36)

має в англійськiм текстi 109, у Кулiша 122, у Старицького 138 рядкiв; славний Гамлетiв монольоґ „Чи бути чи не бути“ (стор. 71—72) має в англ. 60, у Кулiша 65, у Старицького 78 рядкiв. А при тiм о скiлькож близький Кулiш до вiддання всiх тонкостей первотвору, котрi Старицький дуже часто заступає своїми, не-Шекспiрівськими фiгурами! Є і у Кулiша перекладено дещо невірно; де якi такі мiсця зазначені у нас у нотках, де подано дословний виклад тексту. Але таких мiсць так мало, а супроти обставини, що сам текст Шекспiра неусталений і виглядає рiжно в рiзних виданнях, вони такі маловажні, що в загалі сей переклад можна назвати вірнішим ориґіналови, ніж приміром звiсні мені польські, а декуди навіть ніж німецькі переклади Шлегеля та Дiнгельштета. Французького перекладу Віктора Гюґо сина я не мав під рукою; та вже се одно, що він увесь — прозовий, чинить його непридатним до порівняння з віршованим перекладом.

Передаючи громадi отсей переклад, при котрому моя редакторська робота обмежила ся на провiрцi українського тексту з англійським, на доданю деяких пояснень при кінцi і отсеї передмови, я просив би перед читанем справити отсi помилки, що на жаль лишили ся не вважаючи на потрібну коректуру.

Стор.	14	ряд	7	з	гори	зам.	Королиця має бути Королева.
„	35	„	4	„	„	Украдено і жите має бути: Украдено й жите.	
„	43	„	2	з	низу	„ згодить ся з гобою має бути: згодить ся з тобою.	

Стор. 47 ряд 7—6 з низу зам.

Розказував. Я певна до них на сїм сьвіті
Нема людей, щоб він горнув ся більше

має бути:

Розказував. Я певна, на сїм сьвіті
Нема людей, щоб він до них горнув ся більше.

Львів 15/X. 1899.

Ів. Франко.

ГАМЛЕТ
ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ.

DRAMATIS PERSONAE.

Клявдїй, король Данський.
Гамлет, син прежнього і
небіж теперішнього ко-
роля.

Польонїй, генеральний
світлицьник.

Ляерт, його син.

Гораціо, друг Гамлетів.

Вольтіманд

Розенкранц } царедворці.

Гільденштерн }

Озрік, царедворець.

Інший царедворець.

Піп.

Марцель } отамани.
Бернардо }

Франціско, воїн.

Актори.

Два клоуни. Могильники.

Фортінбрас, принц Нор-
везький.

Капітан. Посли.

Англійські послы.

Рейнальдо, слуга Польонїїв.

Іертруда, королева Данська,
мати Гамлетова

Офелїя, дочка Польонїєва.

Пани, панїї, отамани, воїни, матроси, посланці
і прибічники.

Дух Гамлетового отця.

Сцена — Ельзінор.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Ельзінор. Плятформа перед замком.

Франціско на своїй чаті. Ввіходить до нього Бернардо.

Бернардо.

Хто тут?

Франціско.

Ні, відкажи мені. Стій! гасло!

Бернардо.

„Вік довгий королеві“.

Франціско.

Се Бернардо?

Бернардо.

Він.

Франціско.

Ти приходиш на свій час старанно.

Бернардо.

Ось тільки що ударило дванацять.

Іди, Франціску, спати.

Франціско.

От спасибі

За переміну! Холодно страшенно

І якось на душі не добре.

Бернардо.

А чатувалось тихо?

Франціско.

Навіть миша

Не шелеснула.

Бернардо.

Добре, на добраніч.

Коли Горація з Марцелльою стрінеш,

Товаришів моєї чати,

То попроси їх поспішити.

Виходять Горацій та Марцель.

Франціско.

Здасть ся, се вони. Стій, го! А хто ви?

Гораціо.

Землі свої друзі.

Марцель.

І Данчане.

Франціско.

Добраніч вам.

Марцель.

Бувай здоров, друже.

А хто тебе переіменив?

Франціско.

Бернардо.

Добраніч вам. (Франціско виходить)

Марцель.

Бернардо, го!

Бернардо.

Я тут.

Чи тут Гораціо?

Гораціо.

Та є частина.

Бернардо.

Здоров, Гораціо! Здоров, Марцелльо!

Гораціо.

Ну, що? Те знов являлось сеї ночі?

Бернардо.

Не бачив я нічого.

Марцель.

Горацій каже, що се наша мрія,
І не дає ніякої нам віри
Що до єї страшної дивовижі,
Яку ми бачили аж двійчі. Тим-то
Я ублагав його укупі з нами
Початувати пильно сеї ночі,
Щоб, як мара знов прийде, він би наші
Посвѣдчив очі, тай озвався до неї.

Гораціо.

Ге, ге! не явить ся воно.

Бернардо.

Сідай лиш,

І дай нам ще раз на твій слух ударить,
Що так стоїть против оповідання
Про те, що ми вбачали аж дві ночі.

Гораціо.

Ну, сядьмо та послухаймо Бернарда,
Що він про се розкаже.

Бернардо.

Вчора пізно

В ночі, як он та зірка на заході,
Від полюса в дорозі, освітила
Там небо, де вона горить тепера,
Я із Марцелльом, — час тоді пробило —

Марцель.

Цить! годі! глянь, се знов воно надходить.

(Увіходить Дух.)

Бернардо.

В тім образі, як наш король покійний.

Марцель.

Гораціо, ти вчений: обізвись до нього.

Бернардо.

Хиба ж воно на короля не схоже?

Вважай, Гораціо.

Гораціо.

О, як найбільше!

Воно мене страхом і дивом томить.

Бернардо.

Годилось-би заговорить до нього.

Марцель.

Спитай його, Гораціо.

Гораціо.

О, хто ти,

Що узурпуєш сим північним часом,
А з ним і видом гарним войовничим,
В котрім колись поважно виступало
Похованої Данії величчє?

Промов, тебе я закликаю небом!

Марцель.

Образилось.

Бернардо.

Дивись! іде повагом геть.

Гораціо.

Стій, говори! промов, я закликаю,

Промов! (Дух відходить.)

Марцель.

Пійшло, не хоче відказати.

Бернардо.

Ну, що, Гораціо? тремтиш, поблід?

Хиба ж се щось не більше мрії?

Що ти про се гадаєш?

Гораціо.

Як перед Богом, не поняв би віри
Без осязнього й вірного свідoctва
Моїх очей.

Марцель.

На короля не схожий?

Гораціо.

Так як ти сам на себе.

Така як раз була на нїм і зброя,

Як воював він гордого Норвеґа.
Так він насупив брови раз, метнувши
На лід Ляха в гнівному розговорі.
Се дивно.

Марцель.

Так двійчі й перше, в мёртву сю годину,
Як раз у сю, воїнською ходою
Пройшов він мимо нашої сторожі.

Гораціо.

Що саме думати про се, не знаю;
Міркуючи ж загально, се віщує
Якусь негоду в нашім государстві.

Марцель.

Сідаймо, і скажи мені, хто знає,
Чого се пильне, строге чатування
Що-ночи так землян підданих томить?
І на що день у день така робота
Коло лиття гармат мідяних? На що
Купують у сусід військову зброю?
Про що так силують приморських тесель,
Що вже вони не знають і неділі?
Чого ся по́том скроплена поспішність
Зробила день і ніч рабами праці?
Хто-б міг се все мені розтовкувати?

Гораціо.

Я розтовкую се. По крайній мірі
Так шепче поголо́ска. Наш покійний
Король, чий образ нам отсе являв ся,
Був, як ви знаєте, од Фортінбраса
Покликан битись в одноборнім герці.
Того́ на се гординя підштрикнула.
В бою наш Гамлет, наш король хоробрий,
(Так славили його на нашій половині
Вселенної, яку ми досі знаєм)
Вбив Фортінбраса, і по договору,
Печаттю ствердженому і законом

Геральдики, з своєю жизнью втратив
Всі дѣржави свої на переважця.
Так само по тій рѣднї-договору
І наш король против тих зѣмель рївно
Одчаював потомству Фортїнбраса,
Колиб той переважцем вийшов з бою,
Як по прописаним там артикулам
Його держава Гамлетові впала.
Тепер, добродїю, син Фортїнбраса,
Сповнившись необачної одваги,
То там, то сям на берегах Норвезьких
Позатягав гультѣїв беззаконних,
Готових за шматок насущний хлїба
На всяке дїло, де почують здобич.
А се (як нашому здаѣть ся вряду)
Не иньше що, як лиш одвоювати
Отецьку втрату. От я і вважаю,
Що се ж то й є причина головнїйша
І нашого готовлення до бою,
І чатування нашого, і спїху,
І колоту-трївоги по вськраїні.

Бернардо.

Я думаю, се так і єсть, не иньше.
Воно й виходить, що сей віщий образ
У зброї ходить через наші чати,
На короля так схожий, на причину
Вїйни, що вже була і що знов буде.

Гораціо.

Се порошина, щоб слїнити око
Умў. В високім і преславнім Римі,
Перед тим, як упав потужний Цезарь,
Порожнїми могили зоставались,
І в саванах мерцї вищали, хїдя
По римських улицях¹⁾. Тодї вбачали
Хвостаті зорі і крїваві роси,
Знаки бїди на сонцї, а вогке сьвітило,

Що порядкує у Нептуна в царстві,
Боліло в помраці, мов у день Суду.
Такі ж предтечі горя й бідування,
Звичайні віщуни гіркої долі
І про́логи тяжкої катастрофи,
І небо і земля являли разом
У нашому підсоню і в народі.

(Вертаєть ся Дух.)

Та цить! дивись! он знов воно надходить.
Я зупиню, хоть би мене й згубило.
Стій, привиде! Коли у тебе
Є звук який, чи уживаєш голос,
Промов до мене!
Коли можливо добре що зробити
Тобі на пільгу, а мені в спасення,
Промов до мене!
Коли ти знаєш долю твого краю
І одвернути предвіщанням можеш,
О, говори!
Або коли в земн'їй утробі в тебе
Закопан скарб, награвлений за життї
(За се ви, духи, кажуть люде, часто
Тиняєтесь померші), признавай ся!
Стій, говори! (півнає півень).

Спини його, Марцелле!

Марцель.

Чи вдарити його сим партизаном?

Гораціо.

Бий, як не спинить ся.

Бернардо.

Ось, ось він де!

Гораціо.

Ось, ось воно!

Марцель.

Ге, зникло. Не гаразд ми

Зробили, що воно таке величне,
А ми з ним силоміць себе явили.
Воно ж бо — що той воздух: не порáниш,
І наші мáрні вдари — зла наруга.

Бернардо.

Хотіло говорити, аж півень крикнув.

Гораціо.

І затрусило ся тоді, як грішник
Від призову страшного. Чув нераз я,
Що півень, сей трубайло ранній, будить
Дневного бога, і по його гаслу
Дух неприкаянний, що блудить в морі,
Чи то в огні, в землі або в повітрі,
Втікає до свого притулку; правду ж
Нам запевняє те, що ми вбачали.

Марцель.

Воно від півньового крику зникло.
Розказують, що як надходить сьвято,
Котрим ми Спасове рождення славим,
Дак досьвітчаний птах всю ніч співає,
І вже тоді, мовляли, анї духа!
Блукати вже ніякий дух не може.
Здорові на людей ті ночі, і планети
Не шкодять їм анї які чари,
Ані відьми тоді не мають сили:
Таке сьвяте та благодатне время²⁾.

Гораціо.

Так чув і я, і йому по троха віри.
Та гляньте, ранок у червоній ризі
Йде по росі з високого узгірря
На сході сонця. Годі чатувати.
І от що я пораю вам: давайте,
Сповістимо ми Гамлета негайно
Про те, що бачили сїєї ночі.
Клянусь бо жизнью, що сей дух мовчущий
Мовчав із нами, а з ним заговорить.

Чи згода, щоб йому все розказати,
Як се велить і довг наш і прихильність?

Марцель.

Гаразд; нехай так буде, і я знаю,
Де нам знайти його найлучше в ранці. (Виходять)

Сцена друга.

Там же. Государня сьвітлиця.

Входять король, королева, Гамлет, Польоній, Ляерт, Воль-
тіманд, Корнелій, пани та прибічники.

Король.

Хоть ще зелена, сьвіжа пам'ять наша
Про Гамлета, нам дорогого брата;
Хоть слід би ще нам сумувати серцем,
І щоб все наше царство представляло
Одно чоло насупленої туги:
Та розум так з природою боров ся,
Що ми сумуємо премудрим сумом
І думаєм про нього, та й про себе.
Тим і сестру, а нині королеву,
Товаришку правительної влади
В цьому воїнственному государстві,
Ми нарекли супругою своєю, —
Дарма, що наша радість не весела,
Дарма, що одним оком сьміємо ся,
А другим плачем, — що на похороні
Ликуємо, а на весіллі тужим,
І рівноважимо розкоші з горем.
Не йшли ми тут і проти вас у ваших
Премудрих радах, що зійшлись свобідно
З усім цім ділом. Дякуєм за все вам.
Тепер же знайте, що син Фортінбраса,
Подумавши про наші сили злегка,
Або ж і так, що государство наше,
За смертю нашого коханця брата

Роз'їхалось і вийшло із уторів,
Надув ся мріями про власну користь,
І вже своїм посольством нас турбує,
Щоб ми йому ті дёржави вернули,
Що законно втеряв його отець,
А що здобув наш войовничий брат.
Се вам про нього. А про себе скажем
Та й про се схóдище у раду от що.
Ми написали до царя Норвега,
До дядька молодого Фортінбраса.
Нездужає він і не злазить з ліжка,
То ледві й чує про небожів задум.
Нехай зупинить дальше затягання:
Бо й попис у полкі, вербунок, муштри,
Все чинить ся серед його підданих.
І ми вас двох, Корнеле й Вольтіманде,
Шлемо з вітаннем нашим до Норвега,
І даємо вам стілько уповаги
В переговорах з королем Норвезьким,
Як в сій інструкції стоїть, не більше.
Прощайте! Послїх ваш нехай сьвідчить
Про вашу щирість.

Корнелій і Вольтіманд.

В цїм, як і у всьому

Покажемо її.

Король.

Не сумніваюсь.

Від серця говорю ще раз: прощайте!...

(Вольтіманд і Корнелій виходять).

Тепер, Ляєрте, що нового в тебе?

Хотїв єси чогось у нас просити?

Коли що Дану скажеш із розсудком,

То голосу даремно не потратиш.

Чого б ти попросив такого в мене,

Що б я не предложив тобі без просьби?

Не так прихильна голова до серця,

Не так послужлива рука до рота.
Як Данський трон отцю твоїму, Ляерте.
Чого ти хочеш?

Ляерт.

Мій грізний королю,
Дозволь мені у Францію вернутись.
Звідтіль я волею прибув до Дана,
Явити довг мій при коронуванні;
Тепер же щиро в тім признатись мушу,
Що, скоро довг явив, мої жадання
І мислі знов мене до Франції тягнуть
І молять: відпусти мене, королю.

Король.

А від отця ти маєш дозвіл? Що ти,
Польоніє, нам скажеш?

Польоній.

Невідступно,

Мій царю, він просив мене, і дав я
Свій дозвіл нехотя і запечатав
Трудною згодою його бажання.
Дозволь йому вже їхати, благаю.

Король.

Користуй ся, Ляерте, гарним часом.
Тепер він твій: роби все до впадоби. —
А ти, кузине Гамлете і сину...

Гамлет (сам до себе)

Більш трошки від кузина, менш від сина.

Король.

Чого се на тобі все хмари виснуть?

Гамлет.

Ні, царю, я аж надто вже на сонці.

Королева.

Мій добрий Гамлете, покинь сей колір
Нічний, та подиви ся дружнім оком
На Дана. Годі вже тобі шукати
Понуреними віями у прасі

Твого отця з високою душею !
Ти знаєш сам, се наша спільня доля :
Все, що живе, колись умерти мусить,
Через природу перейти у вічність.

Гамлет.

Так, королево, се всім спільня доля
Королиця.

А коли так, чого ж вона здаєть ся
Тобі такою дивною ?

Гамлет.

Здаєть ся ?

Нї, королево, так воно і справді.
Не знаю я „здаєть ся“. Нї та чорна
Кирея, добра нене, нї звичайна
Торжественна, вся чорная одежа,
Нї вітрогонне та важке зітхання,
Нї многоводна під очима річка,
Нї вираз на лиці тяжкого горя
З усіми формами його й показом,
Нїщо мене не виявить правдиво.
Се справді є „здаєть ся“ : бо се дїйства,
Котрі людина може й відіграти.
У мене ж в серці більше від показу,
Се ж тільки барва і прикраса горя.

Король.

Се гарно, Гамлете, в тобі й похвально,
Що плáтиш батькові довгі печалї ;
Та мусиш памятати, що й отець твій
Втеряв отця, а втеряний отець той
Втеряв свого отця ; і хто zostав ся,
Той мусить — так велить дитячий довг —
Носить жалобу до якогось часу.
Журити ся ж упертою журбою,
Се буде супротивна нечестивість.
Се не музкá печаль : вона являє
Законам божим непокірну волю,

Непевне серце, розум нетерплячий,
Розсудок простоватий і невчений.
Коли ми знаєм, що се мусить бути,
Що се звичайна річ і з самих простих,
Чого ж нам в опорі своїм безпутнім
До серця се приймати? Фі! І Богу
Воно противне й розуму людськóму.
Звичайна тема в нього — смерть отця, ка,
І він, від першого мерця та й досі
Кричав: „Се мусить бути“. Ми благаєм
Тебе, вдар об-землю сим марним горем,
І помишляй, як про отця, про мене.
Нехай сьвіт знає, що ти в нас найблизший
До нашого престолу, і що я до тебе
З такою ж благородною любов'ю
Прихилен, як отець що найніжнійший
До сина рідного. А що до пляну
Твого — вернутись в Віттенберську школу³⁾,
То він противен нашому бажанню,
І ми тебе благаємо лишитись
Тут на веселість нам і на одраду,
Як перший царедворець, брат і син наш.

К о р о л е в а.

Нехай бо, Гамлете, не будуть марні
Прохання матери. Зроби нам ласку,
Зостань ся; не вертайсь до Віттенберга.

Г а м л е т.

Коритимусь, Мадам, вам, скільки сили.

К о р о л ь.

Ну, се відказ і любий і пристойний.
Будь в Данії, як ми. Мадам, ходімо.
Ся Гамтєтова мила й вільна згода
Сьмієть ся мойму серцю. Тим веселий
Віват, який сььогодні Дан не вип'є,
З'ясує ломовá гармата хмарам,

І небо на царський тост відгукнеть ся,
Перегримівши грім земний. Ходімо.

(Труби. Король, королева, пани, Польоній, Ляерт etc.
виходять.)

Г а м л е т.

О, о! колиб міцне се тіло, надто
Міцне, розтало і взялось водою,
А вічний не постановив закону
Против самоубійства! Боже! Боже!
Яким важким, черствим, пустим і марним
Мені здаєть ся все життє на сьвітї!
Гидую ним! О, тьфу! Се сад пустий,
Де хопта сходить, де гидкий бур'ян
Усе глушить. Бач, до чого дійшло ся!
Два тільки місяці, як переставивсь,
Нї, й двох нема!... Король такий прекрасний...
Був до сього, як Гелїос до Фавна⁴).
Любив мою паньматку так сердечно,
Що й вітеркам небесним не дозволив
Дуть надто міцно на її обличчє.
О небо й земле! се я мушу споминати?
Та і вона ж до нього так горнулась,
Немов її охота виростала
Через те, що її задовольняло.
І ось за місяць... Нї, про се не думай!...
О слабосте! імя твоє — жіноцтво.
Короткий місяць, ще і черевичків
Тих не зносила, що отця бідаху
Проводила в сльозах, мов та Ніоба⁵).
Чого ж вона, вона, не иньша (Боже!
І безрозумний зьвір журился б довше)
Жоною мойму дядї стала, брату
Мого отця, що на його він схожий,
Як я на Геркулеса? Через місяць,
Перш ніж від соли сліз її олживих
Красніти пухлі вії перестали,

Вона вже заможем. О скверний спіху!
Хапатись так на кровозмішне ложе!
Не єсть воно й не може бути добрим...
Та розірви ся, серце: мушу вмовкнуть.

(Входять Гораціо, Бернардо та Марцель.)

Г о р а ц і о.

Витаємо вас, принце!

Г а м л е т.

Рад вас бачить.

Горацій, або я себе вже забуваю.

Г о р а ц і о.

Він, милостивий пане, ваш покірний
Слуга.

Г а м л е т.

Добродію... мій добрий друже!
Ім'ям сим поміняймо ся з тобою.
Що ж се, Гораціо, із Віттенберга
Тебе сюди?... А се чи не Марцелльо?

М а р ц е л ь.

Мій добрий пане...

Г а м л е т.

Рад бачити тебе. Витаю, пане. —
Ну, як же справді се ти з Віттенберга?

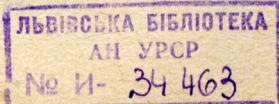
Г о р а ц і о.

Та через лінощі, мій добрий принце.

Г а м л е т.

Сього я не схотів би чути, друже,
Й од ворога твогo; а ти не зробиш
Такого вуху мойому насильства,
Щоб вірило твойму оповіданню
Против тебе самого. Знаю добре,
Що ти не лега. Тільки, що ти робиш
Тут в Ельзинорі? Поки 'д нас од'їдеш,
Ми навчимо тебе до 'станку пити.

Гамлет.

Гораціо.

Прибув я, принце мій, на похорони
Твого отця.

Гамлет.

Прошу тебе, не сьмій ся,
Товаришу студенте! Ти приїхав
Дивитись на весілле панїматки.

Гораціо.

Се правда, що воно настигло хутко.

Гамлет.

Ощадність, мій Гораціо, ощадність!
Печене та варене поминальне
Згодилось їм на бенкети весільні.
Раднійший був би я в раю зустріти
Найгіршого мого врага, ніж бачить
Сей день, Гораціо. Отець мій...
Здаєть ся, бачу я отця.

Гораціо.

О, де, мій пане?

Гамлет.

В очах моєї думки, друже.

Гораціо.

Я бачив раз його. Король був пишний.

Гамлет.

Він муж був, і такий про все, у всьому,
Що рівного до віку не побачу.

Гораціо.

Мій принце, я його, здаєть ся, бачив
В ночі учора.

Гамлет.

Ти? Кого ти бачив?

Гораціо.

Мій принце, вашого отця я бачив.

Гамлет.

Як! короля, мого отця?

Гораціо.

Впинїге

Поки що ваше дивування, принце,
Та вислухайте, що я про се чудо
Вам розкажу, сьвідкуючись очима
Сих двох панів.

Гамлет.

Кажі на милость Божу!

Гораціо.

Дві ночі вже Марцелль та Бернардо,
Чатуючи свою звичайну чату,
Серед північно-мертвої пустинї
Вбачали от-що. Мов отець ваш видом,
Од ніг до голови у повній зброї
Являється їм, і величнїм ходом
Іде повагом поуз них. Аж тричі
Пройшов він так у них перед очима,
Застиглими, здивованими страшно,
Не дальше як на власну патерицю,
Тим часом як вони перелякавшись
Стояли мов замерзлі, німували
І не пробовкнули йому ні слова.
Про тайну сю страшну мені признались,
І я на чатї трейтю ніч був з ними.
Так як вони мені передавали
І в тій годинї й формі, слово в слово,
Приходить привид. Вашого отця
Я знав. Рука не більш на руку схожа.

Гамлет.

Деж сталось се?

Гораціо.

На тій платформі, принце,
Де чату ми держали.

Гамлет.

Ти говорив до нього?

Г о р а ц і о.

Так, мій принце,
Та відповіді не дождав ся. Тільки
Раз ніби голову зняло у гору
І двинуло якось, немов хотіло
Заговорити. Аж тут на все горло
Ураняшній закукурікав півень.
Воно метнулось геть від нас і зникло.

Г а м л е т.

Се дуже чудно.

Г о р а ц і о.

Тільки так по правді,
Як я живу, високочтимий принце.
І ми вважали за свій обов'язок
Про се вам сповістити.

Г а м л е т.

Так, так, панове, добре, та мене се
Турбує. Чи сю ніч ви знов на варті?

У с і.

Знов, принце.

Г а м л е т.

Взброєний, мовляли ви?

У с і.

Узброєний мій пане.

Г а м л е т.

Від тімя аж до п'яти?

У с і.

Від голови по п'яти, принце.

Г а м л е т.

То ви не бачили його обличчя?

Г о р а ц і о.

О! принце, бачили: забрало мав відкрити.

Г а м л е т.

Що ж? він дивив ся гнівно?

Гораціо.

Більше сумно,

Ніж гнівно.

Гамлет.

Чи блідий був, чи червоний?

Гораціо.

Блідий та й дуже.

Гамлет.

А на вас дивив ся?

Гораціо.

Дивив ся пильно.

Гамлет.

Я б хотів там бути.

Гораціо.

Воно б злякало вас.

Гамлет.

Се може бути,

О, може! Ну, і довго zostавалось?

Гораціо.

Не довш, як щоб злічить повагом сотню.

Марцель, Бернардо.

Ні, довше, довше.

Гораціо.

Не в той час, як його я бачив.

Гамлет.

А борода у нього сивувата?

Гораціо.

Така, як я її в живого бачив,

Чорнява під сріблом.

Гамлет.

Сієї ночі

Я буду чатувати. Може прийде

Воно ізнов.

Гораціо.

Ручаюсь вам, що прийде.

Гамлет.

Коли воно на себе прийме образ
Мого великого отця, я буду
До нього говорити, буду, буду,
Хоть би роззявило ся й само пекло
І крикнуло: мовчи! Прошу ж усіх вас,
Коли ви про се видмо ще мовчали,
Ховайте у своїм мовчанні й далше.
Давайте йому розум, та не мову.
Я нагороджу вас за прихильність вашу.
Прощайте ж! Зійдемося на тій платформі
Між одинацятим і первим боем.

Усі.

Чолом і служба наша, принце!

Гамлет.

Не служба, дружба, так як і від мене.
Прощайте! (Виходять Горацію, Марцель і Бернардо.)

Дух отця мого у зброї!

Не все гаразд. Я чую щось паскудне.
Хотів би, щоб ся ніч настала хутко.
А поки що, душе моя, спокій ся!
Паскудні вчинки встануть, хоть всією
Понавертай їх у труні землею. (Виходить.)

Сцена третя.

Сьвітлиця в Польонієвим домі.

Ввіходять Ляерт і Офелія.

Ляерт.

Усі клунки мої вже в кораблі.
Прощай же, сестро, та щоб ти не спала,
Давала чутку про себе, як вітер
Лагідний буде, а случай надешний.

Офелія.

А ти хиба в мені не певен, брате?

Ляерт.

На Гамлетове ж марне залицяння
Дивись, як на увічливість, та й годі.
Се грає кров. Се весняна фіялка;
Вона зарання, тільки не статочна,
Вона приємна, та не довговічна.
Одна мінута пахощів, не більше.

Офелія.

Не більше справді?

Ляерт.

Далєбі не більше.

Бо не росте природа наша тільки
У мускулах, ні в роздвиганню тіла.
Як виростає храм, то виростає
У храмі й служба розума та духа.
Тенер тебе він може й щиро любить,
Тепер ніщо ледаче та лукаве
Ще не плямує чистих дум його —
Та мусиш ти боятись його сану.
Як принц, він волі власної не має,
Бо й сам підданий власного рождення.
Не може він, так як маленькі люде,
Про себе дбати: бо кого візьме,
Тій треба убезпечити все царство.
От тим-то й мусить він шукать подружжя
По голосу і згоді того тіла,
В котрім він голова. От тим-то, сестро,
Коли він каже, що тебе кохає,
Твій ум на стільки мусить няти віри,
На скільки сан його і становище
Йому дадуть зробити слово ділом.
А се єсть: як велить великий голос
Всіх Данів. Так ізваж же, сестро, втрату
Своїї честі, коли-б ти хилила
К його пісням чуйне аж надто вухо.
Або втеряєш серце, або чистий

Твій скарб відкрити мусиш безупинним
Його жаданням. Бій ся, дорога
Моя Офеліє, держись далеко
Від закохання по за тим стріляннем,
Котрим погрожують тобі бажання.
Бо й найскуднійша дівка надто щедра,
Як місяцю свою покаже вроду.
Сама чеснота не мине обмови,
І зависти червяк гризе весняних
Діток природи надто часто перше,
Ніж зеленічки їх порозвивались;
А заразливий вітер найшкодливший
Під водянисту росу молодощів.
Бувай же сторожка: найбільша певність,
Се страх. А в молодих літах доволі,
Без иньших бур, буяння своєволі.

О ф е л і я.

Хранитиму я сю науку в серці,
Як сторожа його. Та, любий брате,
Не поступай, як деякі духовні
В своїм неблагочесті поступають.
Вказав мені круту й тернисту стежку
До неба, та щоб сам ти вертопрахом
Легким і необачним на дорогу
Весняну залицяння не натрапив,
Забувши про свою сьвяту науку.

Л я е р т.

За мене не лякайся! Та я загаявсь!

(Увіходить Польоній.)

А ось і панотець. Подвійне щастє
З двійним благословенням. Случай
Всьміхаєть ся двійному розставанню.

П о л ь о н і й.

Ще тут, Ляерте! Сором! поспішай ся!
На плечах в парусів сїдає вітер,
А там тебе ще ждуть. Благословенне

На тебе. (Покладаючи руку на голову Ляертови).

Та впиши собі у пам'ять
Сих кілька правил. Не давай ніколи
Своїм гаданням язика, а думці
Неспілій не давай ніколи акту.
Бувай ласкавим, тільки не вульгарним.
Коли знайшов і випробував друга,
Прикуй його стальними обручами
Собі до серця, та щоб не мозолив
Долоні скорим простяганням
Усякому товаришу без піря,
Що тільки вилупивсь. Остерігай ся
Ввійти у сварку, а вже посварившись,
Держись так, щоб тебе боялись иньші.
Давай всім людям ухо, та немногим
Твої слова. Приймай усяку думку,
Та вдержуй при собі свій власний розум.
Носи коштовні шати по кишені,
Та щоб не бачили пихи твоєї.
Вбирайся багато, тільки не блискучо :
Одежа бо ясує чоловіка,
І в Франції найлучші можновладці
Найдобріший мають смак в одежі.
Не позичай і не давай в позику :
Вона бо часто погубляє й друга,
А позички притуплюють хазяйність.
Найбільше же всього сам собі будь вірен,
А з того вийде, так як день із ночі,
Що ти нікому в світі не сфальшуєш.
Прощай! Нехай мов благословенне
Се все добро вкрепить в тобі, мій сину.

Ляерт.

Прощаюсь, пане мій, найпокірнійше.

Польоній.

Час кличе. Йди! Давно́ чекають слуги.

Ляерт.

Прощай, Офеліє, і згадуї добре,
Що я тобі казав.

Офелія.

Я все у пам'яті своїй замкнула,
А ключ ти сам держи у сховку в себе.

Ляерт.

Бувай здорова! (Виходить Ляерт.)

Польоній.

Про що він говорив тобі, Офеля?

Офеля.

За дозволом, про Гамлета так-дещо.

Польоній.

От добре, нагадала.

Мені говорено, що він частенько
На самоті бував отсе з тобою,
Да й ти сама розщедрила ся якомсь
На ваші сходи. Коли се справді,
(Бо казано мені се в острогу),
Скажу тобі, що ти не розумієш
Себе так ясно, як би подобало
Моїй дочці й твоїй дівочій честі.
Що там у вас? Одкрий мені всю правду.

Офелія.

Недавно він мені підносив многі
Любовні приноси, мій пане отче.

Польоній.

Любовні? ет! Говориш, як дівча,
Що сеї небезпеки ще не знає.
Ти ж віриш приносам отим його?

Офелія.

Не знаю, пане мій, що мушу й думать.

Польоній.

Так я тебе навчу. Про себе думай,
Що ти дитина. Приноси приймаєш
За чисті гроші, а вони — полова.

Цінуй себе дорожше: бо, сказати
Без фрази млявої, виразним словом,
Ти оцінуєш і мене у дурні.

О ф е л і я.

Мій пане, він лицявсь до мене чесно.

П о л ь о н і й.

Скажи — пристойно, ловко. Ну, що далі?

О ф е л і я.

І покріпляв слова свої божбою:
Усім сьвятим, що є на небі, кляв ся.

П о л ь о н і й.

Е, западня на куропатки! Знаю.
Як кров горить, то серце щедро
У язика присяги позичає.

Та в цім горінні більш тепла, ніж сьвітла,
Бо і в обіцянках воно вже гасне.

Не мусиш за огонь його приймати.

Від сього часу будь скупійша, дочко,

На виходи дівочі, і розмови

Свої цінуй дорожше, не догоджуй

Усякому, хто схоче розмовляти,

А Гамлетови йми не більше віри,

Як стілько, що він молод і басує

На довшім, ніж тобі дали, припоні.

Коротке слово, дочко: не йми віри

Його божбам, бо се звідниці ниці.

Не те вони, що каже їх одежа,

А лепетухи молитов безчесних,

Котрі побожні роблять обітницї,

Щоб лучче ошукати. От же знай се:

З сього часу, щоб ти більш не теряла

Ані мінати на розмову з принцом.

Гляди, се я тобі велю. Ну, з Богом!

О ф е л і я.

Коритимусь, мій пане отче. (Виходять).

Сцена четверта.

Плятформа.

Ввійходять Гамлет, Гораціо й Марцель.

Г а м л е т.

Дме здорово! І що за холоднеча!

Г о р а ц і о.

Кусливий і сердитий вітер.

Г а м л е т.

Котра година?

Г о р а ц і о.

Ще не ма півночі.

М а р ц е л ь.

Ні, вже пробило.

Г о р а ц і о.

Чи справді? Я не чув. То вже надходить

Пора, що дух своїм звичаєм ходить.

(За сценою труби й гарматній стріл.)

Що-б се таке було, мій принце?

Г а м л е т.

Король сю ніч пирує-бенкетує,

Та робить в хороводі викрутаси,

І як що кубок ренського він випе,

То труби з тулумбасами ясують

Його тріумф на віват.

Г о р а ц і о.

Се так звичай?

Г а м л е т.

А вжеж! се звичай.

Та по моему розуму — дарма, що

Я тут родився і привик до сього —

Його було б чеснійш нам поламати,

Аніж додержувать. За сї підпитки

Дурноголові нас усі народи

Осьміюють від сходу до заходу.
Звуть нас п'яницями і прикладають
Погані прізвища⁶). Воно ж і справді
У наших подвигів що-найславнійших
Виймає осередок їх і мізок.
Буває часто і з одним о-так,
Що має на собі природню пляму:
Як иньший вродить ся з смаком до чого,
Таким, що ламле розуму окрепи,
Або з привичкою, що надто звичай
Перекисяє (він в тому й невинен:
Бо нам не вільно вибирать рожденья);
Одна в такого чоловіка пляма,
Природи або случая ліврея,
Темнить усі його ціноти иньші.
Хоть будь вони як благодать пречисті,
Такі великі, як знести хто може,
На общім суді знівечені будуть
Одним тим похибом. Бо драхма злого
Порочить часто всю високу суцність.

Увіходить Дух.

Г о р а ц і о.

Дивітесь, принце! вже воно надходить.

Г а м л е т,

Ви ангели і слуги благодаті,
Обороніте нас! Чи ти дух жи́зні,
Чи ти проклятий демон, чи приносиш
Дихання неба, чи пекельні вихри,
Чи злющі в тебе задуми, чи добрі,
А тільки ти в такім непевнім виді
Приходиш, що я мушу говорити.
Готов тебе я Гамлетом назвати
Царем, отцем, владикою всіх Данів.
О, відповідж мені! Не дай загинуть
В нерозумінні. Ні, скажи, чого се
Твої святії кості, сховані у смерті,

Роздерли сáван свій? Чого гробниця,
Куди тебе ми з миром положили,
Одкрила челюстї свої важенні
І мармор зверг тебе? Против чого се
Ти, мертве тіло, знов у повній зброї
Прийшов до місячного сьвітла в гості
І ніч зробив гидкою? Ми-ж, природи
Шутї, так страшно стурбувались
Тим, що сягає по за наші душі?
Скажи, що се? для чого? що робити?
(Дух киває Гамлетови).

Г о р а ц і о.

Воно киває вам іти з ним звідсі,
Неначе хоче вам щось розказати
На самотї.

М а р ц е л ь.

Дивітесь, як ласкаво

Воно кудись вас викликає далше.
Та ви не йдіте з ним.

Г о р а ц і о.

О, ні! не йдіте.

Г а м л е т.

Не хоче говорити, то йду з ним.

Г о р а ц і о.

Не йдіте, принце!

Г а м л е т.

Чом? чого тут страшно?

Я не цїню моєї жизні й в шпильку,
Душа ж моя безсмертна, як і в нього.
Що може їй воно зробити?
Киває знов до мене: йду за видмом.

Г о р а ц і о.

А що, як заведе воно вас в море,
Мій принце, чи на превисоку кручу,
Що страшно над пучиною схилилась,
І там, прийнявши иньший вид страшений,

Одніме в вас владичество розсудку
Та кине вас у безум? Поміркуйте!
Те місце й так одчаянне наводить
На кожного, без дальшої причини,
Хто дивить ся на море з високости
І чує, як реве в низу.

Г а м л е т.

Киває.

Іди, піду і я в слід за тобою.

М а р ц е л ь.

Я не пущу вас, принце мій.

Г а м л е т.

Геть руки!

Г о р а ц і о

Послухайтесь: ми вас не пустим, принце!

Г а м л е т.

Мене зове моя судьба й найменшу
Жилинку сього тіла уміцняє,
Як мишці у Немéянського льва⁷). (Дух киває)
Усе ще зве. Пустіть мене, панове!
(виринаючись від них)

Клянусь небом: буде в мене духом,
Хто вдержує мене! Йди! Я слідом.

(Виходять Дух і Гамлет).

Г о р а ц і о.

Він від уяви з розуму зіходить.

М а р ц е л ь.

Ходім за ним. Не мусим його слухать.

Г о р а ц і о.

Ходім! До чого дійдеть ся воно в нас?

М а р ц е л ь.

Щось загнилось у нашім царстві Данськім.

Г о р а ц і о.

Господь направить якось.

М а р ц е л ь.

Ну, ходімож. (Виходять).

Сцена пята.

Дальша частина п'лятформи.

Ввіходять Дух і Гамлет.

Г а м л е т.

Скажи, куди вести мене ти хочеш?
Я далі не пійду.

Д у х.

Ось слухай.

Г а м л е т.

Буду.

Д у х.

Вже настає моя година: мушу
У полум'я сїрчаних мук вернутись.

Г а м л е т.

О бідний духу!

Д у х.

Годі жалкувати,
А слухай пильно, що тобі відкрию.

Г а м л е т.

Кажі, я маю обов'язок слухать.

Д у х.

А вислухавши, матимеш — помститись.

Г а м л е т.

Як!

Д у х.

Я дух твого отця. На певне время
Осуджено мене в ночі блукати,
А в день у вічному огні горіти,
Аж поки вигорять гріхи гідкії,
Сподіяні за днів моїх природніх,
І буду чист. Ходжу я під заперетом
Секрети виявлять мої темнишні:
А тоб таку тобі повідав повість,

Що і одно найлекше з неї слово
Перескородило б тобі всю душу,
І заморозило б кров молодую,
Повиривало б, мов дві зорі, очі
Із орбит їх, а кучері хвилясті
Розкидало б тобі, і кожен волос
На голові поставило би диба,
Як голки на сердитім дикобразі.
Та вічний розголос сей не для вуха
Із тіла і крові. О, слухай, слухай!
Коли любив отця свого...

Г а м л е т.

О Боже!

Д у х.

Ти за гидке, нечуване, нелюдське
Його убійство відомстиш.

Г а м л е т.

Убійство!

Д у х.

Убійство препаскудне, як і в луччих
Воно случаях єсть; та се убійство
Найгидше, найчуднійше і нелюдське.

Г а м л е т.

Скажи ж мені скорій, щоб я на крилах
Швидких як думка, або мисль любови,
Летів на помсту.

Д у х.

Бачу, ти охочий.

І був би млявий ти над жирне зілля,
Що коренить ся вяло коло Лети
На пристані⁷⁾, колиб сим не стрівоживсь.
То слухай же, мій Гамлете. Пустили
Між людьми поголоску, що гадюка
Мене, як спав я у гаду, вкусила.
Та й ошукали та всі Данські вуха.

Ти ж, мій юначе благородний, відай:
Гадюка, що твого отця вкусила
На смерть, тепер його корону носить.

Г а м л е т.

О, ти душе моя пророча! Дядько?

Д у х.

Так, сей кровозміситель, звір єхидний —
Він чарами зрадливого ума
(Проклятий ум, що на таке чарує!)
Принадив до паскудної ласоби
Найцнотливійшу з виду королеву.
О Гамлете! який се був упадок!
Від мене, що любив її достойно
І йшов рука в руці із нею поруч,
Як присягнув їй під вінцем весільним, —
Від мене нахилитись до ледаща,
Убогого природніми дарами
Против моїх!

Та як та чесність вічно нерушима,
Хоть божеством лестись порок до неї,
Так похить, хоть би й з ангелом пресьвітлим,
Не вдовольнить ся райською постіллю
І ласить ся на хляки.

Та годі! Я, здаєть ся, чую ранок.
Скоротимо. Я спав у себе в саді
(Сей звичай був після обід у мене),
А дядько твій підкравсь до мене з-певна
З проклятим соком блекоти в пуздерку,
І влив отруту в двері мого вуха.
Вона такий крові людської ворог,
Що швидко мов живе сріблѳ вбігає
В природні входи і аллеї тіла
І кров рідку, здорову заставляє
Своєю силою густіть, зсідатись,
Як кислота у молоко пролита.
Так і зо мною сталось, і проказа

Мені окрила за хвилину тіло,
Мов Лазарю, гидким, паскудним струпом.
Так в мене сонного рукою брата
Украдено і жите і королівство
І королеву разом.
Підрізано в цвѣту гріховнім,
Без покаяння, приобщення таїн
І маслосьвяття. Не порахувавшись
Явивсь на суд з важеними гріхами
На голові.

Г а м л е т.

О страшно, страшно!
О прешрашенне діло!

Д у х.

Коли в собі людську натуру маєш,
Не попусти, щоб королівське ложе
Зробилось в Данії розпусти ложем,
Перелюбства проклятого постіллю.
Та як би ти в цій справі ні завзяв ся,
Не оскверняй свого ума, і душу
Впиняй од противматерньої злости.
Зостав її на правосудде неба
І на ті муки, що вона приймає
Від колючок, що завелись у серці.
Прощай на віки. Вже сьвітляк звіщає,
Що ранок близько, бо огонь холодний
Його поблід. Прощай, прощай, Гамлете,
Та памятай мене! (Виходить.)

Г а м л е т.

О воїнство небесне! о, ти земле!
Що ж? кликати ще й пекло?
О, фі! Впини ся, зупинись бо, серце!
А ви не постарійтесь зразу, жили,
Держіть мене угору. Памятати?
Так, бідний духу! поки в мене память
Сидить іще в цім черепі розбитім.

Як! пам'ятати? Повичеркую всі
Тривіальні і принагідні споминання,
А твій завіт один, без мішанини,
У череповій книзі жити буде.
О жінчино найехиднійша!
О ледарю з усьмішкою ледачий!
Проклятий ледарю! Моя тябличка!...⁸⁾
Годить ся записати, що инший може
Всьміхатись любо і ледарювати --
Ну, хоть у Данії се річ можлива. (Пишучи.)
Мій дядьку, ти вже тут. Тепер до гасла.
„Прощай і пам'ятай“: от гасло!
Я заприсяг у тім.

Г о р а ц і й (за сценою.)

Мій принце! принце!

М а р ц е л ь (за сценою)

Гамлете принце! сохрани вас Боже!

Г а м л е т.

Да буде так!

Г о р а ц і й (за сценою.)

Гильо! го! го!*) мій принце!

Г а м л е т.

Гильо! го! го! мій чуро! ось я, орле!

(Ввіходять Гораціо та Марцель.)

М а р ц е л ь.

Що з вами сталося, благородний пане?

Г о р а ц і о.

Що тут, мій принце?

Г а м л е т.

О, предивні речі!

Г о р а ц і о.

Одкрийте нам, наш добрий принце.

*) Кликання сокола.

Гамлет.

Ні, ні!

Розкажете кому.

Гораціо.

Не я, мій принце,

Клянусь небом.

Марцель.

Ані я, мій принце.

Гамлет.

Що скажете про се? Хто б се подумав!
Та се вам тайна.

Гораціо і Марцель.

Клянємось, мій принце.

Гамлет.

Ніколи ще не жив у Данах ледарь,
Щоб він не був усьогосвітнім плутом.

Гораціо.

Не треба, принце, й духові вставати
З могили, щоб таке нам розказати.

Гамлет.

Се правда. Так, ти вцілив сушу правду.

І, без усяких зайвих перемовин,

Я думаю, що розійтись нам треба,

Один одному потрусивши руку.

Ви, як вам вкаже діло та охота

(Бо кожен має діло і охоту,

Які ні єсть вони), а що до мене,

Ви бачите й самі, пійду молитись.

Гораціо.

Се тільки дикі, вихрюваті речі,

Мій принце.

Гамлет.

Шкода, що тобі в обиду.

Від серця жаль, так, далебі від серця.

Гораціо.

Ніякої обиди тут, мій принце.

Г а м л е т.

Єсть, єсть, Гораціо, обида,
Клянусь сьвятим Патрикїєм, ще й надто.
Про видмо се скажу: се чесне видмо.
А що до вашого бажання знати,
Що проміж нас було, перемагайте
Його як знаєте. Тепер же, добрі друзі —
Ви й друзі і сушколярі для мене,
І воїни — я про одно прошу вас
Маленьке дїльце.

Г о р а ц і о.

Ми готові, принце.

Г а м л е т.

Мовчіть, що бачили сієї ночі.

Г о р а ц і о і М а р ц е л ь.

Не скажемо нікому, принце, вірте.

Г а м л е т.

А поклянїте ся ж.

Г о р а ц і о.

Клянусь, мій принце.

М а р ц е л ь.

І я клянусь.

Г а м л е т.

На цїм мечі клянїтесь.

Г о р а ц і о.

Ми поклялись уже.

Г а м л е т.

Клянїтесь

Обоє на моїм мечі.

Д у х (із під землі.)

Клянїтесь.

Г а м л е т.

Ха, ха, мій хлоню! й ти сього бажаєш?
Ти тут, правдивий чеху мій⁹)? Ви чули
Сього приятеля в льоху? Клянїтесь.

Г о р а ц і о.

У чім же, принце мій, клястись ?

Г а м л е т.

Мовчати,

Що тут було. Моїм мечем клянїтесь.

Д у х (із під землі.)

Клянїтесь.

Г а м л е т.

Nis et ubique? Перемінїмо місце.

Ходїм сюди, панове.

Кладїте на мого меча знов руки :

Не говорить до віку, що ви чули.

Клянїтесь сим мечем !

Д у х (із під землі.)

Клянїтесь.

Г а м л е т.

Гаразд, старий хомяче ! Ти так хутко

Умієш землю рить, мій піонере ?

Ще раз перемінїмо місце, друзї.

Г о р а ц і о.

О дню і ноче ! що за страннє діло !

Г а м л е т.

То і прийми як страннього се диво.

І на землі, Гораціо, й на небі

Багато є такого, що й не снить ся

У вашій філософії. Ходїмо ж.

Тут знов мені, як перше, поклянїтесь,

І да допоможе вам небесна милость,

Яким би я чудним вам нї здавав ся —

Прикинусь може опісля й антиком¹⁰⁾

Щоб дивлячись в такі часи на мене,

Оттак руками не перебирали,

Або 'ттак головою не кивали

І не пробовкнули такої фрази

Непевної: „Так, так, се нам розумно“,

Або: „Ге, ми могли б, коли б схотїли“,
Або: „Коли б охота говорити“,
Або: „Таких ми знаєм, та не сьміють“,
Або як иньше не давали знати,
Що ви що небудь шұпите про мене.
Так як Господь своєю благодаттю
І милостю вас в нужді не оставить,
Так не робить сього клянїтєсь.

Д у х (із під землі.)

Клянїтєсь.

Г а м л е т.

Спокій ся, о, спокійсь, трївожний духу!
Тепер с прихильністю до вас моєю
Вручаю вам себе, мої панове.
І що такий як Гамлет бідолаха,
Щоб доказати се, зробити зможе,
Те станеть ся, коли Господь поможе.
Ходїм же вкупі, і прошу вас,
Од уст своїх перста не однімайте¹¹).
Час вийшов із уторів. О проклята
Судьба, що я родивсь його наладить!
Ну, та ходїм, ходїмо вкупі. (Виходять.)

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця в Польонієвим домі.

Ввіходять Польоній та Райнальдо.

Польоній.

Оддай йому сї гроші й сї папери,
Райнальдо.

Райнальдо.

Слухаю, мій пане.

Польоній.

Зробив би ти розумно на про-диво,
Райнальдо, перше ніж його побачиш,
Розвідавши про його поведенне.

Райнальдо.

Я й міркував про се, мій пане.

Польоній.

Добре,

Сказав еси гаразд. Найперш розвідай,
Хто із Данчан в Парижі пробуває,
І як, і с ким, і чим живе хто,
Яка компанія, які видатки.
Дознавшись, манівцями та обходом
У розпитах, що сина мого знають,
Наближуйсь так до сього, щоб не видно

Було, про що ти навдогад питаєш,
І натякни, що здалека про нього
Ти знаєш. „Я отця його і друзів
(Примірно) знаю, та й самого трохи“.
Що? зрозумів, Райнальдо?

Райнальдо.

Розумію,

Мій пане, дуже добре.

Польоній.

„Та й самого —

Так, трохи (скажеш), не зовсім-то.
Коли се той, так він буйна людина,
Охочий до тогó й тогó“. Тут можеш
Про нього видумать, що сам захочеш;
Та — чуєш, не таке мужиковате,
Що шпéтило б його. Остерігай ся
Сього! А так, козаче мій, що небудь
Різвé, гуляще і сковзьке, звичайно
Як то найбільш між молодіжю знають
У своєволі.

Райнальдо.

Приміром: гра в карти.

Польоній.

Так, або пянство, бійка, лайка, сварка,
Блудня... Се можна все тобі...

Райнальдо.

Мій пане,

Та й се ж його збезчистило б.

Польоній.

Ні-скільки!

Аби ти вмів порок його приправить.
Не мусиш ти робить йому скандалу,
Що він зробив ся вже зовсім ледащо;
Не се я думаю. Ні, ти злегенька
Натякуй — говори про його хиби,

Так щоб здавались хибами свободи,
Та іскрами його палкої вдачі,
Та кипятком невиненої крови.
Се пошесть обща.

Райнальдо.

Тільки ж, добрий пане...

Польоній.

По що, мовляв, чинити се?

Райнальдо.

Так, пане,

Хотів би знати.

Польоній.

Се моє, козаче,

Вирахування, і, здається, вірне.

Як поплямуєш трохи мого сина,

Що ніби він замазавсь проміж людьми,

Вважай:

Той, з ким говориш і кого сондуєш,

Коли що постеріг із тих пороків

У юнака, що злегка винуватиш,

З тобою згодить ся такою річчю:

„Добродію“, чи „друзе“, чи „мій пане“,

Як там у них, по чоловіку глєдя,

Поводить ся.

Райнальдо.

Се дуже добре, пане.

Польоній.

Тоді, козаче, як він... ну, як скаже...

Що я хотів сказати? Їй же Богу,

Я щось хотів сказати. Що сказав я?

Райнальдо.

Що згодить ся й скаже: „друзе, пане“...

Польоній.

Так, згодить ся з гобою, ну, і скаже...

Ну, хоть би так: „Я знаю сього пана.

Я бачив його вчора, позавчора,
Або тоді й тоді, з таким-то паном
І, як ви кажете, там грали в карти,
А там він перебрав, і на підпитку,
При грі в мяча побив ся з тим і тим".
Або ще: „бачив я, як він ввійшов
В продажній дім“, або й що иньше ще.
Тепер дивись: принадою брехні
Ти зловиш правду, мов на вудку карпа.
Оттак-то ми, розумні й значні люде,
Обходами та манівцями вмієм
Знаходити собі дорогу просту.
Оттак і ти, за радою моєю
Та наставленнєм, вистежиш докладно
Мойого сина. Зрозумів ти добре?

Райнальдо.

Мій пане, зрозумів.

Польоній.

Господь з тобою!

Прощай.

Райнальдо.

Мій добрий пане...

Польоній.

Та вважай

І власними очима, як живе він.

Райнальдо.

Вважатиму, мій пане.

Польоній.

Скажи, хай музику пильнує добре.

Райнальдо.

Скажу, мій пане. (Виходить.)

Ввійходить Офелія.

Польоній.

Ну, прощай же. —

А що, Офеліє? що ти нам скажеш?

О фелїя.

Ах, пане отче мій! як я злякалась!

Польонїй.

Чого ж, во імя Бога?

О фелїя.

Мій пане, шила я в своїй сьвітлиці,
Аж входить принц розхрістаний до мене,
Без шапки і в замазаних панчохах,
Без підвязок, до кісточок спустились.
Весь побілів, як на йому́ сорочка.
Колїна в нього трúсять ся і бують ся
Одно 'б одно, а вид його плачливий,
Мов його зараз випущено з пекла
Оповідати страхіття. Приходить
Перед менé...

Польонїй.

Скрутивсь од закохання?

О фелїя.

Я не знаю,

Мій пане, тільки далєбі бою ся.

Польонїй.

Що ж він сказав?

О фелїя.

Узяв мене за руку

І стїснув міцно; потім одхилившись
На довжину руки своєї взад,
Підняв лїву́ оттак по над очима,
І дивить ся мені в обличчє пильно,
Немов збиравсь його намалювати.
Стояв так довго, послі, похитавши
Мене за руку й тричі головою
Оттакеньки згори у низ кивнувши,
Зітхнув так жалібненько та важенько,
Що мов би тіло зараз розірветь ся
І жизнь його скінчить ся. Після сього

Він випустив мене і повернувшись
Плечима вийшов дивлячись на мене,
Мов без очей знайшов дорогу в двері:
Бо до кінця на мене все дивив ся.

Польоній.

Ходім зо мною, дочко: я побачусь
Із королем. Се безум закохання.
Воно своєю силою вбиває
Само себе, а волю направляє
На замисли одчаянні так часто,
Як і всі иньші пристрасті під небом,
Котрі гнетуть природу нашу. Шкода!
Чи не сказала ти жорсткого слова?

Офелія.

Нї, добрий пане отче, тільки відсилала
Листи його, як ви мені веліли,
І не пускала до себе самого.

Польоній.

Отсе ж то й кинуло його у безум.
Жаль, жаль, що міркував собі про нього
Не з лучшою увагою й розсудком.
Я все боявсь, що він жартує тільки
І думає тебе втопити, бідну.
Проклята обережносте! Клянусь,
Ти в наших літах так же переходиш
За межу розуму, як необачність
У молодих. Ходім, ходімо зараз
До короля. Се треба з'ясувати.
Було б нам більш біди се потаїти,
Нїж про любовні тайни говорити.
Ходім! (Відходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король, королева, Розенкранц, Гільденштерн і прибічники.

Король.

Вітаєм, Розенкранце й Гільденштерне.
Опріч бажання бачити обох вас,
Звеліла кликати вас потреба цильна.
Ви чули вже про Гамлета що небудь,
Як він перемінивсь. Так називаю
Я се: бо чоловік зробив ся иньшим
Зо вні й з нутра, не тим, чим був він перше.
Що б се було, опріч отця кончіни,
Що так його із саморозуміння
Звело, сього не можу зміркувати.
Благаю вас обох: ви з ним із малку
Росли, а потім товаришували
У молодощах і його забавах, —
Зробіте ласку нам, зостаньтесь трохи
При нашому дворі, щоб нахилити
Його до забавок і позбирати
Всі вказівки, які slučaj вам вкаже:
Що так його, для нас недовідомо,
Турбує. Може б ми, відкривши тайну,
Змогли знайти які у себе ліки.

Королева.

Панове любі, він про вас так много
Розказував. Я певна до них на сїм сьвіті
Нема людей, щоб він горнув ся більше.
Коли ви зволите на сю нам ласку
І добру хіть, поживете із нами,
І допоможете надїям нашим
Справдитись, ми за ваше гостювання
Подякуєм вас королївським робом.

Розенкранц.

Величества обоє можуть грізно,
По царственній над нами силі й волі
Веліти що хотять, більш ніж благати.

Гільденштерн.

Та коримось оба й віддаємо ся
У повнім нахилі, щоб нашу службу
Під ваші ноги щиро положити,
До повеління.

Король.

Дяка вам, панове,
Коханий Розенкранце й Гільденштерне.

Королева.

Коханий Гільденштерне й Розенкранце,
Спасибі, і благаю вас негайно
Одвідати мого чудного сина.
Ідіте дехто з вас та проведіте
До Гамлета панів сих.

Гільденштерн.

Дай же Боже,

Щоб наш приїзд і наші піклування
Були йому приятні і користні!

Королева.

Амінь!

(Виходять Розенкранц, Гільденштерн і дехто з прибічників.)

Увіходить Польоній.

Польоній.

Вернули ся, королю милостивий,
Посли твої з Норвегії веселі.

Король.

Усе ти був новин хороших батьком.

Польоній.

Був, мій королю? Справді, мій владико,
Пильную довгу, як душі спасення.

Обоє Богу, королеві перве.
Тим думаю (або вже сей мій череп
Не потрапляє добре так на стежку
Політики, як перше), що знайшов я
Причину Гамлетового припадку.

Король.

О, говори-ж! я се жадаю чути.

Польоній.

Перш дайте аудиєнцію посольству.
Мої новіни на сей пишний бенкет
Солодкими заїдками послужать.

Король.

Зроби їм честь: веди їх сам сюди!

(Польоній виходить.)

Він каже, дорога моя Гертрудо,
Що вже знайшов і джерело й причину
Турботи твого сина.

Королева.

Я бою ся,

Що смерть отця та надто похопливе
Весілля наше, от і вся причина.

Вертаєть ся Польоній з Вольтімандом та Корнелем.

Король.

Ось ми просіємо його. Вітаєм, друзі!
Що, Вольтіманде, брат наш, царь Норвезький?

Вольтіманд.

Вертає гарно привіти й бажання.
За первим нашим словом повелів він
Всі зятяги небожа зупинити.
Він думав, на Ляха той зятягає,
А розібравши діло, що се справді
Против твого величества вербунок,
Розсердивсь, що його літа недужні
Покривджено, і зараз посилає

Гамлет.

По Фортінбраса. Кóрить ся негайно,
Приймає доріканне від Норвега
І дядьку бóжить ся, що вже не буде
Против твого величества вставати.
Старий Норвег радіє невимовно,
Дає йому три тисячі червоних
Доходу годового й дозволяє
На Поляка затяжцями ударить.
Тебе ж, королю, сим листом благає,
(Подаючи папір.)

Дозволити йому пройти впокоєм
У сей поход через твою державу,
З умовою вбезпеки й нагороди.

К о р о л ь.

Се нас задовольняє. Вільним часом
Подивимось і відповідь напишем;
Тепер же дякуєм за вашу працю.
Ідїть, відпочивайте, а нічною
Добою вкупі ми побенкетуєм.
Вітаємо вас у домівці щиро.

(Вольтіманд і Корнелъ виходять.)

П о л ь о н і й.

Владико мій і ви, пресьвітла пані!
Що маєстат, що довг — розволікати,
Се все одно було б, що вияснити,
Що день єсть день, ніч-ніч, а время-время,
Та тратити і день і ніч і время.
Короткомовність — дотепу душа,
А многословність — тіло і краса.
Тож я скажу коротко. Благородний
Ваш син ізбожево́лів... Так я зву се:
Бо щож єсть божеві́лле, як не те,
Що чоловік узяв і збожево́лів?
Зоставмо ж се.

К о р о л е в а.

Більш діла, менше штуки.

Польоній.

Клянусь, про штуку я й не думав, пані!
Він божевільний — правда; правда й те, що
І шкода, що се правда. От фігура! [шкода,
Та Бог із нею! Буду без іскуства.
Нехай же справді він ізбожеволів.
Нам застаєть ся вишукать причину
Сього ефекта, або ні — дефекта:
Не без причини бо й ефект дефектний.
Таке zostалося, а в остатку ось що.
Міркуйте ж.

У мене є дочка, єсть, поки в мене.
Вона, по довгу і впокорі, знайте,
Передала мені отсе. Тепер же
Подумайте про все і догадайтесь.
„До небесної і до моєї душі ідола, найврод-
лившої Офелії“.

Се недобра фраза, погана фраза. „Вродлива“,
се погана фраза. А оттакої ще:
„На пишні білі груди посилаю“ etc.

Королева.

І се прийшло від Гамлета до неї?

Польоній.

Пресьвітла пані, підождіте трохи.

Я хочу бути як найдокладнішим.

„Не вір, що зорі, се огонь небесний;

Не вір, що сонце двигаеть ся, ходить;

Про правду думай: се брехун безчесний, —

Та вір, моя любов тебе не зводить“.

„О дорога Офеліє! невдаха я в ціх віршах: не
вмію вимірювати мої зітхання; а що тебе люблю
щиро, о, найщирше! сему вір. Adieu. Твій на-
віки, найдорожша панно, поки ся машина його,
Гамлет“.

Дочка моя мені в своїй покорі
Се показала й донесла ще надто

Мені до вуха всі його благання,
Коли й які і де вони бували.

Король.

Та як же прийняла вона лицяння?

Польоній.

А як ви думаєте про мене?

Король.

Що вірний

Ти чоловік, поважний, благородний.

Польоній.

Я хочу й доказать се. Тільки щó ви
Подумали б, коли б я, постерігши,
Що ся любов летить уже на крилах
(А я се постеріг, скажу вам, перше,
Ніж від дочки почув), — що б ви, королю,
Або її величество сказали,
Коли б я був тут мов німа конторка,
Чи книжка тябличкова, і мовчав би
Зажму́рившись мов той глухарь безсердий,
Або дививсь на сю любов байдужно, —
Що б ви сказали? Ні, я заходив ся
Коло сїєї справи кругло, пильно,
І так моїй коханочці промовив:
„Принц Гамлет не твоя зізда, висока;
Сього не муєть бути“, і наставив,
Щоб замикалась од його одвідин,
Не допускала посланців, не брала дарів.
Зробивши се, вона зібрала овоц
Моєї ради; він же — річ коротка —
Одіпхнутий, став тяжко сумувати,
Не їв, не пив, не спав і занедужав,
А потім став не при собі, і знизивсь
До божевілля, а тепер буяє,
Ми ж всі жалкуємо.

Король.

То се від того,

Ти думаєш?

Королева.

Се може бути, може.

Польоній.

Хотів би знати я, чи так бувало,
Що б я сказав вам позитивно „так се“,
А вийшло иньше?

Король.

Ні, не памятаю.

Польоній.

Возьміте се звідсіль, коли не так се.
(Показуючи на голову і на плечі.)

Коли обставини мене наводять,
Знайду я правду, хоть би заховалась
У саме центрo.

Король.

Як нам упевнитись?

Польоній.

Ви знаєте, він иноді тут ходить
Годин чотири по сій галерії.

Королева.

Се правда, ходить.

Польоній.

Під таку годину

Я випущу дочку мою до нього,
А ви та й я за килимом постаньмо,¹¹⁾
І уважаймо пильно на спітканне.
Коли не любить він її і не від сього
Зійшов з ума, тоді мене відставте
Від ради государньої, і відошліте
На хуторі погонців поганяти.

Король.

Попробуймо.

(Входить Гамлет читаючи.)

Королева.

Дивіте ся, як сумно

Іде сюди, читаючи, бідаха.

Польоній.

Геть, геть, благаю вас, обоє звідсі!

Я з ним заговорю. О, гетьте, гетьте! —

(Виходять король, королева і прибічники.)

Як живете, Гамлєте, принце добрий?

Гамлет. Не згірше, дякувати Богу.

Польоній. Ви мене знаєте, принце?

Гамлет. Як найлучче: ти рибалка¹²).

Польоній. Ні, принце.

Гамлет. Ну, так хотів би я, щоб ти був такий чесний чоловік.

Польоній. Чесний, принце?

Гамлет. Так, добродію. Бути чесним, як іде сей сьвіт, се бути вибраним із десяти тисяч.

Польоній. Се правда, принце.

Гамлет. Бо коли сонце заплоджує черви в здохлім собаці, бувши богом, котрий цілує стерво¹³)... Є в тебе дочка?

Польоній. Є, принце.

Гамлет. Не пускай її ходити по сонцю. Зачатте, се благодать, тільки щоб не твоя дочка зачала. Пильнуй сього, друже.

Польоній. Що ви сим хочете сказати? (стиха.) Все повертає до моєї дочки. А спершу не впізнав мене, сказав, що я рибалка. Далеко, далеко зайшов. Правда, я й сам мучив ся вельми за молоду, аж до краю, через любові, дуже близько до сього. Заговорю з ним ізнов. — Що ви читаете, принце?

Гамлет. Слова, слова, слова.

Польоній. Про що, принце?

Гамлет. Між ким?

Польоній. Я розумію, про що ви читаєте принце.

Гамлет. Побклев, добродію: бо сей гайдамака сатирик говорить тут, що у старих людей сиві бороди; що їх лиця зморщились; з очей у них стікає густа амбра та сливяна тума, і що в них ілідний брак дотепу вкупі з підтоптаними ногами. Я міцно й потужно йому сьому віри, та думаю, що нечесно се прописувати: бо й ви самі, добродію, були б такі старі, як я, коли б як рак могли повзти назад.

Польоній (сам до себе.) Хоть воно й безум, та в нім є метод. — Чи не зволите йти з під вітру, принце?

Гамлет. У могилу?

Польоній. Справді, се було би з під вітру. — Які часом вагітні його відкази! Безуму воно часто щастить, а в розумного та здорового не так-то щасливо вродить ся. Покину його та несподівано вимудрую спітканне між ним і моєю дочкою. — Шановний принце, я хочу найпокірнійше взяти в вас одпущк.

Гамлет. Ви, добродію, нічого иньшого не можете взяти в мене, що я оддав би з такою охотою — опріч мого життя, опріч мого житя.

Польоній. Бувайте здорові, принце.

Гамлет. Що за нудні сі старі дурні!

(Виходять Розенкранц і Гільденштерн.)

Польоній. Ви шукаєте принца Гамлета. Ось де він.

Розенкранц (до Польонія.) Храни вас Боже, добродію.

(Виходить Польоній.)

Гільденштерн. Мій шановний принце!

Розенкранц. Мій найдорожший принце!

Гамлет. Мої найлучші друзі! Як живеш, Гільденштерне? Ах, Розенкранц! Любі хлопята. Як пробуваєте обидва?

Розенкранц. Як незначні сини землі.

Гільденштерн. Щасливі тим, що не надто щасливі. Ми не самий вершок на шапці у фортуни.

Гамлет. Та й не підшви ж у її черевиках?

Розенкранц. Ні, ні, принце.

Гамлет. То пробуваєте коло її пояса, або в середині її милостей?

Гільденштерн. Се правда, ми вхожі до неї.

Гамлет. У секретні часті фортуни? О, найпевнійше! Та ж вона шлюха. Що ж нового?

Розенкранц. Нічого, принце, хіба що сьвіт зробив ся чесним.

Гамлет. То судний день близько. Та ваша новина неправдива. Дайте розпитаю вас ближше: чим ви, добрі мої друзі, заслужили в фортуни, що вона посилає вас сюди в темницю?

Гільденштерн. У темницю, принце?

Гамлет. Данія, се темниця.

Розенкранц. То й сьвіт — темниця.

Гамлет. Та ще й гарна. Скільки в ній ям, комірок і застїнків! Данія — найгірший.

Розенкранц. Ми так не думаєм, принце.

Гамлет. То для вас вона й не темниця: бо нічого нема ні доброго, ні лихого, тільки мисль робить його таким¹⁴). Для мене вона темниця.

Розенкранц. То се ваша амбіція робить її такою: вона надто тісна по вашому розуму.

Гамлет. О Боже! я б замкнувся ув оріховій шолупайці і вважав би себе королем безконечного простору, коли б не лихі сні.

Гільденштерн. Сі сні не що иньше, як амбіція: бо сама субстанція амбітного, се проста тінь сну.

Гамлет. Та й сон же, се тільки тінь.

Розенкранц. Правда, і я вважаю амбіцію за таке щось воздушне і легке, що воно тільки тінь тіни.

Гамлет. Ну, так наші старці, се тіла, а наші монархи і надуті герої, се старечі тіни. Чи не до двору нам? бо, далєбі, я не вмію розумувати.

Розенкранц і Гільденштерн. Готові служити.

Гамлет. Не про те річ. Я вас не сортуватиму з рештою моїх слуг: бо сказавши вам як чесний чоловік, мені вслуговують страшенно. А по битій дорозі дружби чого ви в Ельзинорі?

Розенкранц. Щоб одвідати вас, принце, нема иньшої причини.

Гамлет. Я старець, я вбогий і на дяку; однакож дякую вам, і вірне слово, дорогі друзі, мої дяки надто дорогі, — полўшка. По вас не посилали? Се ваше власне хотіннє? Свобідні одвідини? Нуте бо, говоріте.

Гільденштерн. Що ж вам казати, принце?

Гамлет. Що хочете, тільки до речи. По вас посилали, і єсть у ваших поглядах якесь признание, чого ваша скромність не зуміла прикрити. Я знаю, добрий король і королева посилали по вас.

Розенкранц. На який кінець, принце?

Гамлет. Тут вам би врозуміти мене. Закликано ж вас правами нашого товаришування, згодою нашої юности, обов'язком нашої вічності, любові і чим би ще дорожший і кращий речник міг заклинати вас. Будьте прямодушні зо мною. Чи посилено по вас, чи ні?

Розенкранц (до Гільденштерна) Що ти скажеш?

Гамлет (сам до себе.) О, тепер я вас бачу! — Коли ви мене любите, не таїтесь.

Гільденштерн. По нас посилено, принце.

Гамлет. Я скажу вам, чого. То моя догадка й попередить ваше признання, і ваша тайна перед королем і королевою не втратить перинки. Недавно я (та чого, не знаю) втерпав усю мою веселість, занедбав усі звичайні праці, і справді так важко в мене на душі, що й ся гарна будівля, земля, здається мені дикою скелею, а сей пишний намет, повітря, дивіться, ся сьміла склеплена твердь, ся величя криша поцяцькована золотим жаром, ге! вона здається мені гидким і заразливим бовдуром пари. Який архитвір — чоловік! Який у нього благородний розум! які безкраї здібності, який виразний і предивний образ і рух! як він ділами подобен ангелу, а розумінням — Богу! краса сьвіту! вінець усього живого! І що ж для мене отся квінтесенція пороху? не в смак мені мужчина, а тим менше жінщина, дарма, що ти усьмішкою своєю, здається, говориш иньше.

Розенкранц. Мій принце, нічого такого не було в мене і в мислях.

Гамлет. Чого ж ти всьміхнувся, як я сказав, що „не в смак мені мужчина“?

Розенкранц. Я подумав, принце: коли вам не в смак чоловік, то якуж піснѹ гостину знайдуть у вас актори! Ми з'їхались із ними на дорозі, і вони йдуть сюди предложити вам свою службу.

Гамлет. Того, що акторує королів, ми привітаємо. Його величество матиме данину від мене. Авантурник рицарь знайде роботу своєму мечу й щиту. Коханок не зітхатиме gratis; гуморист доведе спокійно свою роллю до кінця; клоун попосьмішить таких, у кого сухий кашель лоскоче легкі, а вельможна пані виявить свою душу свobodно, хиба спіткнеться на білому стишку. — Які се актори?

Розенкранц. Ті самі, що ви бувало так ними втішаєтесь, міські трагедіяни.

Гамлет. Як же се сталося, що вони мандрують? Резидувати їм користнійш і в репутації і в заробітку.

Розенкранц. Я думаю, що перестали вони через недавню новинку.

Гамлет. Чи їх так же поважають, як і підчас мого побуту в столиці? Чи за ними так же вганяють?

Розенкранц. Ні, вже тепер не так.

Гамлет. Як же се? Хиба вони почали ржавіти?

Розенкранц. Ні, вони стараються по прежнему; та завелись, милостивий добродію, писклята, що кричать над усяку міру, і їм плещуть за се безчоловічно¹⁶). Тепер мода на них і вони так гавкають на „звичайні театри“ (так вони звуть їх), що многі, маючи при боці рапіру, лякають ся гусячих пір і ледви сьміють ходити туди.

Гамлет. Як! так таки діти? хто ж удержує їх? як їм платять? То вони держатимуться свого ремесла тільки доти, доки спаде голос? Чи не скажуть опісля, як доростуть до звичайних акторів (а се подобна річ, коли не матимуть лучшего хліба), що писателі вшкодили їм, заставивши гудити своє власне наслідде?

Розенкранц. Да таки й було доволі галасу з обох боків, і громада не вважає за гріх підцьковувати їх на контрверсію. До якогось часу не давано нічого за песу, коли поет і актори не йшли навкулачки за своє діло¹⁶).

Гамлет. Чи се ж можливе?

Гільденштерн. О! чим там не шпурляли в голови!

Гамлет. І хлопята взяли гору?

Розенкранц. Узяли, принце, — і над Геркулесом і над його беремищем¹⁷).

Гамлет. Се мені вельми дивно; бо мій дядько королює в Данії, і ті, що перекривлювали його за життя мого отця, тепер дають двадцять, сорок, пятьдесят і сто дукатів за його портрет у мініятурі¹⁸). Господи! да тут є щось більш ніж надприродне, коли б тільки філософії вишукати. (Труби за сценою.)

Гільденштерн. Се актори.

Гамлет. Панове, вітаю вас у Ельзинорі. Руки! Нуте бо! Привітання, се ввічливість і церемонія. Дайте мені вам догодити в цім наряді, щоб моя ласка до акторів (а вона, скажу вам, мусить бути геть показна) не показаласть вам більшою, ніж до вас. Вітаю вас, тільки мій дядько-отець і тітка-мати помиляють ся.

Гільденштерн. У чому, дорогий принце?

Гамлет. Я божеволію тільки при північно-північно-західнім вітрі¹⁹⁾, а як вітер від полудня, я знаю, що сокіл і що чапля.

Ввіходить Польоній.

Польоній. Всього доброго вам, панове!

Гамлет. Слухай, Гільденштерне і ти так же, — на кожне вухо по слухачу. Ся велика дитина, що ви тут бачите, ще й досі не вийшла з пелюшок.

Розенкранц. Може вона опинилась удруге в пелюшках: бо, кажуть, стара людина вдруге дитина.

Гамлет. Пророкую, що вона прийшла сповістити мене про акторів. Уважайте! (До Розенкранца, мов не бачивши Польонія.) Ви сказали правду, добродію: се було в понеділок у ранці; так іменно.

Польоній. Мій принце, в мене є новина для вас.

Гамлет. Мій пане, в мене є новина для вас. Коли Росцій був актором у Римі²⁰⁾ —

Польоній. Приїхали актори, принце.

Гамлет. Ба, ба!

Польоній. Клянусь честю...

Гамлет. ...то кожен актор їхав на своїм ослі...

Польоній. Найлучші актори в світі, чи для трагедії, чи для комедії, для історії, для пасторала, пасторало-комедії, історіо-пасторала, трагедо-історії, трагі-коміко-історико-пасторала, для неділимой сцени і необмеженої поеми. Ні Сенека не буде їм надто важкий, ні Плявт надто легкий. Чи для писаної ролі, чи для імпровізації — нема їм рівні.

Гамлет. „Суддя Ізраїльський Ефай — Який же скарб він мав!“²¹⁾

Польоній. Який же, принце, був у нього скарб?

Гамлет. Який?

„Одну дочку він мав, гай-гай,
Над все її кохав“.

Польоній (сам до себе.) Усе про мою дочку.

Гамлет. Чи не правда ж, старий Ефаю?

Польоній. Коли ви звете мене Ефаєм, принце, то в мене є дочка, котру я люблю не-сказанно.

Гамлет. Ні, сього там нема.

Польоній. А що ж єсть, принце?

Гамлет. От що:

„І як се стало ся, Бог зна“,

А далій памятаєте:

„Здаєть ся ж, так було“...

Первий куплет колядки покаже вам більше.
Та гляньте, ось іде моє скороченне.

Ввиходять четверо, чи п'ятеро акторів.

Витаю вас, приятелі, витаю всіх. Рад бачити тебе здоровим. Витаю, добрі друзі. О! старий друже. Ге, в тебе лице наїжило ся після того, як я тебе бачив. А може ти прибув у Данію, щоб і против мене їжитись? А, моя вельможна панно! Клянусь Богородицею, твоя вельможність наблизилась на цілий крок до неба після того, як я тебе бачив. Молю Бога, щоб твій голос, як неходяче золото, не розколовсь аж у кружалці²²). Витаю всіх вас, приятелі. Киньмо ся ж, мов французькі сокольники, на все що бачимо: давайте нам зараз монополь! Покажіте нам пробу свого таланту. А ну, патетичний монополь!

Первий актор. Який же монополь, принце?

Гамлет. Я чув, як ти промовив мені раз монополь, та ніколи його не виставлювано;

коли ж виставлювано, то не більш одного разу : бо пєса, памятаю, не вподобалась міллїону : се був кавяр для масси. Та се була прегарна пєса (як показалось менї і иньшим, котрих суд у таких материях вище мого); добре розложена на сцени і написана так же просто, як і мудро. Памятаю, один сказав: нема в стихах соли, щоб материя була смачнїйша, ані того в словах, що показувало б у автора чутливїсть; однако назвав її поважною, здоровою, приємною і більше гарною, нїж закрашеною. Один монольоґ у нїй я найбільш уподобав. То було Енеєве оповідання Дїдонї, і більш усього там, де він говорить, як убито Прїяма. Коли воно живе в твоїй памяти, зачни з сього стиха — дай згадати, дай згадати...

„Скажений Пирр²³⁾ звірюкою Гирканським²⁴⁾...

Нї, не так, а починаєть ся Пирром.

„Скажений Пирр, він, що у чорній зброї,

„Як темна ніч, як намір його чорний,

„Сховав ся у зловіщому коняці,

„Тепер убравсь іще в страшнїйший колїр.

„Од голови до ніг увесь червоний

„Отцїв, маток, синів і дїчок кровю,

„Що позсихалась на йому й скипілась

„Од полумя домів, котрі сьвітили

„Своїм тиранським і проклятим сьвітом

„На власних їх господарів убійство, —

„Розжеврівшись в завзятті і в багатті

„І сукроватою увесь облившись,

„З очима мов карбункули, пекельний

„Шукає Пиррус праотця Прїяма²⁵⁾.

Польонїй. Йї Богу, принце, гарно сказано, з хорошим акцентом і з доброю повагою.

Первий актор.

„І зараз він його знаходить. Вдарив

„Старий на Греків, та коротким боєм.

„Не слухає руки його меч древній,
„Лежить де впав, байдужий на коменду.
„Борба нерівна. На Пріяма Пиррус
„Наскакує, у запалі бе прóмах,
„Та від самого свисту й вітру млявий
„Отець упав. Тоді, здавалось, город,
„Нечулий Ілїон почув удар,
„Він похилив свій шпиль огнистий аж
„До самих ніг і грукотом страшенним
„Бере в полонь-неволю вухо в Пирра.
„Бо — диво! меч його, що вже хилив ся
„На голову Пріямову молóчну,
„Здавалось, ніби в воздусі повиснув.
„Мов намальований тиран, став Пиррус,
„Вагавсь між волею своєю й ділом,
„І не робив нічого.
„Та, як ми часто бачим против бурі
„Мовчання в небесах, недвижні хмари,
„Вітри сердиті мовчазні і круг наш
„Внизу німий як смерть, а потім зараз
„Страшений грім простори роздирає:
„Так послі павзи Пирра дика помста
„Знов лютого на діло підіймає.
„І молоти Цикльопів ще ніколи
„Так не ковали Марсу вічну зброю
„Безжалісно, як Пиррів меч крівавий
„Тепер кує Пріяма.
„Геть, геть, Фортуно шлюхо! ви ж боги всі
„Возьміте в повній радї в неї силу,
„Скрушіте їй всі спиці і ввесь обід
„У колесі і покотіте з неба
„Округлу ступицю униз глибоко,
„Аж до нечистих“!

Польонїй. Се дуже довго.

Гамлет. Пошлемо вкупі з твоєю боро-
дою до цирульника. Будь ласка, говори далій.

Йому давай джиґу або сороміччину, а то засне.
Говори далій. Переходь до Гекуби.

Первий актор.

„О, хто в намітчині царицю бачив“...

Гамлет. У намітчині царицю?

Польоній. Се гарно; царицю в намітчині — гарно.

Первий актор.

„Що боса бігала й сліпими слізмаи

„Грозила полумю, з ганчіркою

„На голові, де так іще недавно

„Стояла диядема, — що не шати

„Від многоплідности слабкее лоно

„Окутали, а ковдра, що в пориві

„Страху вхопіла бідна, — хто б се бачив,

„Той язика вмочив би ув отруту

„І зраду проти власти щастя б вирік.

„Коли б же і самі боги вбачали,

„Як бідолашня глянула на Пірра,

„Що в злющій забавці мечем кривавим

„Її супруга члени шматував, —

„То крик її, який тут бухнув, міг би —

„(Хиба вже зовсім їм про нас байдуже),

„Вдоїти сліз з очей огнистих неба,

„Богів самих до гніву довести.

Польоній. Дивітесь, чи не зблід же він,
і має сльози в очах! Прошу тебе, годі!

Гамлет. Се гарно; я попрошу тебе до-
читати кінець незабаром. Мій пане добродію,
чи не догледіли б ви, щоб акторів добре при-
гощено? Чуєте? нехай гарно з ними обійдуть-
ся: бо вони — зеркало і хронічки часу. По
вашій смерті лучче б вам було мати ледачу
епітафію, ніж їх огуду за живота.

Польоній. Обійдусь із ними, принце,
по заслузі.

Гамлет. Боронь Боже, чоловіче! лучче! Коли би з кожним обходились по заслужі, хто б тоді влизнув од березової каші? Обійдись із ними по власній своїй честі і повазі. Чим менше вони заслугують, тим більше матиме ціни твоя добрість. Веди ж їх.

Польоній. Ходіть, панове! (Виходить Польоній з деякими акторами.)

Гамлет. Ідіте з ним, друзі. Завтра в нас буде гра. Ось слухай, старий друже: можеш ти відіграти убійство Гонцага?

Первий актор. Можу, принце.

Гамлет. Завтра хотів би я бачити се. А чи не міг би ти, на случай, вивчити монольоґ у дванадцять чи шіснадцять вірш, котрі б я написав і притулив у песу? Можеш?

Первий актор. Можу, принце.

Гамлет. Дуже добре. Іди ж за сим паном, та глядіть, не глузуйте з нього! (Виходить актор.) Мої добрі друзі! (До Розенкранца і Ільденштерна.) Прощаюсь з вами до вечера. Ви любі гості в Ельзінорі.

Розенкранц. Добрий принце!

(Виходять Розенкранц і Ільденштерн.)

Гамлет.

Ідіть, Бог з вами! Ось я знов один.
О, що за ледар, що за підлий раб я!
Чи се не чудо, що сей актор ось
У фікції, у мрії страсти може
Так підневолить душу під уяву,
Що вид його від неї весь поблідне,
На очах сльози, а в лиці переляк,
І голос рветь ся, стать вся піддаєть ся
До форм уяви? Й все це за-ні-за-що!
Задля Гекуби! Що йому Гекуба
Або що він Гекубі,

Що б плакати по ній? Що ж він зробив би,
Коли б мотив, принуку мав для страсти,
Як я? Він сцену всю залив би слізми,
Роздер би вухо всій громаді річчю
Страшенною, довів би винуватця
До безума, сполошив би невинних,
Збентежив нетямущих, зчудував би
І саму здібність їх очей і слуху.
А я, тупе, мов з глини зліплене ледащо,
Хляк, Іван соня, я на власне діло
Байдужний, і озвати ся не вмію
Навіть за короля, що на державу
І дороге життя його проклятий
Зробили напад! Чи я трус? Хто в вічі
Назве мене ледащом? Хто розтрощить
Мій череп? вирве бороду мені²⁶)
І кине в пику? Хто смикне за носа?
Завдасть брехню і вб'є її у горло
До самих легких? Хто мені се зробить?
Я стерпів би й таке: бо певно в мене
Печінка голубина, я без жовчі,
Не чую гіркоти зневаги, — о, ато б я
Давно вже вороннє нагодував би
Сього паскуди стервом! О кривавий,
Безстидний ледарю! безчесний, підлий,
Зрадливий, сладострасний ти поганцю!
О помсто!
Що за осел я! Ось моя хоробрість!
Я, син замученого, дорогого
Отця, що й небо й пекло попихають
На помсту, мушу, мов та непотрібка,
Собі словами серце облегчати
І лаятись, мов півварка-нехлюя!
Фі, як се гидко! Заходи ся ж, мізку!
Чував я, що переступні створення,
В театрі сидючи, бували страшно

Стрівожені іскусним лицедійством,
Так що в своїх злочинствах признавались.
Хоть душогубство языка й не має,
Та виявить себе дивнійшим робом.
Нехай сї актори що небудь грають
Похоже на отця мого убійство
Перед очима в дядька, я ж вдивлю ся
Йому в лице, достану до живого.
Коли він тільки вхилить ся, я знаю,
Що починати. Дух той, що я бачив,
Се може й диявол? Диявол має силу
Приймати на себе й принадний образ.
Так; може він побачив мій упадок
І мелянхолїю (він має міць
Над душами такими), та й підходив,
Щоб погубить мене. Ні, хочу мати
Ґрунтóвини певнійші. Сцена, повість,
От чим піймаю королївську совість. (Виходить.)

АКТ ТРЕЙТІЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король, королева, Польоній, Офелія, Розенкранц і Гільденштерн.

Король.

І ви ніяким робом не дознались,
Про що він дур на себе напускає,
Що мир душі його мутить так страшно
Турботним, небезпечним божевіллям?

Розенкранц.

Він признаєсь, що чує в собі безум.
Та з чого ставсь, не хоче нам сказати.

Гільденштерн.

Не знаєм, як його й посондувати.
Бо хитрим безумом знай одвертає,
Як ми його приводим до признання,
Що з ним по правді стало ся.

Королева.

А добре

Прийняв він вас?

Розенкранц.

Як слід, по джентельменськи.

Гільденштерн.

Та видно, силував ся бути ласкавим.

Розенкранц.

Скупивсь на розпити, а нам свобідно
Відповідав на запити.

Королева.

Чи ви

Його на розривки які просили?

Розенкранц.

Мадам, припадком ми якихсь акторів
На шляху перегнали і йому
Казали се; мов ізрадів почувши.
Вони вже тут є у дворі і принц їм
Звелїв, здаєть ся, перед ним щось грати
Сьогодні в вечері.

Польоній.

Се суца правда.

І він мене прохав, щоб я благав вас,
Пресвітлі королівські маєстати,
Дивитись і послухать сценування.

Король.

Од всього серця. Радуюсь почувши,
Що він до сього так схилив ся.
Прошу, панове добрі, вас і далі
Його до забавок таких приводить.

Розенкранц.

Старатимем ся, наш королю.

Виходять Розенкранц і Гільденштерн.

Король.

Серце

Гертрудо, на сей раз і ти zostав нас.
Бо ми по Гамлета послали тайно,
Щоб він тут мов случаєм пострічав ся
З Офелією.

Її отець і я (законні шпіі)

Так станемо, щоб невидимо бачить
Се зустрічання і судить свобідно

З його обходу, чи через кохання
Він так сумує й мучить ся.

Королєва.

Зоставлю.

Тобі ж, Офеліє, бажаю щиро,
Щоб красота твоя була причина
Припадку Гамлетового. Я певна,
Тоді б твої прикмети знов вернули
Його на путь. Була б се честь обом вам.

Офелія.

Пресвітла пані, я б сього бажала.

(Виходить королева.)

Польоній.

Офеліє, прохожуйсь тут! Ви ж, пане
Мій милостивий, коли ваша ласка,
Сховаймось тут. Читай сю книжку, дочко,
Щоб сим прикрити, що ти одинока.
За се ми часто терпимо огуду,
І добре знаєм, що лицем побожним
Та сьвятостю постави обсипаєм
Самого чорта цукром.

Король (сам до себе.)

О, се правда!

Як сї слова катують мою совість!
І щоки шлюхи, крашені красилом,
Не так гидкі против її принади,
Як мій переступ против що-найкращих
Моїх річей. О вагото важенна!

Польоній.

Се він іде. Сховаймось, мій королю.

(Виходять король і Польоній.)

(Ввходить Гамлет.)

Гамлет.

Чи бути, чи не бути, от питання!
Щоб благорóднїйше в душі: терпіти
Праці і стріли злющої Фортуні,

Чи збунтуватись против моря туч
І бунтуванням їм кінець зробити?
Умерти, се заснути, більш нічого,
І сном своїм сказати: ми кінчаєм
Всі муки серця й тисячу природніх
Тортур, що ми внаслідували тілом.
Сього кінця жадати нам — побожно.
Умерти, се заснуть; заснуть! а може,
Сни бачити?... Оттут-то й є перепин
У сні чи в смерті що-то буде снитись,
Як струсемо земні тривоги з себе?
От що нас зупиняє. От увага,
Що робить довгими нещастя житні.
Бо хто б схотів весь вік терпіти муки
І насміхи, гнет сильних і знущання
Гордині, біль одіпхнутого серця,
Загайливість закону, підлість с'уддів
І ту зневагу, що заслуга мовчки
Приймає від нікчемних,
Коли б міг сам, одним штихом кинджала
Від усього цього спасти ся? Хто би
Ніс той тягар, стогнав і прів під тиском
Життя, як би не страх чогось по смерті?
Як би не той нещасний край, з котрого
Ще не вертав ніхто, мутив нам волю?
То й радше зносим біди ті, що маєм,
Аніж тікати до иньших нам незнаних.
От так то совість трусами нас робить,
І так природній румянець відваги
Вкриваєсь блідним покістом задуми,
І замисли могутні та важкі
Від погляду сего звертають на бік
І тратять назву діл. Та годі! Бач,
Офелія вродлива! Німфо, помяни
В твоїх молитвах всі гріхи мої!

О ф е л і я.

Як живете ви, принце, сими днями?

Г а м л е т.

Покірна дяка! Добре, добре, добре.

О ф е л і я.

У мене пам'ятки од вас є, принце,
Котрі давно бажала я вернути.

Прошу від мене їх тепер прийняти.

Г а м л е т.

Ні, ні, я не давав тобі нічого
Ніколи.

О ф е л і я.

Високоповажний принце,
Я знаю дуже добре, що давали,
І з ними дихали такі слова пахущі,
Що речі ще дорожшими робились.
Тепер вони вже не благоухають.
Возьміте їх назад: бо благородній
Душі гостинці дорогі здають ся
Убогими, як той перемінив ся,
Хто дав. Возьміте їх від мене, принце.

Г а м л е т. Га, га, ти чесна?

О ф е л і я. Принце!

Г а м л е т. Ти гарна?

О ф е л і я. Що ви хочете сказати, принце?

Г а м л е т. Що коли ти чесна й гарна, то
твій чесноті не годилось би знатись із твоєю
вродою.

О ф е л і я. Чи може, принце, для вроди
бути лучча знайомість від чесноти?

Г а м л е т. А певно! Бо сила вроди швидше
переробить чесноту із того, що вона єсть, на
звідницю, ніж сила чесноти здоліє переложити
вроду на свою подобу. Се було колись пара-
доксом, а тепер час дає йому повірку. Я любив
тебе колись.

О ф е л і я. Справді, принце, ви заставляли мене няти сьому віри.

Г а м л е т. Ти не мусіла няти мені віри. Бо чесноти не можна так прищепити до нашого старого пенька, щоб ми не пахли ним. Я не любив тебе.

О ф е л і я. Тим більше я була одурена.

Г а м л е т. Іди в черниці: чого тобі бути матір'ю грішників? Я сам так собі чесний, та й мені можна б обвинуватити себе в такому, що лучче б моя мати не родила мене. Я дуже гордий, пометовливий, амбітний; у мене більше провин готових на мій розказ, ніж думок для їх здумання, ніж уяви для їх змальовання, ніж часу для їх виконання. І по щож таким людяцям як я лазити між небом і землею? Ми всі підлі плутяги; не йми віри нікому з нас. Іди собі в черниці! Де твій отець?

О ф е л і я. Дома, принце.

Г а м л е т. Вели замикати двері за ним, щоб він не робив із себе дурня ніде, тільки в своїм домі. Бувай здорова!

О ф е л і я. О, рятуй його, ласкаве небо!

Г а м л е т. Коли пійдеш замуж, я дам тобі в придане от яку язву: хоть би ти була така чиста, як лід, така біла, як сніг, не влизнеш од клевети. Іди в черниці, йди; прощай! А коли вже йти заміж, то йди за дурня; бо розумні люде добре знають, яких ви робите з них чудовищ. Іди ж у черниці, та й нехайно. Прощай!

О ф е л і я. О небесні сили! сціліте його!

Г а м л е т. Наслухавсь я про ваші мальовила, до схочу. Бог вам дав одно лице, а ви робите собі иньше; вертितесь, дріботите, зююкаєте і даєте прізвища Божим творенням і ви-

даєте вашу пустоту за нетям. Іди, не хочу сего більше! Воно то й зробило мене безумним. Кажу тобі, не хочемо більше шлюбів, а хто вже одруживсь, усі, опріч одного, нехай живуть. Решта зостануть ся, як єсть. У черниці! махай! (Виходить.)

О ф е л і я.

О, що за сьвітлий дух ось тут розбитий!
Дворака око, вченого язик,
Меч лицаря, надія й цьвіт держави,
Сьвічадо чемности, взірець поваги,
Увага вважних, — все те, все пропало!
І я, гірка й безщасна між жіноцтвом,
Що ссала мід обіцянок співочих,
Тепер царський сей превисокий розум
Вбачаю мов дзвінки, що попусувались
В своїм гранні солодкім; я вбачаю
Сю дивну форму, сю квітчасту юність
Побитую безумством. Горе, горе
Мені, що бачила те, що вбачала,
І бачу те, що я тепер вбачаю!

(Вертаєть ся король з Польонієм.)

К о р о л ь.

Любов? не в той бік гне його чуттє,
І хоть він говорив нескладно трохи,
На дур воно не схоже. Щось в душі він криє,
На чім сидить його печаль-сїдуха,
І я боюсь, що висидить вона нам
Страшне щось. Я, щоб запобігти лиху,
Постановив у скорому рішенню
Так: щоб найшвидше в Англію він їхав,
Та вимусив занедбану данину.
Ще може море, чужоземні люде
І різноякі види виженуть із серця
У нього те, що там якось засїло, —
Об що він знай свій череп розбиває,

І робить звичай свій таким несхожим
На себе. Ти ж про се якої думки?

Польоній.

Було б се добре, тільки в мене думка,
Що почалась печаль і зародилась
З занедбаного закохання в нього. —

Ну, що, Офеліє? І не кажи нам,
Що Гамлет говорив: усе ми чули.

Чиніть, що хочете собі, королю,
Та може здасть ся вам воно до речі,
Щоб королева мати по театрі
На самоті у нього допиталась
Про його сум, поговорила кругло.

А я, коли ви зволите, сховаюсь
Та й вислухаю всі їх розговори.
Коли вона нічого з ним не вдіє,
Тоді вже в Англію, чи в заточення
Пошліть його, як розум вам укаже,
Король.

Нехай так буде. Годіж нам без чати
Великих у безумстві zostавляти. (Виходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця там же.

Ввіходить Гамлет з кількома акторами.

Гамлет. Читай, будь ласка, монобльог,
як я тобі його промовив, текучим язиком! А
зачнеш вигукувати, як чинять многі з ваших
акторів, то мені догодив би так само й місь-
кий окличник, прогукавши мої вірші. Да не
пилай і повітря надто рукою, оттак, а все роби
пристойно: бо і в самому потоці бурі і (так
би сказати) вихрі пристрасти мусиш мати й бе-
регти міру, щоб надавала їй плавкість. О! мені

доймає до живого, слухавши иньшого парикованого бейбаса, як він роздирає пристрасть на шматте, на саме клочче, щоб розколоти вуха партеровій публиці, а вона найбільше тільки й може захопити, що незрозумілі рухи та галас. Я б такого гультая прохворостив за переборщування Термаганта²⁷). Воно й Ірода переіродує. Прошу тебе, остерігай ся сього.

Первий актор. Ручаюсь вашій честі.

Гамлет. Не будь же й надто смирен. Нехай твій власний розсудок буде твоїм наставником. Приладжуй рухи до слова, слово до рухів, та й бережись, як би не переступити природної простоти. Бо всяке перевеличення виходить за мету гри: вона бо і з першу й тепер і була й єсть на те, щоб держати ніби зеркало перед природою, показувати чесноті її власний образ, підлоті — її власне обличчє, а самому вікові й тілу часу його форму і печать. Коли ж се перевеличити чи поменшити, то хоть воно й сьмішить нетямущого, а досьвідного сердить; суд же його одного, з вашого дозволу, переважає цілий театр иньших. О, видав я таких акторів на сцені, і чував як їх славлено, та ще й високо, що, сказати без профанування, не мали ні християнської говірки, ні християнської постаті, ба й поганської й людської; так пиндилися та скіглили, що я думав: певно якийсь поденщик природи сотворив людей, та ще й не гаразд: так вони погано вдавали з себе людей.

Первий актор. Надіюсь, ми переробили се вже й геть у себе, добродію.

Гамлет. О, переробіте до 'станку. Та нехай ті, що грають у вас клоунів, говорять не більш того, що для них написано. Бо иньші

з них регочуть ся самі, щоб довести дурну частину публіки до реготу, хоть у тій самій хвилі треба вважати на якесь важне місце в штуці. Се по ледачому і показує мізерну амбіцію блазня, що так робить. Ідіте, готуйтеся.

(Актори виходять. Ввіходять Польоній, Розенкранц і Ільденштерн.) А що, пане добродію? чи зволить король дивитись на сей шматок праці?

Польоній. І королева також, та й зараз.

Гамлет. Звеліте акторам поспішити. (Польоній виходить.) Чи не допоможете й ви підогнати їх?

Обидва. Підженемо, принце.

(Виходять Розенкранц і Ільденштерн.)

Гамлет. Агов, Гораціо!

Гораціо.

Я тут, мій любий принце, до послуги.

Гамлет.

Гораціо, з усіх ти найчесніший,

З ким знав ся я.

Гораціо.

О дорогий мій принце!

Гамлет.

Не думай про мене, що я лестивий.

Яка мені була б корість від тебе,

Що в тебе все багатство — добрий розум?

Тебе він і годує й зодягає.

На що, про що убогому лестити?

Ні, се дурну пиху нехай солодкий

Язик облизує; нехай коліна

Там ізгинають ся мов вагітнії,

Де за облесністю іде нажива.

Чи чуєш? як душа моя убога

По власній волі вибирати стала

І вміла вже людей розпізнавати,

Вона тебе печаттю назначила.

Бо був еси таким, як той, що муки

Терпівши всякі, мов би і не мучивсь ;
Що й стусани Фортуни й нагороди
Приймав із дякуваннем одинаким.
Благословенні ті, в кім кров і розум
Так добре змішані, що він ніколи
Не служить дудкою Фортуни пальцям
І не дає дударить їй як схоче.
Дай чоловіка ти мені такого,
Котрий невільник не був би страсти,
І я носитиму його у серці серця,
Так як тебе ношу. Про се вже й надто.
Ось перед королем іграти будуть
Сієї ночі, і одна там сцена
Під смерть мого отця підходить близько,
Що я тобі казав. Як будуть грати
Сю сцену, я тебе прошу дивитись
На дядька могого так, як би сам я
Дививсь на нього. І коли таємне
Його убійство із нори не вийде
В тім монольозі, то се дух проклятий,
Що ми вбачали, а мої догадки
Нечисті, як Вульканове ковадло.
Дивись на нього пильно: бо і сам я
В його обличчє очі заклепаю.
А потім зложимо ураз обидва
Свій суд, щоб виректи, яким він здав ся.

Гораціо.

Се добре, принце. Коли він що вкраде
Підчас сієї пєси сценування,
І від менє влизне, плачу́ за кражу.

Гамлет.

Ідуть на сценування. Мушу бути
Байдужним. Вибирай, де лучче сісти.

Виходять король, королева, Польоній, Офелія, Розенкранц,
Гільденштерн і иньші пани та прибічники з ївардією, що
несе смолоскипи. Данський марш; труби.

Король. Як пробуває наш кузин Гамлет?

Гамлет. Пречудово, далебі; на хамелбоновім хлібі; їм повітре начинене обіцянками. Вам не вгодувати так і каплунів.

Король. Я непричасний у сій відповіді, Гамлете! Се слова не мої.

Гамлет. Ну, та й не мої тепер. (До Польонія.) Пане добродію, ви виступали колись на сцені в університеті? Адже ви казали се?

Польоній. Виступав, принце, і мене вважали за доброго актора.

Гамлет. А що ви грали?

Польоній. Грав Юлія Цезаря: мене вбито в Капітолї: Брут убив мене.

Гамлет. Се було бруральне діло — вбити таке капітальне теля. — Чи актори готові?

Розенкранц. Готові, принце. Ждуть вашого благоволення.

Королева. Ходи сюди, мій добрий Гамлете, сядь коло мене.

Гамлет. Ні, добра нене: тут є метал, що притягає більше.

Польоній. (До короля) О, го! вважаєте?

Гамлет. Ясна панно, чи мені можна прилягти у вас на лоні? (Лягаючи в ногах у Офелії.)

Офелія. Ні, принце.

Гамлет. Я розумію мою голову в вас на колінах.

Офелія. Можна, принце.

Гамлет. Хиба ви думали, що я маю на думці якісь мужицькі речі?

Офелія. Я не думала нічого, принце.

Гамлет. Се гарна думка — лежати між колінами дівчини.

Офелія. Що, принце?

Гамлет. Нічого.

Офелія. Ви веселі, принце.

Гамлет. Хто, я?

Офелія. Ви, принце.

Гамлет. О Боже! ваш одинокий весельчак! Що ж і робити чоловіку, як не веселитись? Бо подивітесь, як весело дивить ся моя мати, а мій отець тільки дві години як умер.

Офелія. Ні, вже два рази по два місяці, принце.

Гамлет. Так давно? Нехай же чортяка ходить у чорному, а я вберусь у соболі. О небеса! умер два місяці, та ще й не забуто! То є надія, що пам'ять великого чоловіка переживе його цілим півроком. Тільки, клянусь Богородицею, він повинен набудувати багато церков: а то він терпітиме забуття мов дерев'яний коник, що в нього епитафія: *Охox, охox! забули коника, забули*²⁸⁾.

Грають гобої. Починаєть ся німа гра²⁹⁾.

Ввійходять король і королева дуже закохані. Королева цілує його, а він її. Вона припадає на вколішки і робить показ упевнення. Він піднімає її і хилиє голову на її плече. Лигає на квітчастий ослін. Вона побачивши, що він спить, покидає його. Зараз ввійходить хтось, здимає з нього корону, цілує її, і лє отруту королеви в ухо та й виходить. Королева вертаєть ся, знаходить короля мертвим і робить страстне актування. Отруйник, з двома чи трома німими, приходить знов і, здаєть ся, лементує з нею. Мертве тіло виносять. Отруйник лицяєть ся до королеви з гостинцями. Вона, здаєть, гидує ним спершу, а далі приймає його закохання. Виходять.

Офелія. Що воно таке, принце?

Гамлет. Що? підле ледарство, воно чигає на сей злочин.

Офелія. Видно, се показує зміст сценування.

Ввіходить Прольої.

Гамлет. Довідаємось у сього гультая. Актори не вміють держати секрету; вони все виявлять.

Офелія. Чи скаже він, против чого сей показ?

Гамлет. А вже ж, та й про всякий иньший показ, який би ви показали йому. Коли вам не сором буде показати, він не посоромить ся сказати вам, проти чого воно.

Офелія. Ви недобрий, ви недобрий. Я буду дивити ся на сценування.

Прольої.

Для нас і нашої сумної драми,
Понахилившись тут під вашу ласку,
Ми просим вас її з терпінням слухать.

Гамлет. Чи се прольої, чи віршик на перстені?

Офелія. Щось він короткий, принце.

Гамлет. Як женська любов.

Ввіходять два актори, король і королева.

Сценований король.

Вже колесниця Феба 'круг купальні
Солоної Нептуна і держави
Закругленої Теллюс облетіла³⁰⁾

Аж трицять раз, і трицять раз дванацять
Сьвітив позиченим нам сьвітом місяць,
Як закохання нам серця звязало,
А руки Гименей сьвятим союзом.

Сц. королева.

Колиб же знов ми налічили стілько
Кругів і сонця й місяця в любови!

Та горенько моє! ти вже недужий
І невеселий, не такий, як перше.

Смутиш мене. Та хоть я і сумую,

Ти не трівож ся, царю мій, сим смутком.

Бо в нас любов і страх — одної міри :
Або нічого в них, або до краю.
Яка моя любов, по пробі знаєш,
І як тебе люблю, так і тривожусь.
Там, де любов велика, все лякає,
А де лякає все, любов палає.

Сц. король.

Так мушу я тебе покинуть хутко :
Моя снага і здібности вже слабнуть.
А ти зостанешся на цій прекрасним світі
У шані та любові. Може й добрий
Такий же чоловік тебе...

Сц. королева.

О годі, годі!

Така любов була б у мене зрада.
Будь проклята за другим я супругом!
Хто йде у-друге, першого вбиває.

Гамлет (сам собі.) Полинь, полинь.

Сц. королева.

До другого замужжя нахилив
Нажива нас, а не кохання щире.
Я вдруге мужа першого убила б,
Поцілувавши другого на ложі.

Сц. король.

Я вірю, що ти й думаєш, як кажеш.
Та що ми рішимо, те часто ламлем.
Наш задум тільки пам'яті невольник.
Він хутко родить ся, та вік короткий.
Держить ся він, мов яблуко на вітці :
Поспіє — падає і неструснуते.
Найбільша шкода се, що забуваєм
Собі виплачувати довг свій власний.
Що ми собі у страсті загадали, —
Утихне страсть, і задум наш зникає.
Великі радощі й велике горе
Самі свої декрети зневажають.

Де наші радощі найбільше веселять ся,
Там наше горе найбільш лементує.
Сумує радість, радуєть ся горе
З найменшого випадку. Не на віки
Сей сьвіт, і нічого нам дивувати,
Що доля в нас переміняє серце.
Бо се зостало ся ще в нас питанням :
Любов веде Фортуна, чи Фортуна
Любов? Великий унизу, — дивітесь!
Його коханці всі порозбігались.
Убогий збагатившись робить друзів
Із ворогів своїх, і аж і досі
Прихильність і любов Фортуні служать.
Бо хто нічим не бідкаєть ся в сьвіті,
Не буде бідкати ся і друзями.
А хто в біді бере на пробу друга,
Як раз із нього ворога готує.
Та, щоб скінчити на́чате порядно,
Бажання наші й долі так противно
Одні з одними йдуть, що кожній задум
Раз по раз обертаєть ся у нівець.
Бо наші мислі — наші, а кінець їх —
Не наш. Оце ж ти думаєш, не схочеш
Пійти у друге заміж, а сї думки
Умруть, аби умер твій обладатель.

Сц. королева.

Нехай менї земля не дасть поживи,
А небо сьвіту! радощі й спочивок
В день і в ночі зачиняють ся від мене!
В одчай обернуть ся надія й віра!
Тюрмою зробить ся моя свобода!
Все лихо, що від нього радість блідне,
Стрічає і пеує мені все добре!
І тут і там нехай во віки мучусь,
Коли вдовою знов я вийду заміж!

Гамлет (до Офелії.) Що, як вона тепер поламле...

Сц. король.

Глибока клятва. Серце, на мінуто
Зостав мене. У голові щось важко,
І я б хотів сей день скучний для мене
Сном обманить.

Сц. королева.

Нехай колише

Сон голову твою, і щоб ніколи
Нещасте не сідало поміж нами. (Виходить.)

Гамлет. Мадам, як вам подобається пса?

Королева. Пані обіцяє надто много, мені здається.

Гамлет. О, вона справдить своє слово!

Король. Чи ти чув зміст? Чи нема в нім чого непристойного?

Гамлет. Ні, ні, вони тільки жартують, трують із жарту. Ніякої непристойности.

Король. А як ви звете псу?

Гамлет. Мишоловкою. Яким робом? А вжеж, переносно. Ся пса — образ убійства, зробленого в Вієнні. Гонзаго, се ім'я дука; його жона Баптіста. Ви побачите зараз. Се злодійська архи-штука. Та що нам до того? Вашого величества і нас, чистих совістю, воно не торкається. Нехай обідрана шкапа брикається, наші крижі не постярані. (Ввходить Луціян.) Се Луціян, небіж королеві.

Офелія. Ви так добре все знаєте, як хор, принце.

Гамлет. Я міг би бути товмачем між вами і вашим коханком, колиб дививсь на кукольну комедію.

Офелія. Ви гострі, принце, гострі.

Гамлет. Вам стоїть раз тільки зітхнути,
щоб моє лезо притупилось.

Офелія. Із луччого, гірше.

Гамлет. Таких мужів ви й добираєте
собі. — Починай, душогубче! Покинь твої про-
кляті перекривлювання та починай. Ну!

Вже ворон кракає вниз про помсту.

Луціян.

І мисли чорні й руки скорі, і отрута
Зготовлена, й пора до вчинку добра,
Доба у змові, і ніхто не бачить.

Гидка мікстуро з північного зілля!

Тебе Геката трийчі ізвядила³¹⁾

І трийчі ядом смертним напоїла:

Нехай же магія твоя природня

Жере здорову жизнь, як преісподня!

(Лле отруту сонному в ухо.)

Гамлет. Він отрує його в саду, задля
його царства. Імя його Гонзаго. Є про се по-
вість написана гарно по італійськи³²⁾. Ви побачите
зараз, як убійця здобуває любов Гонзагової жони.

Офелія. Король устає.

Гамлет. Як! злякавшись фальшивого
огню?

Королева. Що тобі, мій пане?

Польоній. Перервіть гру!

Король. Дайте сьвітла! Геть звідсі!

Усі. Сьвітла! сьвітла! Сьвітла!

(Виходять усі опріч Гамлета й Горація.)

Гамлет.

Нехай поранене звіря втікає,

Здорове веселить ся:

Один гуляє, другий засинає, —

Сьвіт на сьому вертить ся.

Ну, що, добродію? Хиба ж ся штука та
чуб із пірря (колиб уже останок мого достатку

зійшов у мене на нінащо), та ще дві Прованські рожі на моїх коркових черевиках³³⁾ не дали б мені місця в трупі акторів, добродію?

Гораціо. Половину паю.

Гамлет. Або й цілий пай.

Бо ти, Дамбоне³⁴⁾ любий, добре знаєш:

У сьому краю вмер Зевес,

А хто тепер царює, не вгадаєш —

Се справжній, справжній — паяц.

Гораціо. Ви могли б зримувати.

Гамлет. О добрий Гораціо! Я б заплатив за слово духа тисячу фунтів. Ти постеріг?

Гораціо. Дуже добре, принце.

Гамлет. Як говорили про отруєння...

Гораціо. Я дуже добре пильнував його.

Гамлет, А, га! Музику сюда! а нуте, суремники!

Коли король комедії не любить,

То видно, що вона йому не в смак.

А ну, ну, музиканти!

Ввиходять Розенкранц і Гільденштерн.

Гільденштерн. Добрий принце, благоволіте на одно слово з вами.

Гамлет. Добродію, на цілу історію.

Гільденштерн. Король, принце...

Гамлет. А, добродію! що йому?

Гільденштерн. У себе в самотності, якось дивно нездужає.

Гамлет. З похмілля, добродію?

Гільденштерн. Ні, принце, скорійш од жовчі.

Гамлет. Ви зробили б далеко розумнійше, як би сказали се докторові; бо коли б я прописав йому очистительне, то може се довело б його ще до більшої жовчі.

Гільденштерн. Добрий принце, постройте вашу річ у який небудь лад, і не кидайтесь так дико від моєї справи.

Гамлет. Я вже зовсім смирний, добродію: говоріте.

Гільденштерн. Королева, ваша пані матка, послала мене до вас у найбільшому душевному горі.

Гамлет. Рад вас бачити.

Гільденштерн. Ні, добрий принце, ся ввічливість не зовсім на місці. Коли зволите дати мені здорову відповідь, я сповню наказ вашої пані матки; а ні, прошу вибачити, вернусь і тим закінчу мою справу.

Гамлет. Добродію, не можу.

Гільденштерн. Чого, принце.

Гамлет. Дати вам здорової відповіді. Мій розум нездужає. А така, добродію, відповідь, яку можу дати, до вашої, або лучче, як мовляєте, до моєї пані матки послуги. Та годі про се, більше ні слова; а до діла! Ви кажете, що моя пані матка..

Розенкранц. То от що вона говорить: ваше поведеннє зачудувало і здивувало її.

Гамлет. О дивний син, що міг так здивувати свою матір! А чи не йде що небудь іще по пятах сього матірнього дивування? Кажіте.

Розенкранц. Вона бажає говорити з вами в своїй кімнаті, поки ви пійдете на спочивок.

Гамлет. Ми послухаємось, хоть би вона була нам десять раз мати. Маєте ще що переказати мені?

Розенкранц. Принце, ви колись любили мене.

Гамлет. Люблю і тепер, клянусь отсими зубочистками і хлопцями від чобіт!

Розенкранц. Добрий принце, що за причина вашого нездужання? Ви певно тільки зачинаєте двері своїй власній свободі, ховаючись із вашими печаллями від приятеля.

Гамлет. Добродію, не можу пійти вгору.

Розенкранц. Як же се може бути, коли маєте слово самого короля на наслідництво в Данії?

Гамлет. Так, а поки трава росте³⁵)... Пословиця ся трохи зацьвілась. (Ввійходять актори з сурмами.) А, суремки! Дайте подивлюсь одну. (До Гільденштерна.) Відойдімо трохи. Чого ви ходите кругом та нюхаєте вітер коло мене, мов хочете загнати мене в тенета?

Гільденштерн. О принце! коли моя повинність є надто сьміла, то й прихильність моя є надто неучлива.

Гамлет. Я не так то добре розумію се. Чи не заграв би ти в сю дудку?

Гільденштерн. Мій принце, я не вмію.

Гамлет. Будь ласка!

Гільденштерн. Вірте мені, не вмію.

Гамлет. Благаю тебе.

Гільденштерн. Я не знаю, як за се і взятись.

Гамлет. Воно так легко, як і брехати. Скачи по сіх дірочках пальцями, дми ротом, то і заговорить, як найпроречиста музика. Дивись, ось дірочки.

Гільденштерн. Та я не примушу їх ні до якої гармонії. Нема в мене хисту.

Гамлет. Дивіте ся ж тепер, що за малої ваги річ ви робите з мене. Ви б хотіли заграти на мні; хотіли б показати, що знаєте мої ді-

рочки; хотіли б вирвати серце моєї тайни; хотіли б задзвонити в мене від найнижшої моєї ноти до висоти мого горизонту; а тут багато музики, прегарний голос у цьому маленькому знарядді, та ви не вмієте так зробити, щоб він заговорив. Чорт батька знає що! Ви думаєте, що на мні лучче грати, ніж на свистільці? Назвіть мене яким схочете інструментом: ви можете зопсувати мене, та не зумієте грати на мні. (Вертаєть ся Польоній) Боже благослови вас, добродію.

Польоній. Принце, королева бажала б з вами говорити, та зараз.

Гамлет. Чи ви бачите отту хмару, що схожа сливе на верблюда?

Польоній. Клянусь мессою, вона схожа на верблюда справді.

Гамлет. Мені здаєть ся, вона схожа на ластівку.

Польоній. Спина в неї як у ластівки.

Гамлет. Або як у кита.

Польоній. Зовсім, як у кита.

Гамлет. То я прийду до пані матки зараз. — (Сам до себе.) Вони божеволять мене до самої вершини мого розуму. — Я прийду зараз.

Польоній. Я так і доложу.

Гамлет. Зараз легко сказати. (Виходить Польоній.) Зоставте мене, друзі.

(Виходять Розенкранц, Гільденштерн, Гораціо etc.)

Сам час тепера на нічні чари,
Коли ригають кладовища, й пекло
Саме заразою на сьвіт сей дише.
Тепер би міг я пити кров горячу,
Вчинить таке, що й день би іздрігнув ся
Побачивши. Та годі. До паньматки!
О серце! не втерай своєї вдачі!

Нехай душа Неронова не входить
У ці могутні груди. Хай я буду
Жорстоким, та не звірюватим. Буду
Кинджалами до неї говорити,
Та не вхоплю кинджала. Мій язичу
І ти, душе! зробітесь лицемірні.
Хоть як би я допік її словами,
Душе! не дай їх ділом запечатать.

Сцена третя.

Сьвітлиця там же.

Виходять король, Розенкранц і Гільденштерн.

Король.

Я не люблю його, та й небезпечно
Давати його божевілля попуск.
Тож лагодьте ся в путь, а я негайно
Звелю комісію вам написати,
І він із вами в Англію поїде.
Закони царства нам не дозволяють
До себе допускати небезпеку,
Яка з'явиться може що години
З його безумства.

Гільденштерн.

Будемо готові.

Се найсвятійший релігійний страх:
Держати безпеч множество народу,
Що з вашого величества хліб мають.

Розенкранц.

І поєдинчий чоловік приватний мусить
І силою і зброєю розсудку
Оборонять себе від всього злого, —
А надто-ж той, що на його фортуні
Висить спокій, життя премногих тисяч.
Величество вмірає не самітне:

Воно, мов вирва, все близьке потягне,
І до зубців його сто тисяч менших
Річей причеплено ладом розумним.
Як упаде воно, то всі придатки
І всі малі знаряддя гинуть разом.
Король один ніколи не зітхає:
Увесь народ в його зітханні стогне.

Король.

Узбройтеся ж, будь ласка, на дорогу
Негайно: ми бо закувати в кайдани
Сей хочем страх, що так пустош ходить.
Поспішимо! (Розенкранц і Гільденштерн виходять.)
Виходить Польоній.

Польоній.

Королю, він іде вже
До матери в кімнату. Я сховаюсь
За килими, щоб чути їх розмову.
Ручаюсь вам, вона його прошколить.
І, — як сказали ви, та й прерозумно, —
Комусь іще 'пріч матери годить ся
(Природа бо пристрасними їх робить)
Зібрати підслухом його признання.
Іду, королю, і до вас явлю ся,
Поки не спатимете ще, з вістями.

Король.

Спасибі, дорогий мій пане. (Виходить Польоній.)
О, як гниє мій гріх! смердить під небо.
На нійм прокляття перве, найдревнійше —
Братоубійство! Сил нема молитись,
Хоть воля до того схиляє вельми.
Тяжкий переступ давить мою думку
І, мов двійне зробити діло мушу,
Стою й не знаю, що робити перше,
Та й не роблю нічого. Що, коли б ся
Рука проклята стала в двоє грубша
Від крові брата? О, невже б у неба

Благого не знайшлось дощу доволі,
Щоб так як білий сніг її вбілити?
Про що ж і милосердіє на небі,
Коли його против гріха не ставить?
І що молитва, як не ся подвійна
Потуга: вдержати, поки не впали,
Або простити, коли лежимо вже?
Погляну ж в гору. Гріх мій довершив ся.
Та... о, яка ж мені молитва личить?
„Прости мені гідке моє убійство“?
Ні, се не може бути: бо владію
Я ще всім тим, за що зробив убійство.
Амбіція, корона й королева,
Се все моє, і як того простити,
Хто в себе вдержує гріховну здобич?
В попсованому вирі сього сьвіта
Золочена рука злочинна може
Зіпхнути суд, і часто бачать люде,
Що гроші крадені й закон купують.
А там не так. Нема там викрутасів.
Там діло у своїй природі щирій
Являєть ся, і нас самих примусять
В лице і в зуби злочинам признать ся
До всього ясно. Що-ж? Що нам зосталось?
Попробувать, що зможе покаяннє.
Чогож воно не зможе? Ба, та що ж
Воно і зможе, як ми й каятись
Уже не можем? О нещасний стан!
О груди чорні наче смерть! Душе
Заплутана, що хочачи зірватись,
Ще дужше грузнеш! Ангели, спасіте!
Зробіте пробу! Гніть ся, неподатні
Коліна! Ти, залізноїфібре серце, змякни,
Як жилки в народженної дитини!
Ще можна все поправить!

(Відходить і становить ся на вколішки.)

Ввіходить Гамлет.

Г а м л е т.

Тепер би міг я се як раз вчинити.
Тепер він молить ся, тепер зроблю се...
І він так піде в рай? Се буде помста?
Ні, поміркуймо!

Ледачий вбив мого отця, і сам я,
Його єдиний син, таке ледащо
На небо посилаю.

Ні, се не помста буде, нагорода.
Він взяв мого отця на ситім хлібі,
Брутально взяв його, серед квітчастих
Переступів, як май розкішний сьвіжих.
І хто опріч самого Бога знає,
Як він стоїть на суді? Нам же грішним
По нашим думкам так воно здаєть ся,
Що тяжко там йому.

І се у мене помста, щоб узяти
Його тепер у чистоті душевній,
Як до свого готов він переходу?
Ні.

Сховай ся, мечу, й знай страшнійшу пору.
Як буде п'яний він чи біснуватий,
Чи сонний на кровозмісивім ложі,
Чи в грі, в божбі, або в якому ділі,
Що грішній не дає душі спасення,
Тоді штовхни його, щоб він п'ятами
Брикав до неба, і нехай проклята
Душа його на вік і чорна буде,
Як пекло те, куди летить поганець.
Паньматка жде мене. Ну, се лікарство
Протягне тільки дні твої недужні. (Виходить.)
Король устає й наближуєть ся.

К о р о л ь.

Слова летять у гору, думи долі...
Без дум словам в раю не будь ніколи. (Виходить.)

Сцена четверта.

Інша сьвітлиця там же.

Ввійходять королева та Польоній.

Польоній.

Він зараз прийде. Ну, глядіть же, добре
Його переберіть за все. Скажіте,
Що надто вже дає собі він волю,
Не можна стерпіти; що ваша милость,
Щоб заслонить його, знай становились
Самі між ним і між гнівом великим.
Я ж тут сховаюсь. Та прошу-благаю
З ним обійти ся кругло.

Гамлет за сценою.

Паніматко!

О, паніматко! паніматко!

Королева.

Добре,

Зроблю, що обіцяла. Одійдіте ж,
Не бійтесь, одійдіте! Чую, йде вже.

(Польоній ховається за килимом.)

Ввійходить Гамлет.

Гамлет.

Що, паніматко? що вам треба?

Королева.

Гамлете, ти свого отця обідив дуже.

Гамлет.

Матусю, ти мого отця обідила, та й дуже.

Королева.

Ну, ну, відказуєш ти язиком безумним.

Гамлет.

Гай, гай, відказуєш ти язиком гріховним.

Королева.

Що се, Гамлете?

Г а м л е т.
Що се, панїматко?
К о р о л е в а.

Чи ти забув мене?

Г а м л е т.
О, нї! клянуся
Хрестом, що не забув. Ви — королева,
Жона свого супруга-брата, і... і — о!
Коли б так не було! — моя паньматка.
К о р о л е в а.

Коли таке, то я пришлю до тебе
Таких, що вміють говорити з тобою.

Г а м л е т.
Нї, нї, сїдайте; будете недвижні,
Не пійдете, аж поки я поставлю
Вам зеркало, в котрім і найтайнїйшу
Себе самої вбачите частину.

К о р о л е в а.
Що хочеш ти?... Ти хочеш мене вбити?
Рятуйте! го!

П о л ь о н і й (за килимом.)
Рятуйте! го! рятуйте!

Г а м л е т (виймає меч.)
А, миш? О, мёртва, на дукат, що мёртва!
(Коле крізь килим.)

П о л ь о н і й.
О, мене вбито! (падає і вмирає.)

К о р о л е в а.
Горе! що ти вдїяв?

Г а м л е т.
Не знаю. Се король?
(Підіймає килим і витягає Польонїя.)

К о р о л е в а.
Яке безумне і кроваве діло!

Г а м л е т.

Криваве, мало не таке паскудне,
Як вбити короля, ласкава нене,
Та й одружитись з королевим братом.

К о р о л е в а.

Як вбити короля?

Г а м л е т.

Моє се слово,

Пресвітла пані (До Польонія)

Ну, ти бідолашне,

Швидке, навяжчиве, дурне дурило.
Я мав тебе за луччого; приймай же
Свою Фортуну. Бач, як небезпечно
І надто щирим у роботі бути!
Покиньте вже ламання рук, сїдайте.
Ось а зломлю вам серце. Се зроблю я,
Коли воно ще не таке запекле,
Не так привикло до гріхів проклятих,
Що мов той мур устоїть против чівства.

К о р о л е в а.

Що я таке зробила, що язик свій
Против менé так сьмієш розпускати?

Г а м л е т.

Таке зробила, що плямує краску
І грацію пречисту. соромливу,
Що лицемірством робить честь жіночу,
Рве рожу з гарного чола любови
Невинної і сипле там прищами;
Фальшивими обіти шлюбні робить,
Мов клятви костиря... О, той учинок,
Що губить душу шлюбного союзу
І робить любе вінчання словами,
Розогнює гнівом обличче неба,
І ся земля, ся мішанина-масса,
Сумна лицем, неначе против суду,
Боліє думкою про сей учинок.

Гамлет.

7

К о р о л е в а.

О горе! що же я таке вчинила,
Що так рикає і гримить страшенно
Уже і в передмові?

Г а м л е т.

Подиви ся

На сю картину і на сю, портрети
Братів. Дивись, яка краса сиділа
На сїм чолї. Гіперіона кудрі,
Чоло Юпітера самого. око
Як Марсове — грозити й царювати,
Постава, як в посла богів, що зараз
Злетїв на небоцїлувальну гору.
Весь склад його такий був, наче справді
Усякий бог свою печать притїснув
І сьвіту поручивсь за чоловіка.
Се був супруг твій. Подивись на другий!
Се єсть супруг твій, мов порожній колос,
Що брата повного пожер в Єгипті.
Чи є у тебе очі?
Як ти покинула сю гарну гору,
Щоб жити топлячись у цїм болотї?
Га! є у тебе очі? Ти не можеш
Назвати се любовю: бо в цїх літах
Перестає вже грати кров і смирно
Корить ся, слухає розсудку. Де ж він?
Щоб перескочить від сьогó до цього!?
А сенс у тебе єсть, се діло певне:
А тоб у тебе не було й чуття;
Та певно в тебе сенс паралїзован,
Бо й божевїлле б так не помилилось.
Та й безум так над сенсом не панує,
Щоб не зосталось вибору нї крихти,
Тобі в такий ріжницї послужити.
Який же се був чорт, що обманив так
Тебе у киці-баби? Адже очі,

Без дотику, а дотик без очей
І слух без рук чи ока, нюх без всього
Не може так зійти на манівці.
О сороме! де ділась твоя краска?
Бунтливє пекло! коли бунтувати
Умієш мізок у костях матрони,
Нехай же юність огняна розмякне
І тане у ~~с~~ жару! Нехай же
Не звуть стидом. як жар на нас наступить,
Коли й самий мороз огнем палає,
І розум баламутить волю!

К о р о л е в а.

Сину!

Не говори вже більше! Мої очі
У саму душу ти мені направив,
І я такі там бачу чорні плями,
Котрих ніщо не виведе.

Г а м л е т.

І жити

В гидкім поту нечистої постелі,
Прить у грісі, медуючи любовю
В свинячому хліві!

К о р о л е в а.

О годі, годі!

Твої слова ножами входять в ухо.
Ні слóва, любий Гамлете!

Г а м л е т.

Убійця,

Тварь підла, ледарь, що і десятини
Твого супруга первого не стоїть,
Ані двадцятої частини, блазень
У королівськiм строю, злодіяка царства
І царювання, що з полиці вкравши
Корону дорогу, сховав в кишеню!

К о р о л е в а.

О, буде!

Г а м л е т.

Віхоть; не король, а латка...

(Ввіходить Дух).

Спасїть мене і захистїте крильми,
Небесні вої! О, чого ти хочеш,
Фїгуро благородна?

К о р о л е в а.

Боже, безум!

Г а м л е т.

Се ти прийшов загайливого сина
Картати, що в гнїві втонув і страстї,
Забувши про грізне твоє велїння?
О, говори!

Д у х.

Не забувай! Явив ся
Я тільки, щоб твій задум підгострити.
Він притупивсь. Та подивись на матїр,
В якій вона страху. О, стань між нею
І між її душевною борбою.
В найслабшїм тїлі мрія найсильнїйша.
Промов до неї, Гамлете!

Г а м л е т.

Що з вами,

Пресьвітла панї?

К о р о л е в а.

Що з тобою? Горе!

Чого у просторїнь втопив ти очі
І з бестїлесним воздухом говориш?
З очей щось дике в тебе визирає,
І мов зо сну стрівожене вояцтво,
Твоє пригладжене волосє встало,
Немов воно живе росте угору.
О любий сину! лий на жар і пламень
Твого недугу кротость прохолодну!
Скажи, на що ти дивиш ся?

Г а м л е т.

На нього,

На нього! Подивись, який блідий він!

Колиб така людина розказала

Камінням про таке нелюдське діло,

То і вони б здвигнулись. (До Духа) Не диви ся

На мене, щоб сим жалісливим оком

Не одвернув понурого завзяття.

Тоді те, що я мусів би зробити,

Втраєє колір свій, і може сльози

Замість крові поллють ся.

К о р о л е в а.

До кого ти говориш?

Г а м л е т.

Чи нічого

Не бачиш тут?

К о р о л е в а.

Не бачу тут нічого,

А все, що є тут, бачу.

Г а м л е т.

І не чула

Нічого?

К о р о л е в а.

Ні, нічого пріч обох нас.

Г а м л е т.

То подивись сюди! як він зникає!

Отець мій, ув одежі як за жизні!

Глянь, он іде! Он. он виходить в двері!

К о р о л е в а.

Се тільки мізок твій таке чеканить.

Екстаз уміє строїть безтілесні

Креації.

Г а м л е т.

Екстаз? Мій пульс бє рівно,

Як твій, і музику здорову робить.

Се не безумство мною говорило.

Веди мене до іспиту: всю справу
Перекажу тобі до слова, а безумство
Скікнуло-б геть від повісти. Матусю!
В ім'я самої благодати, не прикладуй
Собі лестивої до серця масти,
Що не твій злочин, а моє безумство
Говорить. Бо вона затягне тільки,
Закриє шкурою боляще місце.
А гній вонючий, гріючись незримо
В середині, усю тебе заразить.
Признай ся Господеви та покай ся
В тім, що було, остерігайся, що буде,
І не вдобрай землі під дике зілля,
Щоб розрослося іще буйнійше.
(Сам до себе) Прости мені отсе, моя чесното!
Бо в товщі дихавичних сих часів
Сама чеснота мусить у порока
Просити прощі, кланятись, благати,
Щоб він добро зробити їй дозволив.

Королева.

О синку! на-двоє розбив мені ти серце.

Гамлет.

Відкинь же гіршую його частину,
І чиста, другою живи на світі.
Добраніч, та не йди на ложе дядька.
Коли нема чесноти, хоть прикинь ся,
Що маєш. Те чудовище, привичка,
Що пожирає сенс, звичайно дэмон,
Буває й ангелом, коли учинкам гарним
І добрим надає таку одержу,
Котру вдягати кожному годить ся.
Впини себе сю ніч, і се позичить
Тобі якоїсь легкості впинитись
На другу ніч, а там ще буде лекше.
Бо навік може відмінить обличчя
Самій природі, загнздать чортяку,

Або й відкинути його потужно
Чудовним робом. Ще раз на добраніч!
Коли сама благословення хочеш,
Благослови мене! А сей добродій —

(Показуючи на Польовія)

Шкода! Та небесам було се вгодно,
Щоб я себе скарав, його скаравши,
Щоб я був і бичем їх, і слугою.
Я приберу його, і одвічать готов
За смерть його. Добраніч ще раз! Мушу
Жорстоким бути, щоб міг бути добрим.
(Сам до себе) Почин поганий, закінчанне гірше.
Ще слово, добра панї...

Королева.

Що мені робити?

Гамлет.

Не те, о, ні! що я просив робити.
Нехай пузан король ізнов тебе заманить
На ложе, сладострасно щипле щоки,
Зве мишенятчком своїм; нехай він
Цілюючи тебе, або під шию
Лоскочучи проклятими руками,
Дознаєть ся від тебе про всю справу:
Що я по существу не божевільний,
А божевільним з хитроців здаю ся.
Гаразд, коли йому про все доложиш.
Бо хто-ж, як не прекрасна королева,
Розумна й скромна, донесе всю правду
Сій жабі, кажану сьому. котюзї?
Хто иньший зробить се? Ні, перекором
Против ума і тайни, відчинивши
На клітці кришу, розпущти пташаток,
Сама-ж, як малпа та у байці, влїзь
Для проби в клітку, впадь і карк зломай.

Королева.

Будь певен, що коли слова — дихання,

Дихання — жизнь, то я не маю жизни,
Щоб видихати, що від тебе чула.

Гамлет.

Я їду в Англію. Про се ти знаєш?

Королева.

Ой леле! я забула... так рішили!

Гамлет.

І попечатали листи, і двоє
Моїх товаришів, котрим я вірю.
Як вірив би єхиднам гострозубим,
Везуть наказ, дорогу промітають
І віддають мене у пельку зради.
Нехай працюють: бо мені се втіха,
Як инженер від власної петарди
Скікне в повітря. Був би я тупиця.
Як би не вривсь на сяжень під їх міну
І не дмухнув їх аж під самий місяць.
О, се утішна вельми річ для мене,
Як хитрощі із хитрощами спорять!
Сього ж я мушу навалить на себе,
Сї тельбухи перенесу в сьвітлицю.
Добраніч, нене! — Справді, став сей райця
Покійним, дуже мовчазнім, поважним;
А був за живота дурним ледащом,
Балакою. Ходім, добродію, з тобою,
Кінчаймо вже! Добраніч, паніматко!

(Виходять нарізно. Гамлет волоче трупа Польонія).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця на замку.

Ввійходять король і королева.

Король.

В зітханнях тих, у хлипанню глибокім
Щось є; ти мусиш нам се пояснити.
Нам треба зрозуміти. Де твій син?

Королева.

Ах, любий! що я бачила сїєї ночі!

Король.

Що-ж там таке, Гертрудо? Що наш Гамлет?

Королева.

Безумен, мов те море, мов той вітер.
Як борють ся одно з одним, хто дужчий.
У беззаконному припадку кинувсь,
Почувши, що за килимом шелєще,
Вхопив рапіру, закричав: миш, миша!
І вбив не глєдя доброго старого.

Король.

Страшенне діло! Те було би й з нами,
Колиб ми там були. Його свобода
Грозить усім, самій тобі, усім нам.
Хто-ж відповість за се криваве діло?

Винитимуть і нас, що не прозріли
В безумну молодую душу, не впинили
І не держали так, щоб він не кидався.
А ми його так велико любили.
Що й найпильнішого не зрозуміли.
Ні, мов той, хто таїть погану біль
Від розгласу, давали їй в'їдатись
У самий мізок життя. Де-ж він дів ся?

Королєва.

Поніс кудись убите мертве тіло.
Над ним і в безумі своїм він чистим
Явивсь, мов зерно золота між сьміттем:
Він плаче, що зробив так.

Король.

О Гертрудо!

Ходімо. Перше ніж торкнеться сонце
Об гори, ми його одправим звідси.
А се ледаче діло мусим якось
І вибачити і загладить властю
І вмінням нашим. Де ти, Гільденштерне?
(Виходять Розенкранц і Гільденштерн).

Мої ви друзі, йдіть та ще візьміте
Когось в підмогу. Гамлет у безумстві
Убив Польонія, тай витяг з хати
Свої матері кудись. Ідіте
Його знайдіте. Говоріте гарно,
А мертве тіло однесіть в каплицю.
Прошу вас, поспішайте з сим.
(Виходять Розенкранц і Гільденштерн).

Ходімо,

Гертрудо, та покличмо наймудріших
Прихильників своїх, та їм розкажем,
Що думаєм робить і що вже склалось.
То може клевета, що мов гармата
В своїм лету через діаметр світа
Стріляє ідовитим шепотанням,

Мине моє ім'я і в неязвимий
Ударить воздух. О, ходімо звідси!
Душа моя у розладі, боїть ся... (Виходять).

Сцена друга.

Інша сьвітлиця тамже.

Ввіходить Гамлет.

Гамлет. Безпечно запакований —
Розенкранц (за сценою.) Гамлете! принце Гамлете!

Гамлет. Що се за гук? Хто кличе Гамлета? О, йдуть.

(Ввіходять Розенкранц і Гільденштерн).

Розенкранц. Що ви, принце, зробили з мертвим тілом?

Гамлет. Змішав його з прахом, котрому він родич.

Розенкранц. Скажіте нам, де, щоб ми взяли його та віднесли в каплицю.

Гамлет. Не думайте!

Розенкранц. Чого не думайте?

Гамлет. Щоб я хоронив вашу тайну, а не свою власну. Опріч сього, питає в мене губка! Що їй відкаже королівський син?

Розенкранц. Ви мене вважаєте за губку, принце?

Гамлет. Так, добродію, — що всисає в себе королівську ласку, його нагороди, його поручення. Да такі отамани чинять королеві найлуччу послугу в кінці. Він береже їх як обізяна ласощі у кутку свого рота; найперше вихає в рот, а проковтне на останку. Як знадобиться ви йому на поживу, він стисне вас, і губка буде знов суха.

Розенкранц. Я не розумію вас, принце.

Гамлет. А я тому й рад. Плутовате слово спить у дурному усі.

Розенкранц. Принце, ви мусите сказати нам, де тіло, і йти з нами до короля.

Гамлет. Тіло з королем, та король не з тілом. Король, се щось...

Гільденштерн. Щось, принце?

Гамлет. Із нічого. Ведіть мене до нього. Ховайсь, лисичко, а всі за нею. (Виходять.)

Сцена третя.

Иньша сьвітлиця тамже.

Ввіходить король з почтом.

Король.

Послав його шукать, знайти і тіло.
Як небезпечно бути йому на волі!
Та підвести його нам неможливо
Під строге право. Божевільна масса
До нього прихиляється. Вона бо
Не розумом нас любить, а очима.
А де се так, там важать тільки кару,
Переступу ж ніколи Щоб гладенько
Та мирно все зробилось, мусить
Ся нагла висилка усім здаватись
Обдуманною вже давно. Недуги
Одчаянні одчаянно і лічать,
Або ніяк.

(Ввіходить Розенкранц).

Ну, що? що там настало?

Розенкранц.

Куди він тіло дів, мій государю,
Ми не змогли у нього допитатись.

Король.

А де ж він сам?

Розенкранц.

Тут близько, мій королю.

Під стражею жде вашого приказу.

Король.

Ведіте перед нас.

Розенкранц.

Го! Гільденштерне! приведіте принца!

(Ввіходять Гамлет і Гільденштерн).

Король. Ну, Гамлете, де Польоній?

Гамлет. На вечері.

Король. На вечері? Де?

Гамлет. Не там, де він їсть, а там де його їдять. Певне згромадження політичних черв'яків відбуваєть ся саме на нїм. Черв'як, се єдиний імператор над наїдками. Ми годуємо всяких тварей, щоб угодувати себе, а себе вгодовуєм про хробаків. Ситий король і худий старець, се тільки одна переміна за столом; два блюда до одного стóлу. От і кінець.

Король. Леле, леле!

Гамлет. Ловить чоловік рибу черв'яком, що їв короля, і їсть рибу, що зїла того черв'яка.

Король. Що ти хочеш сказати сим?

Гамлет. Нічого, тільки показати вам, як король може пройти кишками старця.

Король. Де Польоній?

Гамлет. На небі. Пошліте подивитись. Коли ваш посланець не знайде його там, шукайте його де инде самі. Ну, та коли не знайдете його сього місяця, то почувете носом, як їть-мете по сходах у сїни.

Король. (До прибічників) Ідіть, шукайте його там.

Г а м л е т. Він ждатиме, поки прийдете
(Виходять прибічники).

К о р о л ь.

Се діло, Гамлете, твоє, для тебе-ж,
Для вбѣзпеки твоєї (а ми ніжно
Про неї дбаєм, як жалкуєм щиро
Про те, що ти зробив). тебе повинно
Як найскорійше вислати ізвідси.
То наготуй ся. Вже судно готове
І вітер помічний, готові й слуги
І все, щоб в Англію ти їхав зараз.

Г а м л е т.

Ув Англію?

К о р о л ь.

Так, Гамлете.

Г а м л е т.

То й добре.

К о р о л ь.

Що добре, в тім і сам ти був би певен,
Колиб про наші задуми довідався.

Г а м л е т. Я бачу херувима. що бачить їх.
Ну, та їдьмо. В Англію! Прощайте, дорога
паньматусю!

К о р о л ь. Твій любящий отець, Гамлете.

Г а м л е т. Паніматко: отець і мати, се
муж і жона; муж і жона, се одно тіло; от
через що — паніматко... Їдем у Англію. (Виходить).

К о р о л ь.

Ідїть за ним по пятах; спокусїте
Його як можна швидче відпливати.
Не гайтесь. Щоб сю ніч іще од'їхав.
Ідїть. Все запечатане й готове,
Що треба для сїєї справи. Швидче!

(Виходять Розенкранц і Гільденштерн).

Ну, Англіє, коли ти вві-що важиш
Мою прихильність (а велика сила

Моя тобі дати може розум:
Бо ще шрами твої болять червоні
Од Данського меча, і страх твій платить
Данину шани нам), — ти не згордуєш
Царським наказом нашим, що виразно
В листах я прописав. Ти мусиш
Завдати Гамлетові смерть негайно.
Зроби се, Англіє: бо він буяє
В моїй крові, мов трясця та жеруща.
Ти вилічиш мене. Поки-ж не визнаю,
Що зроблено, я щастя не дознаю. (Виходить).

Сцена четверта.

Рівнява в Данії.

Ввіходить Фортінбрас із військом, маршом.

Фортінбрас (одному отаманові).

Ідіте, капітане, привітайте
Від мене короля, монарха Данів.
Скажіть йому, що Фортінбрас бажає
По його дозволу і обіцянню
Пройти через його державу з військом.
Ви знаєте, де rendezvous в нас буде.
Коли його величеству угодно
Чого від нас, ми перед його очі
Предстанем із своїм пошануванням.
Нехай се знає.

Капітан.

Все зроблю, мій принце.

Фортінбрас.

Повагом марш! (Виходить Фортінбрас із військом).

Ввіходять Гамлет, Розенкранц, Гільденштерн etc.

Гамлет.

Добродію, скажіте,

Чиє се військо?

Капітан.
Добродію, Норвезьке.

Гамлет.
Куди-ж іде воно, скажіть, будь ласка?
Капітан.

На польську землю.

Гамлет.
Хто в нім гетьманує,
Мій пане?

Капітан.
Фортінбрас, небіж Норвега
Старого.

Гамлет.
Він іде у саму Польщу,
Добродію, чи тільки до границі?

Капітан.
Сказати правду вам і без прибавки,
Ми ідемо зайняти тільки клаптик
Землі, і вся користь із неї — назва.
Я-б не найняв його й за п'ять дукатів.
Ні Польща, ні Норвегія не візьме
Більш з нього доходу, хоть би й продати.

Гамлет.
То Польщі нічого його й обороняти?

Капітан.
Ні, вже лежить залогою там військо.

Гамлет.
Дві тисячі людей і двацять тисяч
Дукатів не рішають цього питання
Про соломину! Се в нутрі нарвало
Від роскоші великої та миру.
Прорве в середину і не покаже
Ніякої причини зб'яв, від чого
Вмер чоловік. Низька, мій пане, дяка!

Капітан.
Храни, добродію, вас Боже!

Розенкранц.

Вгодно

Йти вам далі, принце?

Гамлет.

Йдіте трохи

Поперед. Я за вами зараз буду.

(Виходять Розенкранц і Гільденштерн.)

Як верещать на мене всі случаї
І підганяють мою помсту мляву!
Що ж чоловік, коли найбільше благо,
Наслідде його життя — спати й їсти?
Звіря, не більше. Певно наш создатель,
Що дивить ся перед себе й позаду,
Дав нам таке широке розуміння,
І ум богоподібний не для того,
Щоб зацьвілились вони в нас без роботи.
Чи се звіряче забуття, чи совість
Якась лукава, щоб не думать точно
Про діло, -- надто совіслива думка,
Що, розрубавши на чотири часті,
Четверту тільки часть ума побачиш,
А три четверті будуть легкодухі, —
Не знаю, що се, а живу для того,
Щоб говорити: „Мушу се зробити!“
Бо маю побуд, волю й силу й средства
Зробить. Приміри завбільшки із землею
Мене підгонять. От хоть би й се військо,
Таке велике і таке потужне:
Веде його принц молодий і ніжний,
Чий дух окрилений високим честолюбством
Жартує з невидимого випадку.
Він смертне і непевне виставляє
На зміни щастя, смерти, небезпеки,
Випадку — і за що? за шолупайку.
Великим справді быть, значить — не рушить
До бою без великої причини;

Та вéлико — знайти і за соломучвару,
Коли поставлена вся честь на карту.
Що ж я таке? Отця мого убито,
А матір обезчещено; і розум
І кров моя кипить, а я байдуже.
Тим часом бачу, на мій стид і сором,
Видиму смерть двадцятка тисяч війська,
Котрі за марну славицю і мрію
Ідуть в свої могили, як на ліжко,
І за таке польще готові битись,
Де й простягтись усім не стане місця,
І де землі не стане на могили,
Щоб поховати вбитих. О, нехай же
Тепер у мене задуми таємні
Криваві будуть, а як ні — нікчемні! (Виходить.)

Сцена пята.

Ельзінор. Сьвітлиця на замку.

Ввіходить королева і Гораціо.

Королева.

Не хочу говорити з нею.

Гораціо.

Просить

Без одступу; не при собі вже справді;
Жаль бачити її.

Королева.

Чого ж їй треба?

Гораціо.

Говорить про свого отця багато.
Я чую, каже, каверзи на сьвіті.
Зітхає тяжко й бє себе у груди;
Ногами тупотить незнати за що;
Говорить щось чудне, полу-розумне,
Веде людські серця до міркування.
Ціляють в них, і кожен ліпить

З них нісенитницю по власних думках.
І справді, по її киванням, знакам
І жестам може чоловік подумать,
Що тут щось є таке, хоть і непевне,
Та вельми нещасливе.

Королева.

Таки треба

Поговорити з нею: бо посіє
Вона які догадки небезпечні
В умах людей з ледачим вихованням.
Нехай увійде. (Виходить Горацію.)
Моїй душі недужій (бо природа
Гріха така вже) кожна трушениця
Здаєть ся прольогом біди страшної.
Переступ так всім віри не діймає,
Що з ляку зрадою себе карає.

Вертаєть ся Горацію з Офелією.

Офелія.

А де прекрасна королева Данів?

Королева.

Що скажеш нам, Офеліє?

Офелія (співає.)

Як твоє кохання вірне
Розпізнати від другого?
По брилю черепащатім,
Палиці й сандалях його.

Королева.

О леле! що за пісня, люба панно?

Офелія.

Як кажете? Ні, слухайте, будь ласко!

(Співає) Він умер, тебе покинув,
Панно, вмер, тебе покинув.
В головах трава зелена,
А в ніженьках камінь білий.

Королева.

Офеліє!...

О ф е л і я.

Ні, слухайте, будь ласко!

(Співає.) Саван білий — сніг нагірний...

(Входить король.)

К о р о л е в а.

О леле! Подивись, мій государю.

О ф е л і я (співає.)

Всипано його квітками,

Та дівочі щирі сльози

Не лились по нїм дощами.

К о р о л ь. Як поживаєш, ясна панно?

О ф е л і я. Добре, нагороди вас Боже! Кажуть, сова була хлібниковою дочкою³⁶). Пане, ми знаємо, що ми таке, та не знаємо, що з нас може бути. Боже благослови ваш стіл!

К о р о л ь. Натякає на свого отця.

О ф е л і я. Прошу вас, не говоріте про се, а як питає хто, що б воно таке було, скажіте так:

(Співає.) Завтра в нас день Валентина³⁷),

Усі встануть в ранці рано.

Під віконцем я, дівчина,

Твоя вірна Валентина.

Тоді він устав, одіг ся.

„О, моя ж ти вродо пишна!“

І впустив свою дівчину,

Та дівчиною не вийшла.

К о р о л ь. Гарна Офеліє!

О ф е л і я. Справді, еге, і без присягання закінчу:

(Співає.) Спасе мій! Сьвята Покрово!

Лелечко! який же сором!

Всі вони таке нам роблять,

Клянусь півнем і докором³⁸).

Ще вінка мого не знявши,
Одружитись мав зо мною.
„Клянусь сонцем, се й зробив би,
Та прийшла сама собою“.

Король. Давно вже вона така?

Офелія. Вповаю, все буде гаразд. Мусимо терпіти. Та я не можу не плакати, як подумаю, що його положять у холодну землю. Брат мій знатиме про се: тим я й дякую вам за добру раду. Подайте ж мій коч! Добраніч, вельможні пані; добраніч, любі пані; добраніч, добраніч! (Відходить.)

Король.

Ідїть слідом за нею, і прошу вас,
Оберегайте її всяк. (Виходить Гораціо.)

О! се отрута

Глибокої печалі. Се походить
Від батьківської смерти. О Гертрудо,
Гертрудо! Як турботи наступають,
То не одїнцем шпігами приходять,
А купами. Перш батька її вбито;
А потім син твій їде, найзавзятший
Творець свого вигнання; заверюха
В народі. Він мутний і нездоровий
У пошептах своїх і тайних думках
Про смерть Польонія, і ми недобре
Зробили, крадькома його сховавши.
Офелія в розлуці із собою
І з гарним розумом своїм, бідашка!
Без нього ж що ми? Малювання тільки,
Або звірята прості. На останок
(І тут біди ще більше ніж у всьому)
Із Франції приїхав потай миру
Ще брат її, та й криється у хмарах,
Годує мовчки своє дивування,
І є доволі шептунів у нього,

Щоб заразити слух його річами
Про смерть отця його. А тут, не мавши
Матерії до басень, не смутять ся
І нас обох з тобою павутиннем
Кругом, із уха в ухо, обмотати,
О дорога моя Гертрудо! От що!
Казав би, смертоносна гармата,
Смерть завдає мені сторичну.

Королева.

Леле!

Що се за гук?

Король.

Гей, де мої Швайцари?

Нехай коло дверей постануть!

(Ввіходить дворянин.)

Що там?

Дворянин.

Рятуйте ся, королю милостивий!
І океан, як вирветь ся із меж,
Так дико не жере пісків приморських,
Як молодий Ляерт, гетьман гультайства,
Бє ваше отаманне. Вже Ляерта
Звуть королем, і, мов би світ почав ся
Отсе тепер, забута всяка древність,
Звичаїв ще нема, що підпирають
Усяке слово, речетує челядь:
„Ми вибираємо, Ляерт царює“!
Шапки і руки й язики під небо
Підносять крик: „Ляерт нехай царює!
Ляерт король!“

Королева.

Як весело гавчять вони, фальшивий
Напавши слід! О, се ви помилились,
Брехливі Данські собаки!

Король.
Двері

Вже виламанано.

Ввіходить Ляерт збройний, за ним Дани.

Ляерт.

Де сей король? Панове, ви зостаньтесь.

Дани.

Ні, й ми увійдемо.

Ляерт.

Прошу вас, дайте

Мені чинити се.

Дани.

Ну, добре, добре.

(Виходять за двері.)

Ляерт.

Спасибі. Стережіте двері! Скверний
Королику! віддай мені отця!

Королева.

Спокійсь, Ляерте добрий!

Ляерт.

Кожна крапля

Крові спокійної мене бастардом
Об'явить, назове отця рогатим,
І випалить між чистими бровами
Моєї матери оттут шельмугу!

Король.

Що тут, скажи Ляерте, за причина,
Що бунт твій дивить ся таким гігантом?
Нехай, Гертрудо: ти за нас не бій ся.
Такий потужний бог нас ограждає,
Царів, що зрада позирає тільки
На те, чого б хотіла, та не зможе.
Чого, скажи Ляерте, так палаєш?
Зостав, Гертрудо. Говори, козаче!

Ляерт.

Де мій отець?

Король.

Умер.

Королева.

Та не від нього.

Король.

Нехай промовить всі свої питання.

Ляерт.

Чого ж умер? Шкода мене морочить.

К дияволу моє вірнопідданство!

До чорного чортяки мої клятви!

Релігія й любов у преісподню!

Глузую з мук пекольних! До того

Дійшов, що сей і той сьвіт зневажаю.

Нехай собі що хоче буде, тільки

Помститись хочу за отця уповні.

Король.

Хто ж би тебе впиняв?

Ляерт.

Лиш власна воля,

А по за нею анї вся вселенна.

А способи? Я господарювати

Так буду, що й з малим зроблю багато.

Король.

Ляерте, добрий наш, невже бажає

Дознатись певно твоя люта помста

Про смерть коханого отця для того,

Щоб враз карать і ворогів і друзів,

І тих, що виграли, й тих що програли?

Ляерт.

Ні, ворогів лише.

Король.

То хочеш знать їх?

Ляерт.

Я добрим друзям широко простру

Обійми і мов пелікан, що дітям

Жите своє у жертву віддає
Я напою їх кровію своєю³⁹).

Король.

Тепер говориш ти, як подобає
І сину доброму і джентельмену.
Що в смерті я твого отця не винен
І вельми жаль мені його, се буде
Так прямо проникати в твій розсудок,
Як день — у твоє око.

Дани за сценою.

Пропустімо!

Ляерт.

Що се? що се за гук там?
(Виходить Офелія, фантастично завітчана квітками і зіллям.)

Жаро! о, висуши мій мізок! Сльози
Сім раз солоні! виїжте всі чувства
І силу мого ока! Божевілле
Твоє, клянусь небом, я платити
Вагою буду, поки наша шалька
Не перехилить стрілки. Майська роже!
Кохана діво, люба моя сестро,
Офеліє! О Боже! чи се ж можна,
Щоб так і розум молоді діви
Був смертен, як жите старого діда?
Тонка природа у своїй любови,
А де вона тонка, там посилає
Якусь найлуччу часть себе самої
Слідом за тим, що любить.

Офелія (співає.)

Вони його з лицем одкритим понесли
На марах, горе, горе, горе!

І сльози на його могилу потекли...

Прощай, мій голубе!

Ляерт.

Коли б ти мала ум свій і хилила
Мене до помсти, так би я не зрушивсь.

О ф е л і я (співає.)

Ви мусите співать „до долу-долу“,
Коли ви кличете його до долу.

О, як при сьому фуркочуть веретена³⁹)! Се,
бачите, єхидний прикащик украв дочку в свого
пана.

Л я е р т. Се нічого — більше ніж що.

О ф е л і я. Ось розмарин, се на спомин:
„будь ласко, серце, споминай“; а се полу-
цвітки про думки.

Л я е р т. Мудрість у безумі: думки і спо-
мин — укупі.

О ф е л і я. Отсе кріп вам та орлики. Отсе
вам рута; а се трошки для мене. Ми можемо
звати її травою воскресення благодати. О, вам
можна носити свою руту з відзнакою! — Ось
марґаритка. Я б дала вам фіялок, але вони
повяли, коли вмер мій батько. Кажуть, він мав
мав добре сконання... (Співає.)

Бо любий Робін, се моя вся втіха...

Л я е р т.

І думу й горе й страсть і саме пекло
У щось блага та гарне обертає.

О ф е л і я (співає.)

І він до нас не прийде знов?

І він до нас не прийде знов?

Нї, нї, до нас не прийде мертвий.

Іди, лягай на ложе смерти:

Не прийде він до нас ізнов.

Борідка як сніжок біленька,

Голівка як льонок ясенька,

Од'їхав він, од'їхав він.

Під голосінне дзвонить дзвін.

Рятуй же, Боже, душу з пекла!

І всі християнські душі! Молю Бога. Го-
сподь при вас! (Виходить.)

Ля е р т.

Чи ти се бачиш, Боже!

К о р о л ь.

Ляерте, мушу я поговорити
З твоєю тугою. Коли не схочеш,
То переступиш через моє право.
Іди лишень та вибери між друзів
Людей що наймудрійших, кого схочеш,
І вислухають нас вони й розсудять.
Коли вони, чи простим, чи непростим
Яким там робом знайдуть нас винувним,
Ми оддамо тобі все королівство,
Корону, жизнь і все, що зветь ся нашим.
Коли ж не знайдуть, ти свого терпіння
Позичиш нам, і ми з твоєю вкупі
Душею будемо над тим трудитись,
Щоб так як слід тебе задовольнити.

Ля е р т.

Нехай так буде. Смерть його чудная
І темний похорон, що ні трофея,
Ані меча, ні зброї над костями,
Ні благородного обряду й шани, —
Все те кричить так голосно, що мушу
І в неба і в землі шукати правди.

К о р о л ь.

І будеш, і в кого її одкриєш,
Нехай впаде сокира величезна.
Прошу, ходім зо мною. (Виходять.)

Сцена шеста.

Иньша сьвітлиця там же.

Ввіходять Гораціо та слуга.

Г о р а ц і о.

Хто ж се хотів би говорити зо мною?

С л у г а.

Матроси, пане. Кажуть: мають листи
До вас.

Г о р а ц і о.

Нехай увійдуть. (Виходить слуга.)

Я не знаю,

З якої часті світа се вітання,
Коли не Гамлет принц озвався до мене.

Ввіходять матроси.

Первий матрос. Благослови вас Боже,
пане!

Г о р а ц і о. Нехай благословить і тебе.

Первий матрос. І благословить, коли
його ласка. Ось лист до вас, добродію, се від
послів, що послано в Англію, коли ваше ім'я
Горацио, як нам сказано.

Г о р а ц і о. (читає.)

„Горацио, як се прочитаєш, поможи сим
козакам доступитись до короля: є в них листи
до нього. Ще не побули ми й двох днів на
морі, як угнались за нами пірати добре озброєні.
Вбачаючи, що наш парус дуже млявий, му-
сили ми бути хоробрими. В абордажі я скік-
нув до них. Вони в ту саму хвилину відче-
пились од нашого корабля: так я й зробивсь
один їх бранцем. Вони зо мною обійшлись, як
гайдамаки милосердні, що знали, що робили.
Я мушу тим же й їм оддячити. Нехай вони
подадуть королеви листи, що я послав, а ти
явись до мене так швидко, мов би втікав од
смерти. Є в мене такі слова сказати тобі на
вухо, що ти й онімієш, а вони ще аж надто
легкі против своєї ваги. Сі добрі козаки про-
ведуть тебе до мене. Розенкранц і Гільденштерн

верстають свою дорогу до Англії. Про них є в мене много тобі розказати. Прощай.

Той, що ти знаєш, твій Гамлет“.

Ідїть, я проведу вас задля листів,
Та швидче отдавайте, щоб іти нам
До того, від кого ви принесли їх. (Виходять.)

Сцена сема.

Иньша сьвітлиця там же.

Ввіходять король і Ляерт.

Король.

Тепер печатай совістю невинність
Мою, і дай мені у серці місце,
Як другу. Бо ти чув розумним ухом,
Що той, хто вбив твого отця, за мною
Вганяв.

Ляерт.

Се ясно. Та скажіть, будь ласко,
Чом ви не встали против сих учинків,
Таких переступних і капітальних,
Що і вбезпека ваша й розум мали б
При иньших речах вас на се підняти?

Король.

О, дві були причини, що для тебе
Здадуть ся може дуже маловажні,
Для мене ж се великії причини.
Його паньматка королева тільки
Ним і живе, сказати; що ж до мене,
(Чи се добро, чи се біда велика)
Я так із нею жизнью й серцем злив ся,
Що движусь нею, мов зізвезда у сфері.
Причина ж друга, що на суд громадський
Я не пійшов, була любов велика
До нього простого народу. Той бо

Втопив би всі його вини в пристрасті,
І мов той ключ, що обертає в камінь
І дерево, зробив би із його кайданів
Собі сьвятиню. Тут то мої стріли,
Легкі аж надто при такому вітрі,
Всі повертались би до мого лука,
А не туди, куди б я приціляв ся.

Ляерт.

І благородного отця втерав я!
Сестру ж мою одчаяннем убито,
Сестру, що, коли можна з похвалами
Вертати ся назад, була найвисша
Своїми совершенствами на сьвітї.
Ну, та для помсти прийде, прийде час.

Король.

Ти не турбуй сим сну свого. Не думай,
Що ми з такої зліплени гнилої
Матерії, що небезпека може
За бороду нас тягать, а ми будем
Вважати се за жарт. Ось ти почувеш
Про се ще дещо...

Твого отця любив я, як ми любим
Самих себе, і се тебе заставить
Поміркувати, сподіваюсь...

(Ввіходить посланець.)

Що там?

Посланець. Листи від принца Гамлета.
Один до вашого величества, а другий до ко-
ролеви.

Король.

Від Гамлета? Хто ж їх сюди доставив?

Посланець. Кажуть, якісь матроси. Я
їх не бачив. Се подав мені Клявдію, а йому
той, хто приніс. (Виходить.)

Король.

Ляерте, ти їх зараз будеш чути. (Читає.)

„Високий і потужний! Знайте, що я опи-
нив ся голий у вашому царстві. Завтра прошу
дозволу бачити ваші королівські очі. Тоді я,
випрохавши перше прощення за се, розкажу
вам пригоди мого раптового і вельми чудного
повороту. Гамлет“.

Що б се таке було? Чи всі вернулись?
Чи се який обман, нічого більше?

Ляерт.

Ви знаєте сю руку?

Король.

Писання Гамлетове. „Голий“...

А ось іще „один“ в приписці пише.

Що ти мені порадеш?

Ляерт.

Я тут стеряв ся. Та нехай же прийде.

Мені воно боляще серце гріє,

Що жив я й вимовлю йому у зуби:

„Ось що ти вдіяв“!

Король.

Коли так, Ляерте, —

А як же так йому не бути? як инше? —

Чи хочеш, я тебе наставлю?

Ляерт.

Хочу,

Королю, тільки не ведіть до миру.

Король.

До миру із самим собою.

Коли вернувсь він так, що вже не схоче

Верстать свій путь, то я йому придумав

Великий подвиг, що його погубить.

І смерть його не визове і в вітру

Дихання осуду, і навіть мати

Не буде винуватить нас, а скаже:

Стуилось.

Ляерт.

Наставляйте, государю,
А й надто, коли я тут сам же буду
Знаряддем.

Король.

Так як раз воно і буде.
Про тебе в нас було багато мови,
Як ти від'їхав. Гамлет прислухав ся.
Одно в тобі найбільше вихваляли,
І се більш од усього в нїм будило
До тебе зависть, хоть на мій би погляд
Йому ваги найменш давати треба.

Ляерт.

Що ж се таке, королю?

Король.

Се в юнацтва
На шапці стьонжечка, нічого більше.
Та ба! бо молодощам так же личить
Ходить в одежі легкій і байдужній,
Як старощам в їх соболиних хутрах,
Що надають здоровля і поваги.
Два місяці тому був тут Нормандець.
Я сам видав Французів і в поході
Був против них. Комінники великі.
Та сей конем мов чарами поводив.
Він вріс в своє сідло, і так предивно
Свого коня вертів, мов з ним ізріс ся:
Полуконем і получоловіком
На зьвірі благородному здавав ся.
Так дивував мене, що я і в думках
Пас против його викрутасів задню.

Ляерт.

Нормандець був се, кажете?

Король.

Нормандець.

Ля е р т.

Се, далебі, Лямунд.

К о р о л ь.

Як раз самий він.

Ля е р т.

О, знаю! Справді він клейнотом
І перлом нації назватись може.

К о р о л ь.

Він признавався про тебе, і такі
Розказував дива твого мистецтва
В оружних герцях і ув обороні,
А особливо в робленню рапіром,
Що звав би чудом із чудес великим,
Коли б тобі знайшовсь у герці рівний.
Бо фехтувальники його отчизни
Теряли против тебе й хист і око.
Добродію, хвали сі отруїли
Так Гамлетові завидюче серце,
Що довго він знай про одно торочив:
Коли б скорійш вернув ся ти до дому,
Щоб герець розіграти з ним.

Ля е р т.

Що ж далій?

К о р о л ь.

Чи ти свого отця любив, Ляерте?
Чи може ти, мов та картина туги,
Лице без серця?

Ля е р т.

Що се за питання?

К о р о л ь.

Не думаю, щоб не любив, а тільки
Я знаю, час породжує любов,
І бачу, він же і гасить її.
У полом'ї любови є ігноточок
Або нагáр, котрий її вменшає.
І доброго не маємо такого,

Котре б до віку сяєвом сияло.
Бо й добре, роздобрівши добротою,
Вмірає від свого добра над міру.
Що хочемо зробити, робити мусим
Поки охота: бо вона минеть ся,
І в неї стільки впину та нехаю,
Як язиків на сьвітї, рук, випадків.
Се мусимо, мов те зітханне циндри,
Що шкодить і полегкістю своєю.
Тепер знов до своєї рани. Гамлет
Вернувся. Що ж ти поперед себе візьмеш,
Щоб справді показати себе сином
Свого отця чимсь більше ніж словами?

Ляерт.

Зарізати його хоть би і в церкві.

Король.

Немає місця захисту для вбійці,
І помста не повинна знати впину.
Та, любий мій Ляерте, ти сидіти
Для сього у своїй кімнаті мусиш.
Вернувшись, Гамлет знатиме й про тебе,
Що ти вже дома. Ми-ж людей піднімем
На похвали твому превосходству,
Подвійним сяєвом окриєм славу,
Що Француз дав тобі, та й зробим герець,
Та й битимемо ся про вас об заклад.
Байдужливий, великодушний вельми,
Нікого він не звик підозрівати,
І не подивить ся, які рапіри.
Так що тобі не трудно буде вибрати
Рапіру гостру, і привичним пасом
За панотця свого з ним розквітатись.

Ляерт.

Се я зроблю. І для сього вдостою
Помазання свою рапіру. Якось
Купив я мазь у лікаря пройдохи,

Таку смертельну, що встроми у неї
Ножа і тільки дряпони до крові,
Тоді й найлучша катаплезма в світі,
З яких би ні зложити її ліків,
Не вирятувє ранного від смерти.
Вмочу кінець рапіри в сю отруту,
Щоб як лиш черкону, була смерть певна.

Король.

Подумаймо ж про се іще пильнійше,
І зважмо час і способи до того.
Коли ж воно не вдасть ся, й наша думка
Із недоладнього прогляне діла,
То лучче б і не починати. Тим-то
Із заду в діла мусить бути друге.
Стій, дай подумати! Бемось ми в заклад
Торжественно про ваше герцюваннє...
Знайшов.

Як будете ви у жару та в згазі
Герцюючи (для сього ти силкуй ся),
І як він крикне „пити“! в мене буде
Готовий кубок про сю згагу. Тільки
Сербне (коли втече яким случаєм
Од ядовитого твого заліза), —
Наш задум все таки удав ся.

(Виходить королева.)

Що, люба королево?

Королева.

Одна біда за другою по пятах
Так скоро наступають!... Ох, Ляерте!
Твоя сестра втонула.

Ляерт.

Утонула!?

О, де ж?

Королева.

Там над потоком ива нависає
І сивим листом зазирає в люстро.

До неї з фантастичними вінками
Прийшла вона — з купальниці, кропиви,
Із марґариток і червонозілля⁴⁰).
Хотіла на похиле вітте злізти,
Щоб дикого свого вінка повісити,
Аж тут завидливий сук уломив ся,
І польові трофеї разом з нею
Попадали в потік плачущий. Шати
Її широко порозпростирались
І мов Сирену на воді держали.
Вона ж пісень співала старосьвітських,
Немов біди великої не чула,
Або з води взялась, вертала в воду.
Та довго не могло воно так бути:
Намокли шати; пивши — вагоніли,
І потягли нещасну від солодких
Пісень до каламутної кончини.

Л я е р т.

О горе! то вона так і втонула?

К о р о л е в а.

Втонула, утонула!

Л я е р т.

Води і так багато в тебе, бідна
Офеліє: тим зупиню я сльози.
Природа ж знає звичай свій, що хоче
Нехай говорить стид. Як вийдуть сльози,
Тоді і все жіноче вийде з мене.
Прощайте, мій королю! Маю речі
Полом'яні, та сі дурні згасили. (Виходить.)

К о р о л ь.

Ходім за ним, Гертрудо. Як я вельми
Трудив ся, щоб його угамувати!
Тепер боюсь, се знов його збунтує.
Ото ж ходім за ним. (Виходять.)

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Кладовище.

Ввіходять два могильники⁴¹⁾.

Первий могильник. Хиба таку можна хоронити християнським похороном, що своєю волею шукає свого спасення?⁴²⁾

Другий могильник. Кажу тобі: можна; тим і копай їй могилу зараз. Коронер розпитував про неї і присудив на християнський похорон⁴³⁾.

Первий могильник. Як се може бути, коли вона не втопилась обороняючись?⁴⁴⁾

Другий могильник. А отже так і знайдено.

Первий могильник. Се б мусило бути *se offendendo*⁴⁵⁾; а то не можна. Бо тут стоїть пункт: коли я топлюсь навмисно, то се значить акт, а в акті три вітки, се єсть: творити, чинити, довершити; *argal*⁴⁶⁾, вона втопилась навмисно.

Другий могильник. Так, тільки слухай, друже могильнику...

Первий могильник. Ні бо, не перебивай! Тут тече вода, — добре. Тут стоїть людина, —

добре. Коли людина йде до води і топить ся, се єсть, чи вона хоче, чи не хоче, а йде, — уваж на се. Коли ж вода йде до нього і топить його, він не топить ся. Argal той, хто не винен у своїй власній смерті, не скорочує своєї власної життя.

Другий могильник. Чи се ж закон?

Первий могильник. А вже ж закон, коронерський розпитний закон.

Другий могильник. А хочеш знати правду про се? Коли б не була вона благородна, то поховали б її не християнським обрядом.

Первий могильник. Еге, правду кажеш. Тим воно й жаль, що великим людям більше волі на 'цїм сьвітї топитись або вішатись, ніж таким же як вони християнам. Ке лиш заступа! Нема пана над садівника, землекопа та могильника: вони держать ся Адамового ремесла.

Другий могильник. Хиба Адам був дворянин?

Первий могильник. Він був первий, що носив герб.

Другий могильник. Е ні, в його не було ніякого.

Первий могильник. Чи ти поганець, чи що? Як же ти розумієш Писание? Писание глаголе: Адам копав. Як же б він копав, та й не гріб? ⁴⁷⁾ Я задам тобі друге питання. Коли не одвітиш до ладу, то признай ся...

Другий могильник. Ну, ну.

Первий могильник. Хто будує міцнійше від муляря, корабельника або теслі?

Другий могильник. Той, що робить шибениці: бо се будування переживе й тисячу постояльців.

Первий могильник. Хвалю тебе за розум, далебі. Шибениці роблять добро. Тільки як вони роблять добро? Вони роблять добро тим, хто робить зло. Оце ж і ти робиш зло, говорячи, що шибениці міцнійше будують ся, ніж церква. Argal, шибениця може зробити добро й тобі. А ну знов, ну!

Другий могильник. Хто будує міцнійше, ніж мулярь, корабельщик або тесля?

Первий могильник. Еге, скажи мені се, то пущу тебе на спочивок.

Другий могильник. Ну, тепер скажу.

Первий могильник. А ну ж.

Другий могильник. Клянусь мессою, не знаю.

Виходять Гамлет і Гораціо оддалеки.

Первий могильник. Не розбивай же лоба об се: бо лінивий осел не прибавить ступи своєї через бійку. А як тебе хто питає ще про се, скажи: „могильник“. Іди лишень до Йогана⁴⁸), візьми чвертку горілки.

(Виходить другий могильник.)

Первий могильник. (Копає й співає.)

В молодощах я кохав ся,
Ой кохав ся, женихав ся!
Що за любо було жити,
Тим звичаєм байди бити!
Я кохав ся, женихав ся,
Нї на що не озирав ся.

Гамлет. Невже сей гультай байдужен про своє діло, що співає копаючи яму?

Гораціо. Привик, то йому воно здаєть ся ділом веселим.

Гамлет. Так, так. Рука, що мало робить, делікатнійша на дотик.

Первий могильник. (Співає.)

Та старий вік підокрав ся,
В його лапи я попав ся.
Він одняв у мене силу,
Втербив мене в могилу,
Мов я з роду череп голий,
(Викидає черепа.)

Молодим не був ніколи.

Гамлет. У сього черепа був язик, і він умів співати колись. Як швиргонув його сей плутяга на землю! мов се була та челюсть, котрою Каїн зробив перве душогубство. Може се була башка політика, а сей осел так нею поневіряє, — такого, що обійшов би й Бога. Може се бути?

Гораціо. Може, принце.

Гамлет. Або царедворця, що вмів говорити: „Добридень, любий пане добродію! Як поживаєте, мій добрий пане“? А може се ясно-вельможний такий-то, що хвалив коня ясно-вельможного такого-то, думаючи його випрохати? Може се бути?

Гораціо. Так, принце.

Гамлет. Ну, так, так. А тепер він вельможного червяка обгризений, і бе його по висках могильників заступ. От гарна революція, коли б ми вміли підгледіти її! Невже сї кости на те тільки й вигодувались, щоб грати ними в дучки? Мої нюють думаючи про се.

Первий могильник (співає:)

Заступ, заступ та лопата,
Саван, саван — пишна шата.
Горе, горе! ямка-хата,
Мовчязна-німа палата.

На всю губу там паную,
Не гостюю, вік вікую.

(Викидає другого черепа.)

Гамлет. От і другий. Чом же сьому не бути черепом законника? Де ж тепер його параграфи, хитрощі, закарлючки, клявзи, підступи? Чого ж він тепер терпить, що сей гевал стукає йому в макотиру замазаною лопатою, і не позиває в суд за чинну зневагу? Гум! Сей козарлюга був може свого часу великий богатирь, що збивав землі по записям, кріпостям, закладним, довговим, гіпотекам. Невже ж тими записями та закладними позакладав тільки собі макітру грязею? Невже його кріпості не закрепили за ним землі більше завдожки й завширшки, як з півдесятка контрактів? Самі документи на його землі навряд змістять ся в цій скрині. А властивець би то й не матиме для себе нічого? га!

Гораціо. Ні пяди, принце.

Гамлет. Та ж пергамін роблять із овечої шкіри?

Гораціо. Так, принце, і з телячої також.

Гамлет. Овечки ж і телята всі ті, що шукають певности в пергамині! Заговорю з цім гультаєм. Чия се яма, добродію?

Первий могильник. Моя, добродію!
(Співає.)

На всю губу там паную,
Не гостюю, вік вікую.

Гамлет. Я думаю, що вона твоя справді: бо ти засїв у ній.

Первий могильник. Ви засіли инде, добродію; тим вона й не ваша. А я в ній засїв, от вона й моя.

Гамлет. Ти забрехав ся в ній, тим і кажеш, що вона твоя. Вона про мертвого, а не про живого: тим се й брехня.

Первий могильник. Се жива брехня, добродію. Вона перейде від мене до вас.

Гамлет. Про якого чоловіка ти її копаєш?

Первий могильник. Ні про якого, добродію.

Гамлет. То про яку жінку?

Первий могильник. І не про жінку.

Гамлет. Кого ж тут поховують?

Первий могильник. Таку, що була жінчиною, добродію, та впокой Господи її душу, вмерла.

Гамлет. Який сей плут твердий на слово! З ним треба говорити, бравши з письма, а то замучить еківоками. Клянусь Богом, Горацію, за сі три годи я постеріг се. Вік зробив ся таким загостреним, що носок мужицький так близько йде за пятою царедворця, що аж скребе її. — Давно вже ти могильникуєш?

Первий могильник. Зо всіх днів году з того самого дня, як наш останній король Гамлет подужав Фортінбраса.

Гамлет. Як же се давно було?

Первий могильник. А ви сього не скажете? Кожен дурень се скаже. Се було того самого дня, як родивсь молодий Гамлет, той що був не при собі і відослано його в Англію.

Гамлет. Еге! А на що ж його відослано в Англію?

Первий могильник. На що? бо він був не при собі. Верне там свій розум, а коли ні, то се там не велике діло.

Гамлет. Чому ж?

Первий могильник. Там не постережуть сього в нім: там люде такіж божевільні, як він.

Гамлет. Як же він збожеволів?

Первий могильник. Вельми чудно, кажуть.

Гамлет. Як чудно?

Первий могильник. Да так, узяв та й ізсунувсь із глузду.

Гамлет. На якому ж ґрунті?

Первий могильник. Да тут же, в Данії. Я був могильником тут, і чоловіком і хлопцем, трицять літ.

Гамлет. А чи довго пролежить чоловік у землі не згнивши?

Первий могильник. Ну, коли не буде гнилий перш ніж умре (а в нас доволі пранцюватих трунів тепер, що ледві видержують похорон), то пролежить годів з вісім або з девять. Кожемяка видержить десять літ.

Гамлет. Чого ж довше від иньшого?

Первий могильник. А того, добродію, що він так себе вимне своїм ремесством, що не пропускає води довго, а вода найгірш псує ваші ск...сина мертві тіла. От вам череп! Сього черепа закопано в землю двадцять і три годи.

Гамлет. Чий же він був?

Первий могильник. Ск...сина божевільника він був. Чий би, ви думаєте, він був?

Гамлет. Ну, не знаю.

Первий могильник. Зараза на нього, дурного волоцюгу! Вилив раз пляшку ренського мені на голову. Сей самий череп, добродію! Сей самий череп, добродію, був Йоріків череп, королівського шута.

Гамлет. Отсей?

Первий могильник. Отсей самий.

Гамлет. Дай подивлюсь. (Бере черепа.) Гай, гай, бідний Йоріку! Я знав його, Гораціо. Без кінця жартовливий чоловіга, фантазії пречудової! Носив мене на плечах тисячу раз; а тепер як ним гидує моя уява! Аж нудно. Тут були ті губи, що я цілував не знаю вже як часто. Де тепер твої жарти? твої скоки? твої пісні? твої блискавиці веселости, що за столом аж ревли з реготу? Тепер нічогісінько, щоб хоть себе самого перекривити? Заціпило тобі? Іди тепер в кімнату ясновельможної пані, та скажи їй, нехай хоть у палець завтовшки намалюєть ся, а долежить ся до такого лиця. Розсміши її сим! Прошу тебе, Гораціо, скажи мені одно.

Гораціо. Що таке, принце?

Гамлет. Чи ти думаєш, що й Александер таким був у землі?

Гораціо. Як раз таким.

Гамлет. І смердів так? пфу! (Кидає черепа.)

Гораціо. Як раз так, принце.

Гамлет. До якого низького діла можемо вернутись ми, Гораціо! Чому моїй уяві не сочити благородний прах Александра, аж поки ним замажуть у бочці дірку?

Гораціо. Так присочувати, се було б уже надто чудно.

Гамлет. Ні, далєбі, анї-же, аби тільки йти за ним слїдком тихесенько та ймовірною стежкою. От хоч так: Александер умер; Александра поховали; Александер вернувсь у прах; прах, се земля; із землі робимо глину: чом же сією глиною, котрою він узяв ся, не могли замазати пивного барила?

І Цезарь повилительний скінчив ся,

І взяв ся глиною, і можна нею

Зашпарувати щілину од вітру.

О, щоб сей прах, що колотив всім сьвітом,

Замазував зимою мур, як літом!

Та цить! цить! на бік: ось іде король наш.

(Ввійходять попи etc. процессією; тіло Офелії, Ляерт і жалібний супровід, король, королева, їх почет etc.

І королева з почтом; та за ким же?

І так обряд свій мимрять! Се ознака,

Що тіло, що вони так провожають,

Одчаянно само себе згубило.

Се значне щось ховають. Оддалїмось,

Вважаймо. (Відходить з Горациєм.)

Ляерт.

Ну, а ще ж обряд який ся?

Гамлет.

Се наш Ляерт, преблагородний воїн.

Вважай!

Ляерт.

Ну, ще ж обряд якийсь тут буде?

Первий піп.

Ми похорон відправили такий,

Як широко дозволила нам церква.

Вона бо не своєю смертю вмерла,

І тільки власть верховна повелїла

Із правил вийти нам: а то б лежала

Незапечатана аж до страшного суду.

Замість побожних молитов на неї

Летїли б черепки, камінне, цегла;

А тут їй і вінки дївочі дано,

І обсипанне виносу квітками,

І з співами і похоронним дзвоном.

Ляерт.

А більш отсе нічого і не буде?

Первий піп.

Нічого більш. Бо ми профанували б

Служенне погребальне, заспівавши
Над нею ще і requiem поважне
І „Со духи скончавше ся святими“.

Ляерт.

Кладіть у землю, і нехай над нею
З її прекрасного без плями тіла
Ростуть фіялки! Ти ж, мужику попе,
Знай, що сестра моя на небі буде
Служebним ангелом, а ти заскіглиш
У пеклі.

Гамлет.

Як! Офелія прекрасна?

Королева (посипаючи квітками.)

Хороше до хорошого. Прощай же!
Я думала, ти Гамлетові будеш
Мойму жоною; думала обсіпать
Постілоньку твою, кохана діво,
А не твою могилу квітоньками.

Ляерт.

О, щоб моє потрійне горе впало
Трицятком раз на голову прокляту
Того, хто препоганим своїм ділом
Одняв у тебе твій пресвітлий розум!
Заждіте трохи засипати: дайте
Я ще раз обійму її руками. (Зіскакує в яму.)
Тепер засипте з мертвим і живого!
Шпурляйте землю, поки так угору
Насиплете, як Пеліон старезний,
Або небесна голова Олімпа⁴⁹).

Гамлет (наближуючись)

Хто се так гірко виявляє горе?
Хто се летучі закликає зорі,
Щоб стали й слухаючи дивувались
Його словам великої печалі?
Ось я, ось Гамлет Данський! (Зіскакує в яму.)

Ляерт.

Дак нехай же
Твою диявол душу візьме! (Сцїпившись із ним.)

Гамлет.

Се не хороша у тебе молитва.
Будьласко, одійми від мене руки.
Хоть я і не палкий в тяжкій досадї,
Та маю щось у серці небезпечне:
Нехай сього твій розум стережить ся.
Геть руки!

Король.

Розведїть їх!

Королева.

Гамлет! Гамлет!

Усї.

Панове!

Горацию.

Добрий принце мій, скоїйтесь!
(Прибічники розіймають їх, і вони виходять із ями.)

Гамлет.

Нї, я за се з ним битись перестану
Хиба тодї, як очі вже заплющу.

Королева.

О сину мій! за що ж се?

Гамлет.

Я так її любив, що й сорок тисяч
Братів, із їх великою любовю
Моєї б сумми не зробили. —
Що ти чинити хочеш задля неї?

Король.

О, він не при собі, Ляерте!

Королева.

Щади його для Божої любови.

Гамлет.

Ну, покажи, що ти для неї зробиш.
Ти будеш плакати? битись? біснуватись?

Чи розірвеш ся? будеш пити оцет?
Чи жерти крокодили? Я зроблю се.
Прийшов esi сюди по ній тужити,
Чи переважити мене скаканнем
У яму? щоб тебе зарито вкупі?
І я на те готов. Коли ж торочиш
Про гори, то нехай на нас навалить
Хоть мільйони акрів, поки спалить
Гора свою вершину коло сонця
І Осса буде против неї прищик⁵⁰).
Ну, що ж? Коли ти будеш драти горло,
То й я незгірше за тебе ревтиму.

Королєва.

Се просто божевілле, і припадок
Минеть ся сей у нього незабаром.
А потім він тихенький, як голубка,
Що висиділа золотих пташаток,
Він угамуєть ся в своїм мовчанні.

Гамлет.

Послухай, пане мій: що за причина,
Що ти зо мною обійшовсь так дико?
Тебе любив я, та про се байдуже.
Нехай сам Геркулес що хоче робить,
А кішка буде нявкать, і собака
Дождеть ся дня свого. (Виходить.)

Король.

Іди, будьласко,

Горациє, за ним! (Виходить Гораций.)

Скрепи терпінне

Тим, що ми ув останнє говорили.
Ми з сим випадком зв'яжем нашу справу.
Гертрудо, серце, заведи над сином
Який ся догляд. — Ся могила буде
Для нас живим до віку монументом.
Побачим незабаром день впокою.
Тепер терпіти мусимо з тобою. (Виходить.)

Сцена друга.

Салі на замку.

Ввійходять Гамлет і Гораціо.

Г а м л е т.

Про се, добродію, доволі; дай ще
На инше позирнути. Памятаєш
Усі обставини?

Г о р а ц і о.

Чи памятаю?

Г а м л е т.

У мене в серці щось немов боролось
І не давало мені навіть спати.
Здавалось, наче я лежу ще гірше,
Ніж ті бунтівники в своїх кайданах.
Рванувсь, — хвала за се мойму завзяттю!
Буває, що і наша необачність
Нам служить на добро, а наші луччі
Рахунки падають, і се нас учить,
Що є те божество, що наші пляни
Формує, як би ми їх ні зліпили.

Г о р а ц і о.

Се найпевніша річ.

Г а м л е т.

Рванувсь з каюти,
Накинув поночі мій плащ матроський,
І помацьки ну їх обох шукати.
Знайшов, узяв і знов прокрав ся
В мою хатину. Сьміливий од страху,
Забув я і звичайність, розпечатав
Велику їх комісію, і що ж там
Я прочитав? О царська підлота!
Прямий наказ (натицьканий резонем
Про благо Данії і вкупі з нею
Самої Англії, що небезпечно

Гамлет.

Зоставити живим такого вовка,
Такого демона), наказ негайно
По прочитанні, не терявши навіть
Часу на те, щоб вигострить сокиру,
Мені утяти голову.

Г о р а ц і о.

Чи справді?

Г а м л е т.

Ось та комісія: ти прочитаєш
Собі колись її під час вільнійший.
А хочеш чути, що зробив я потім?

Г о р а ц і о.

Скажіть, благаю.

Г а м л е т.

Бувши у тенетах

У ледарства, ще перш, ніж я надумав
Їм прольот, розпочав писати драму,
Сів і нову комісію спроворив.
Вважав я низькостю писати гарно,
Як і всі наші государні люде,
І силкував ся, як би розучитись;
Тепер же, мій добродію, наука
Мені мов одноворець послужила.
Чи хочеш знати, що там написав я?

Г о р а ц і о.

Скажіте, добрий принце.

Г а м л е т.

Наважливе од короля прохання:
Коли нам Англія в данині вірна,
Коли вона бажає, щоб як пальма
Любов між нею й нами процвітала,
Щоб мир наш спілим колосом вінчав ся,
Щоб єдинив нам дружбу, ніби комма,
І много ще таких же „щоб“ важених,—
То, як одержить се і прочитає,
Не розбіраючи і много й мало,

Нехай подателів негайно стратить,
Не давши їм часу й на покайнянне.

Г о р а ц і о.

А як же запечатали ви, принце?

Г а м л е т.

І тут явив ся промисел небесний.
В калитці в мене був отецький перстїнь,
Що з нього різано печатку Данську.
Згорнув я лист, як згорнено той первий;
Зробивши надпись, приложив печатку,
Одніс, — і не в догад нікому підкид.
На другий день була морська в нас бійка,
А далій що було, се ти вже знаєш.

Г о р а ц і о.

Так Розенкранц і Гільденштерн обидва
Поїхали на страту?

Г а м л е т.

А тож. Ся служба їм була приємна.
Вони в мене на совісті не важать.
Їх смерть од їх виляння приключилась.
Дрібноті небезпечно становитись
Між люто-огняними гостринами
Потужних ворогів.

Г о р а ц і о.

Що ж за король се?

Г а м л е т.

Скажи, яка про се у тебе думка?
Чи не пора ж мені тепер скарати
Того, хто короля згубив із сьвіту,
Зробив із матери моєї шлюху,
Одтер мої надії від престола,
На жизнь мою саму закинув удку,
Та ще єхидно так, — чи не правдиво ж
З ним розквітатись власним його робом?
Чи се не буде гріх нам, як попустим

В'їдатись ракові сьому ще глибше
В натуру нашу?

Г о р а ц і о.

Із Англії звістять його негайно,
Який тому кінець зробили ділу.

Г а м л е т.

Се так; а промежінь в руках у мене,
І жизнь людська — промовить раз, не довша.
Та, любий мій Гораціо, жалкую,
Що я забув ся так против Ляерта:
Бо я в своїй його вбачаю долю.
Приятельства б його шукав я,
Да тільки хвастання його печаллю
Мене тоді страшенно роздрочило.

Г о р а ц і о.

Мовчімо. Хто се йде сюди?

Ввіходить Озрік.

Озрік. Вітаю сердечно ваше височество
з поворотом у Данію.

Г а м л е т. Покірно дякую, добродію. Чи
ти знаєш сю водяну муху?

Г о р а ц і о. Ні, добрий принце.

Г а м л е т. Тим щасливша твоя доля: бо
знати його, се вже порок. У нього багато землі,
та ще й родючої. Нехай скотина буде паном
над скотом, то його ясла стоятимуть коло
царського стола. Се галка, та, як я сказав,
широко панує над болотом.

Озрік. Прелюбезний принце, колиб ваша
добрість мала вільну годину, я б вам передав
щось од його величества.

Г а м л е т. Я прийму з усею пильністю
духа. Верніте вашу шапку до її діла: вона про
голову.

Озрік. Дякую ваше височество. Дуже
тепло.

Гамлет. Ні, вірте мені, дуже холодно. Вітер од півночі.

Озрік. Да таки й геть холоднуватو, принце.

Гамлет. А мені здаєть ся, що дуже душно й жарко на мою комплекцію.

Озрік. Черезмірно, принце; дуже душно, так наче — не знаю як і сказати. Та, принце, його величество звеліли мені з'ясувати вам, що вони держали великий заклад на вашу голову; отсе ж, принце, й те діло.

Гамлет. Благаю вас, пам'ятайте....

(Гамлет киває йому надіти свою шапку).

Озрік. Ні, далєбі; так мені лучче, далєбі. Ваше височество, недавно вернувсь до двору Ляерт. Вірте мені, правий джентельмен, повний найпревосходнійших одличий, дуже мягкий звичаями і великої оказалости. Справді, говорячи про нього з почуттем, се взір або календар дворянства: бо ви знайдете в нїм цілий континент того, що подобає бачити джентельменові.

Гамлет. Добродію, описання його не тратить нічого в вас, хоть я й знаю, що колиб зробити йому доладню опись, то на сьому спіткнулась би пам'ять самої аритметики: вона б тільки огулом виявила, що наладовано на сей проворний па́русник. Я ж, вихваляючи його по правді, вважаю, що се душа великого пункту, а що в ній сховано, те маю за таке дороге й рідковинне, що говорячи про нього щиро, його подобиє тільки його зеркало, а хто б схотів іти за ним, буде тільки його тінню, не більше.

Озрік. Ваше височество говорить про нього найнепохибнійше.

Гамлет. А привід, добродію? Для чого ми сього джентельмена обгортаємо своїм далеко грубшим диханням?

Озрік. Ваше височество?

Горацій. Чи не зрозумієте ви иншої мови? Певно зрозумієте, добродію.

Гамлет. Що ввозить названнє сього джентельмена?

Озрік. Ляерта?

Гораціо. Його калитка вже порожня: витратив усі залоті слова свої.

Гамлет. (до Озріка) Його, добродію.

Озрік. Я знаю, ви добре розумієте —

Гамлет. Хотів би я, щоб ви знали, добродію; та, правду сказати, хоть би ви й знали, се не вельми б мене підняло в гору.

Озрік. Ви добре розумієте, яке Ляерт совершенство....

Гамлет. Не сьмію в тому признатись, щоб не рівняти себе з ним у совершенстві. Тільки знати добре чоловіка, се знати себе самого.

Озрік. Я розумію принце, в його зброї; тільки, по тому, що про нього розказують, нема йому в сій штуці рівні.

Гамлет. Яка-ж його зброя?

Озрік. Рапіра й кинджал.

Гамлет. То се двояка в нього зброя. Ну, далій.

Озрік. Король, принце, заложив шестеро берберських коней; против них він, як я чув, виставив шість французьких рапір і кинджалів з їх надобами, як то: поясами, причепками і таким иншим. Три наряди, клянусь, предивні, дуже одвічають рукояткам, найделікатнійші наряди і вельми ловко видумані.

Гамлет. Що ви звете нарядами?

Гораціо. Я знаю, що навчитесь дечого в нього по маргінесам, поки скінчите.

Озрік. Наряди, принце, се причепи.

Гамлет. Назва більше приходилась би до речи, колиб ми носили гаківницю при боку. Ну, та нехай поки що будуть причепи. Однакож далій. Шестеро берберських коней против шістьох французьких мечів, їх надобів і трьох ловко видуманих нарядів: се французький заклад против данського. На що ж він, як ви кажете, се „виставив“?

Озрік. Король, принце, заложив ся, що в дюжині пассів між вами й ним не вдарить він вас більше трьох раз. Він же заложивсь і на дванацять против девяти, і се було б зараз вивірено, коли б ваше височество благоволили відповісти.

Гамлет. Ну, а як відповім ні?

Озрік. Я розумію, принце, відповісти противопоставленнєм вашої персони в спорі.

Гамлет. Добродію, я ходитиму тут по салі. Коли його величеству угодно, се відпочивна пора в мене: нехай принесуть рапіри, і коли джентльмен хоче, а король остаєть ся при своїм задумі, я виграю, коли з'умію, йому заклад, а ні, то не виграю нічого, тільки собі сором і зайві синці.

Озрік. Так мені й переказати?

Гамлет. Як раз так, добродію, з якими ваша душа схоче прикрасами.

Озрік. Поручаю себе послужі вашого височества.

Гамлет. Ваш, ваш. (Виходить Озрік) Добре робить, що поручає себе сам. Нема інших язиків, щоб се взяли на себе.

Гораціо. Сей пущівірок літає із шолупайкою на голові.

Гамлет. Він компліментував і зо своєю цицькою перед ссаннем. Так він (як і многи інші з того ж стада, котрими, я знаю, пишається смітаний вік наш) переняв тільки тон часу та зовнішній звичай товариського життя: піняву нісенітницю, котра проносить їх і через полову і через зерно опії; а тільки дмухни на них ради проби, то бульбашки й розлетять ся.

Ввіходить вельможа.

Вельможа. Принце, його величество кланяв ся вам через молодого Озріка, котрий доложив йому, що ви ждете його в салі. Він прислав мене спитати, чи вгодно вам герцювати з Ляертом, чи відложите на инший час?

Гамлет. Я сгою при своїому слові — воно йде слідом за волею його величества. Коли йому вгодно, я готов хоть тепер, хоть коли небудь, аби тільки був так способен, як тепер.

Вельможа. Король, королева і всі йдуть сюди.

Гамлет. У щасливу годину.

Вельможа. Королева бажає, щоб ви поговорили трохи ласкаво з Ляертом, перше ніж вийдете на герець.

Гамлет. Вона добре навчає мене.

(Виходить вельможа).

Гораціо. Ви програєте сей заклад, принце.

Гамлет. Не думаю. Як він од'їхав у Францію, я неперестаючи практикував ся. Вийграю в поединку. Та не піймеш віри, як усе налягло мені на серце. Ну, та що про се!

Гораціо. Все таки, мій добрий принце...

Гамлет. Се дурниця; так якесь лихе прочутте, що може б і засмутило жінчину.

Гораціо. Коли вашій душі чого тяжко, послухайтеся її. Я попереджу їх появленне тут і скажу, що вам якось недобре.

Гамлет. Анї же! Ми сьміємось із авгурства. І горобець падає по волі провидіння. Коли не тепер, то й не в четвер; коли ж не в четвер, то тепер. Скорість, от і все: бо ніхто не знає, що покидає. Чом же заздальгидь не покинути? Ввіходить король, королева, Ляерт, вельможі, Озрік і прибічники з рапірами etc.

Король.

Возьми ж від мене, Гамлете, сю руку!

(Король кладе Гамлетову руку в Ляертову).

Гамлет до Ляерта.

Простіть мені, добродію, зневагу!

Да так простіть, як личить джентельмену.

Весь збір сей знає, певно й ви чували,

Як Бог мене скарав тяжким безумством.

Що я зробив і чим стрівожив грубо

Твою натуру, честь і положення,

Се був, прилюдно об'являю. безум.

Чи то ж Ляерта скривдив тяжко Гамлет?

О, ні! не Гамлет.

Коли не при собі сей Гамлет ходить,

То се не Гамлет робить, ні, не Гамлет.

Коли ж се так, то і його самого

Воно укривджує. Його безумство,

Се лютий ворог Гамлета бідахи.

Добродію, у цьому зборі

Нехай моє нарѳку одрицання

Освободить мене в преблагороднім

Твоїм умі так велико, як ніби

Стрільнувши я через будинок з лука,

Поранив мого брата.

Ляерт.

Задоволен

Я по натурі, що мене повинна б
Найбільше під'охочувать до помсти;
А в пунктах чести — ні! стою окремє,
І примирення поти не захочу,
Поки поважні й знані судді чести
Не виречуть мені по прецедентам,
Що я своє імя храню без плями.
А поки що, од вас любов приймаю,
Що ви мені лагідно предложили,
Так як любов. Нічим її не скривджу.

Гамлет.

Приймаю се за благо й обіцяюсь
По щирости в цім братськїм герці гратись.
Давайте нам рапіри. Починаймо!

Ляерт.

Подайте і мені. Розпочинаймо!

Гамлет.

Хотїв би я твоїм знаряддем бути.
В моїй невмілості твое майстерство
Мов та зізда під ніч що-найтемнїйшу
Засьєє сьєвом.

Ляерт.

Вам жарт із мене.

Гамлет.

Ні, ні, клянусь правицею рукою.

Король.

Дай їм рапіри, молодий Озріку. —
Кузине Гамлете, ти знаєш заклад?

Гамлет.

Ще й дуже добре, мій королю.
Ви держите за слабшого з нас заклад.

Король.

Я не боюсь сього: обох вас бачив.
Хоть він і хистко бє, та сила наша.

Ляерт.

Ся надто вже важка. Подайте другу.

Гамлет.

Се добра. Всі вони одної міри?

Озрік.

Одної, добрий принце. (Готують ся до герця).

Король.

Поставте на столі вино та кубки.

Як Гамлет наш ударить раз чи двійчі,

Або на трейтій обміняє трейтій,

Нехай всі батареї грукнуть разом:

Король бо питиме до нього вітат,

І вкине йому в кубок уніола⁵¹)

Дорожчого, які були в короні

Всіх чотирьох царів наслідніх Данських.

Подайте кубки. Бийте в тулумбаси!

Нехай вони до труб озвуть ся, труби

Промовлять до гармат, гармати небу,

А небо скаже всій землі, що Гамлет

Не з королем вівати. Починайте!

Ви ж, судді, пильним придивляйтесь оком.

Гамлет.

Я бю, добродію.

Ляерт.

І я бю, принце.

Гамлет.

Раз.

Ляерт.

Нї.

Гамлет.

Судіте!

Озрік.

Вдарено, та й добре.

Ляерт.

Нехай. Ну, знов.

Король.

Заждіте. Дайте пити. * —

Ось, Гамлете, твоє се буде перло.

Я пю до тебе. Дайте йому кубок.

(Трублять труби, а з надвору стріляють гармати).

Гамлет.

Я перше хочу вдарити. Поставте

Тим часом геть! Бю. В друге вдарив. Правда?

Ляерт.

Ударив, так. Я признаюсь, ударив.

Король.

Твій син подужає.

Королева.

Він повний, дише

Важенько⁵²). Гамлете, он хустка: витри

Лице! І королева не до тебе.

Гамлет.

Гаразд, мадам.

Король.

Не пий, моя Гертрудо!

Королева.

Ні, випю, мій королю; вибачайте! (не)

Король (сам до себе).

Се кубок із отрутою! Вже пізно.

Гамлет.

Не сьмію пити ще, мадам. Ось зараз.

Королева.

Дай обітру тобі обличчє, синку.

Ляерт.

Королю, я тепер його пораню.

Король.

Не думаю.

Ляерт. (сам до себе).

Хоть совісті воно й противно.

Гамлет.

А ну ж, Ляерте, в трейте постарай ся.

Будьласко, нападай з завзяттем, лучче.
Боюсь, що се зо мною ти жартуєш.

Ляерт.

Ви кажете? А нумо ж! (Герцюють).

Озрік.

Нї той, нї другий.

Ляерт.

Оце ж і маєте!

(Ляерт ранить Гамлета. Потім розлютувавшись бють ся ще⁵³),
і Гамлет ранить Ляерта).

Король.

А, розведіте!

Вони розлютувались.

Гамлет.

Нї, ще биймось! (Королева падає).

Озрік.

Дивітесь, королева! го!

Горацио.

Вони обидва вже криваві. Принце!

Озрік.

Ляерте, як вам?

Ляерт.

Я піймав ся,

Озріку, мов кулік, у власну сітку.

Мене убила власна моя зрада.

Гамлет.

Що з королевою?

Король.

Зомліла: бачить

Їх у крові.

Королева.

Нї, нї, напиток! Гамлет,

О дорогий мій сину! се отрута. (Умірає).

Гамлет.

О ледарство! го! Замикайте двері!

Тут зрада! Хто? шукайте!

Ля е р т.

Я, Гамлете. Тебе вже вбито.
Ніякі в світі ліки не допоможуть.
В ^{твої} нема й на пів години життя.
В руці у тебе зрадницьке знарядде,
І не затуплене, і ядовите.
Паскудна практика мене згубила.
Ось я лежу, і вже мені не встати!
Отруєно і твою матір. Більше
Не можу... Се король, король винник.

Г а м л е т.

Отруєно й рапіру! то словняй же,
Отрує, й дальше діло! (Ранить короля).

О з р і к і в е л ь м о ж і.

Зрада! зрада!

К о р о л ь.

Рятуйте, друзі! в мене тільки рана.

Г а м л е т.

Дак ось, гидкий і кровозмішний Дане,
Розбійнику проклятий: пий се пійло!
Чи тут у тебе перло? Убірай ся ж
Слідом за матіррю! (Король умірає).

Ля е р т.

Йому служили

По правді: він отруту сам зготовив.
О благородний Гамлете! міняймося
Прощенням нашим. Ні, ти неповинен
У смерті панотця мого; я так же
Не винен у твоїй. (Умірає).

Г а м л е т.

Прости тебе Господь! Я за тобою
Іду слідом. Горацію, вміраю. —
Прощай нещасна, бідна королево! —
А ви, що дивитесь на се поблідши
І тремтите від сього сценування,
Німії слухачі сієї драми, знайте,

Що як лиш мав би я ще час на се
(Та лютий зищик, смерть, мене хапає),
О, я сказав би вам! да так і бути...
Гораціо, вміраю; ти ж на сьвіті
Ще поживеш, то розкажи про мене
Всю правду тим, хто ремствує на мене.

Г о р а ц і о.

Не сподівайся! Я — Римлянин древній,
Не Дан. Тут ще зосталось трохи в кубку.

Г а м л е т.

Коли ти муж, оддай мені сей кубок.
Оддай! Ні, одніму, клянусь небом!
Гораціо, мій добрий! що ж за рани
Жили б на імені моїм у сьвіті!
Коли ти мав мене у себе в серці,
Зречись блаженства на якусь хвилину:
Подиш іще на сїм противнім сьвіті,
Щоб розказати мою повість.

(Оддаючи марш і стріляння за сценою).

Що се?

Який се гук вояцький?

О з р і к.

Се із Польщі

Вернув ся Фортінбрас побідоносний,
І англійських послів з гармат вітає.

Г а м л е т.

О, я, Гораціо, вміраю!
Потужний яд мого подужав духа.
Новин із Англії вже не почую,
Та пророкую царство Фортінбрасу,
І поміраючи даю за нього голос.
Скажи йому се і що схочеш инше,
З чого воно постало... Решта, се мовчання. (Умірає).

Г о р а ц і о.

Так, розірвалось благородне серце.
Добраніч, принце! Будь благословен!

І соньми ангелів нехай співають
Тобі на вічний упокой! Чого ж се
Наближуєть ся тулумбас до мене? (марш за сценою).
Ввіходять Фортінбрас і англійські послы і инші.

Фортінбрас.

Де ж він, той вид?

Гораціо.

Що хочете ви бачить?

Коли велике горе й диво, не шукайте.

Фортінбрас.

Се здобич — різанина. Горда смерте!

Який се пир готуєш ти у вічнім

Вертепі, що набила стілько принців

І так криваво?

Первий посол.

Вид страшений!

І прибулі ми з Англії спізнавшиєсь.

Не чує вже, кому б ми доложили,

Що Англія вволила його волю,

Що Розенкранц і Гільденштерн погибли.

Від кого ж ми почуєм собі дяку?

Гораціо.

Не з його уст, хоть би він мав ще силу

Вам дякувать. Він не давав наказу,

Щоб їх потрачено. Коли ж прийшли ви

Сюди так нагло з Англії і з Польщі

На сю криваву дивовижу, дайте

Приказ, щоб винесено мертвих звідсі

На всенародній показ. А тоді я

Незнающому ні про віщо євїту

Скажу, як доконались дивні речі.

Почуєте про соромні, криваві,

Нелюдські вчинки, про суди случайні,

Про несподіванії душогубства,

Про смерть через єхидство та лукавство

І наконєць про задуми нікчемні,

Що на самих задумщиків упали.
Се все я можу вірно розказати.

Фортінбрас.

То поспішаймо ж вислухати справу,
І скличемо всіх благородних в раду.
Мою фортуна я приймаю з горем.
Я маю давнє право на сю землю;
Тепер його ми заявити мусим.

Гораціо.

Я маю і про се щось вам сказати
Із уст того, чий голос дасть вам многі.
Нехай же зараз діло се кінчають:
Бо саме розуми тепер буяють.
То щоб не стали ся нові нещастя
За поминками та коверзуванням.

Фортінбрас.

Несіте Гамлета чотирі капітани,
Як воїна на всенародню сцену.
Бо певно, що коли б він став на царство,
Явив би нам високе царювання.
Музиці бойовій його вітати,
І голосно гарматам промовляти!
Возьміть тіла! Таке на бойовищі,
Не тут, годить ся. Ну, стріляй же, військо!

(Похоронний марш.)

Виходять маршем; після того чути гарматне стріляння.

ПОЯСНЕННЯ.

1) Безпосередно перед „Гамлетом“ Шекспір власне написав „Юлія Цезаря“, де говорить ся про ті знаки перед Цезаревою смертю (Акт II, сцена 2).

2) Основано на людівім віруваню про те, що піяне когута прогонює злих духів. Се віруванє було таке загальне в середніх віках, щовійшло в тзв. пенітенціяли, тоб то підручники для сьвященників, як мають випитувати грішників на сповіди. І так у пенітенціялі Бурхарда Вормського в початку XI в. читаємо таке питанє: „Чи вірив ти в те, що звикли вірити деякі? Коли їм треба перед сьвітом вийти з хати, не сьміють сего вчинити мовлячи, що се шкідливо, що не годить ся виходити, заким запіє когут, і навіть небезпечно, бо нечисті духи перед когутовим піянем мають більше сили пошкодити, ніж потім, і когут своїм піянем більше може відігнати і втихомирить їх, ніж та божя сила, яку має чоловік у своїй вірі і в знаку хреста. Коли ти се чинив або вірив, повинен покутувати десять день при хлібі і воді“. (Див. E. Friedberg, Aus deutschen Bussbüchern, Halle 1886, стор. 93—94; пор. Fr. Kunstmann, Die lateinischen Pönitentialbücher der Angelsachsen, Mainz 1844 і иньші праці того рода цито-

вані в книзі Čeněk Zibrt, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. V Praze 1894, стор. 67 нота 12 і стор. 6 нота; див. також Етнографічний Збірник V, 175.

3) Віттенберґ був славний у Англії з часів реформації; Шекспір міг знати про него надто ще з голосної в ту пору трагедії Марльо „Dr. Faustus.“

4) Геліос — бог сонця; Фавни — лісові демони, що їх Греки з'ображували зверху диким чоловіком, а в низу кізлом.

5) Ніоба — тебанська цариця, що занадто пишала ся своїми дітьми і за те покарав її Аполлон, пострілявши їй усіх дітей одного дня. З болю за ними вона перемінила ся в скалу, з котрої випливало жерело. Шекспір знав сю грецьку легенду мабуть із драм Сенеки.

6) Про п'ятики Данців сучасних Шекспірови маємо інтересні свідощтва Англічан з початку XVII в. І так високий англійський урядник Уїлліям Сіґер пише в своїм дневнику з 14 липця 1603 р.: „Сьогодні вечером прибув данський король (Христіян IV) на поклад англійського корабля і на горішній палубі, прислонений льняним парусом, перетиканим срібними нитками, заставлено для него бенкет. По кождім тості давано 6, 8 до 10 вистрілів із тяжких гармат, так що в часі побуту короля на кораблі дано 160 вистрілів“. І далі пише сей пан: „Було б зайвим оповідати всю ту зайвину, яка діяла ся там, і чоловік міг би розхорувати ся тільки слухаючи їх п'яних тостів. Обичай і звичай завели там таку моду, а мода зробила се привичкою, та нашої нації було б зовсім не до лиця наслідувати її“. Сей сам король був ще три роки по тім у Англії і знов один наочний свідок, Гаррінгтон, описує гумористично п'янство

підчас його бенкетів (G. Brandes, William Shakespeare, Leipzig 1896, стор. 508—510).

7) Немеїський лев, якого вбив Гераклъ. Про него читав Шекспір у Овідієвих *Метаморфозах*, кн. XXXIX, 95 і д. В тій самій поемі (кн. XLIX, 195) знайшов Шекспір також згадку про „жирне вілле“, себ то про мак, що корінить ся над Летою. Лета — ріка забутя, і мак — сонне віле (увага до стор. 33).

8) За часів Шекспіра ношено в кишені лупакові таблички для принагідних записок.

9) Чех — золота монета; в оригіналі *true-penny* — гірничий термін, що значить добру, багату жилу руди.

10) В оригіналі „*To put an antic disposition on*“ — напустити на себе чудернацьку поведінку; перекдачач хибно прийняв англійське *antic* за рівнозначуче з французьким *antique* — стародавній, старомодний.

11) *Figure* — хлоп'єць з пальцем на устах — була в грецькій і римській штудії символом мовчання.

11) (на стор. 53.) Стіни в палаті данських королів були обвішані килимами; про се міг Шекспір довідати ся від англійських акторів, що 1585 і потім ще 1596 були в Данії і грали власне в Ельзінорі (Brandes, *op. cit.* 505—506).

12) Гамлет натякає на те, що Польоній хоче його зловити хитрощами, як рибак рибу. Польоній сам характеризує своє поступуванє, вживає того порівняннє, коли в 1 сцені II акту (див. стор. 44 рядок 9 з гори) навчає Райнальда, як зловити коропа-правду на принаду брехні.

13) Натяк на гниле і здеморалізоване оточенє короля, котрий плодить гниль довкола себе, так як сонце пригріваючи стерво плодить черв'яків.

15) Погляд, що добро і зло не існує само в собі, але є впливом нашого суб'єктивного осуду, був тоді значно розширений; особливо ясно розвивали його в своїх писаннях Джордано Бруно і Монтень.

15) В кінці XVI в. в Лондоні були дуже люблені театральні вистави, де всі ролі грали молоді хлопці. В р. 1601 по десятилітній перерві організовано знов такі вистави з хлопців, що належали до хору костела св. Павла. Сі хлопчачі вистави робили таку конкуренцію дружинам старших акторів, що тільки дві найзаможніші могли вдержати ся в Лондоні.

16) Натяк на театральну війну 1601—1602 рр., яку вели між собою видніші поети того часу: Бен Джонсон своєю комедією „The Poetaster“, Деккер драмою „Satiromastix“ і ще третій неназваний автор комедією „Return from Parnassus“.

17) Над входом театру Globe, що був власністю тої театральної дружини, до якої належав Шекспір, був намальований Геркулес з кулею землею на плечах і з підписом: *Totus mundus agit histrionem*.

18) Портрети короля в мініатюрі висіли мабуть на шиї у Розенкранца і Гільденштерна.

19) При таких вітрі буває в Англії найпоганійша погода.

20) Що Росцій був актором у Римі, се тоді була найстарша відомість, яку мали про римський театр. Звертаючи раптом розмову на сю стару новину Гамлет іронізує над Польонієм, що приносить йому також стару, йому вже звісну новину про приїзд акторів.

21) Гамлет рецитуює початок людової балади про Ефая, що йлучи на війну шлюбубав Богу в разі перемоги принести в жертву перше, що зустріне ся йому при повороті. Перша пострічала

ся йому рідна дочка. На сю тему шотландський поет Бюкенен написав був по латині голосну трагедію, що в XVII в. була перекладена також на польську мову.

22) Женські ролі в Шекспірівському театрі відгравали молоді парубки, у котрих ще не було мутації голосу.

22) Пирр, инакше Неоптолем, син Ахіля.

24) Гирканський звівір — лев, убитий Геркулесом.

25) Відки взяв Шекспір отсе оповіданє — незвісно. Подібне оповіданє знаходить ся в трагедії Марльо „Дідона“, граній уже по смерті її автора.

26) Вирвати комусь бороду вважалось у середніх віках найбільшою образою і карало ся инколи на рівні з убійством або в тяжким скаліченєм.

27) Термаґант, у Пісні про Ролянда Терваґант — поганський бог, переплутана назва Трісметіста. Сей божок на рівні з Іродом часто фігурував у давній релігійній драмі; актори, що грали ті драми, мали звичайно тільки сценарій і імпровізували розмови самі, викрикуючи страшенно шумні „поганські“ назви і доводячи гру до карикатури надмірною патетичністю. Сего велить Гамлет остерігати ся.

28) Натяк на людову пісню, в котрій висловлюєть ся жаль, що молоде покоління при маєвих забавах забуло про деревляного коника, яким забавляли ся в давнину.

29) В старих трагедиях перед кожним актом відбувала ся така німа гра (пантоміма), в котрій у головних нарисах показано зміст дії.

30) Шекспір у тій сцені на сцені наслідую, як і в иньших своїх драмах нераз, шумний та напушений, натиканий мітологічними фігурами стиль

давнійшої трагедії. Солона купальня Нептуна — море, а заокруглена Теллюс — земля.

31) Овідій згадує про Гекату, підземну богиню, що володіє над чарами і чарівницями. В тім значіню користується сею мітичною фігурою й Шекспір тут і в „Макбеті“.

32) Гамлет покликаєть ся на італійську повість, із якої нібито взята тема драми, як на доказ, що се тема не видумана. Цінне свідощтво того, що й Шекспір не крив ся в тим, що більшина його драм була основана на італійських новелях.

33) Чуб із піря і полотняні рожі на черевиках визначали в ту пору костюм акторів. Гамлет говорить, що коли б усі його надії на королівський трон розбили ся, він міг би бути не злим актором.

34) Дамон — звісний із балад про поруку одного приятеля за другого (Дамон і Пітіяс). І цитована у Шекспіра строфа взята очевидно з якоїсь балади на сю тему.

Стор. 89) Клянусь отсими зубочистками і хлопцями від чобіт. У англійським оригіналі *by these pickers and stealers*, клянусь отсими шпигачками і злодіями. Коментатори ріжно вияснюють се місце. Одні думають, що Гамлет клянеть ся своїми пальцями, котрі він називає якимись термінами взятими із злодійського жаргону, иньші — а за ними пішов і Куліш — бачуть у тих словах назви дрібних хатніх знарядів, які Гамлет в тій хвилі міг мати перед очима, зубочистки і прилади до ззування чобіт, звані декуди хлопцями або злодіями, — і клине ся на ті предмети, щоб показати свою погорду до Розенкранца.

35) Приповідка по англійськи: поки трава росте, кінь здохне, по нашому: поки сонце зійде, роса очі виїсть.

36) Натяк на легенду, де оповідаєть ся, що Христос ходячи по світі зайшов раз до пекаря і просив шматка хліба; пекарева дочка відправила його в лайкою і за се була перемінена в сову.

37) Д. 15 лютого у Римлян припадало свято Юнони плодородної. В римськім календарі того дня покладено свято Валентина, та в краях романського культурного круга, в тім числі і в Англії, в той день обходить народ багато обрядів, що своїм початком сягають римської старовини. Англійський поет Чосер передає народнє вірування, що того дня птахи починають парувати ся. При народніх обрядах того дня нарід співав пісні, що доторкали ся головно парованя та плодючости; одну з таких народніх пісень вкладає поет в уста Офелії.

38) В оригіналі: *By cock they are to blame*, дословно: клянусь півнем, се варте нагани.

39) В уяві Офелії пісня нерозривно звязана з фуркотом веретін, при якому вона чула її десть на вечерицях.

40) У деяких виданнях тут додано ще два вірші, котрі більшість критиків уважає інтерполяцією. До віля *long purples* (червоні зазульки) додано поясненє зовсім зайве в устах королеви і при такій нагоді: „наші неотесані вівчарі дають йому грубіянське імя, а наші холодні дівчата називають його пальцями мерцевої руки“. Куліш переклав також сю вставку, та ми пропустили її в тексті і подаємо тут:

Що вівчарі гультаї прозивають

Грубім імям, холодні-ж наші діви

Звуть пальцями мерця. Туди прийшовши і т. д.

41) Роді могильників грали клоуни, от тим то у Шекспіра в реєстрі осіб поставлено коротко: клоуни.

42) Самовбійцям католицька церква не признає християнського похорону.

43) Коронер — слідчий урядник, по нашому б сказати, оглядач трупів.

44) Хто погіб обороняючись, сего не можна вважати самовбійцею.

45) Могильник перебаламутив латинський термін і говорить *se offendendo*, зачіпаючись, замість *se defendendo* — обороняючись.

46) *Argal* (у англійським виговорі *ergel*) переплутане латинське *ergo*.

47) Гра слів; у англійським: *He was the first that ever bore arms* — він був перший, що носив оружжя; але *arm* має також значіне: рука. В сьому значіню перший могильник відповідає: Чи міг він гребти без рук? У Кулішевім перекладі не зовсім удачно покладено гру слів: герб і гріб.

48) Йоган — якийсь знайомий тоді в Лондоні шинкарь.

49) Грецькі гори звісні Шекспірови правдоподібно з Овідієвих *Метаморфоз*.

50) Гора в Тессалії, звісна з мітичної боротьби гігантів з богами. Гіганти навалили Пеліон на Оссу, щоб видряпати ся до неба.

51) В оригіналі *an union* — перло.

52) В оригіналі *He 's fat and scant of breath* — він є товстий і тісногрудий, у иньших виданнях *short of breath* — задиханий. На основі маленького слівця *fat* було написано багато вчених міркувань про комплекцію, темперамент і подобу Гамлета. Новійші критики стоять на тому, що замість *fat* повинно тут стояти *hat*, і тоді вся фраза значить по просту: він зігрів ся і задихав ся.

53) В оригіналі ся ремарка виглядає так: *Ляерт ранить Гамлета, then, in scuffling, they change rapiers, і Гамлет ранить Ляерта. Слова*

приведені у нас по англійськи, передані в Кулішевім перекладі недокладно; дословно вони значуть: потім у рукопашній вони обмінюють ся рапірами. Треба розуміти, що поединок мав бути розіграний тупими рапірами, але Ляерт против умови взяв собі остру рапіру, ще до того на кінці намазану отрутою. Правдоподібно Шекспір мав на думці такий удар, котрий змушує обох противників випустити свою рапіру і захопити рапіру противника, так що Ляертова затроєна рапіра дістається в руки Гамлетови і нею він ранить Ляерта, що таким робом „спіймав ся у власну сітку“.

Львівська Філія
Бібліотеки ім. Р.Р.

924 ф

ОПОВІСТКА.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ постановила приступити до видавання нової серії книжок п. т. **Національна Бібліотека**“. В „Національній Бібліотеці“ будуть містити ся твори з обсягу економії, історії, політики і и. На першу книжку видано звісну брошуру Кавц-кого п. т. :

1. **Кароль Кавцкі**, Народність і її початки. Ціна книжки 30 кр.

В белетристичній серії видань „Українсько-руської Видавничої Спілки“ вийшли доси отєї книжки :

1. **Стефан Ковалів**. Дезертир і иньші оповідання. Ціна брош. примірника 60 кр. в оправі 80 кр.
2. **Іван Франко**. Поеми. Ціна брош. примірника 60 кр в оправі 80 кр.
3. **Ольга Кобилянська**. Покора і иньші оповідання. Ціна брош. примірника 50 кр. в оправі 70 кр.
4. **Гю де Мопасан**. Дика пані і иньші оповідання. Ціна брош. примірника 45 кр. в оправі 65 кр.
5. **Іван Франко**. Полуйка і иньші бориславські оповідання. Ціна брош. примірника 50 кр. в оправі 70 кр.
6. **Наталія Кобринська**. Дух часу. Оповідання. Ціна брошур. примірника 60 кр. в оправі 80 кр.
7. **Кнут Гамсун**. Голод. Роман. Ціна брош. примірника 90 кр. в оправі 1-10 зл.
8. **Леся Українка**. Думи і мрії. Поезії. Ціна брош. примірника 60 кр. в оправі 80 кр.
9. **Стефан Ковалів**. Громадські Промисловці. Ціна брош. примірника 60 кр в оправі 80 кр.
10. **Уїлліям Шекспір**. Гамлет Принц данський. Ціна брош. примірника 70 кр. в оправі 90 кр.

Адреса : Львів, ул. Чарneckого ч. 26.

34.463

Ф $\frac{\text{III}}{\text{Ш-416}}$

Шекспир. Гамлет

Шекспир

Гамлет

